

Terrorisme og trusselsvurderinger

Lars Erslev Andersen (red.)

DANSK INSTITUT FOR INTERNATIONALE STUDIER

© København 2014

Dansk Institut for Internationale Studier, DIIS

Østbanegade 117, 2100 København Ø

Tlf: 32 69 87 87

E-mail: diis@diis.dk

Web: www.diis.dk

Grafisk design: Carsten Schiøler

Omslagsfoto: Foto fra Westgate Mall, Kenya, oktober 2013.

© AP Photo/ Kenyan Defence forces via Citizen TV

Tryk: Gullanders Bogtrykkeri a-s, Denmark

ISBN:

978-87-7605-663-6 (trykt udgave)

978-87-7605-664-3 (pdf)

DIIS-bøger kan købes i boghandelen

eller bestilles på publications@diis.dk

Pris: 100,00 kr

Pdf kan downloades gratis på

www.diis.dk

Droner eller ubemandede fly er blevet symbolet på USA's krig mod terrorisme under Barack Obama. Det er droner og specialoperationer, der i dag har sat det oprindelige al-Qaeda under voldsomt pres. Bogen handler ikke direkte om droner, men om det ændrede trusselsbillede, der i høj skyldes brugen af droner.

Indhold

Lars Erslev Andersen

Forord · 5

Jon Alix Olsen

Trusselsbilledet

– fra dommedagsprofeter til ensomme ulve · 8

Manni Crone

Radikaliseret eller ekstremist?

Glimt fra ti års terrorismeforskning · 24

Ann-Sophie Hemmingsen

Jeg en stat mig bygge vil

– når vesterlændinge drager til konfliktområder
for at grundlægge Utopia · 40

Søren Hove

The comeback kid

– hvorfor et presset al-Qaeda alligevel klarer sig · 54

Lars Erslev Andersen

Al-Qaeda som talehandling · 69

Mona Kanwal Sheikh

Det Pakistanske Taleban vil genopfinde sig selv · 94

Qandeel Siddique

Syria's Sectarian Spillover and Implications for Pakistan · 108

Maja Touzari Janesdatter Greenwood

“Vi vil (aldrig) forhandle med terrorister” · 121

Anja Dalgaard-Nielsen

Exit fra militant ekstremisme · 142

Bibliografi · 156

Den 7. juli 2005 blev London ramt af en voldsom terrorhandling. Fire unge mænd bragte bomber, de selv havde konstrueret og gemt i deres rygsække, til sprængning. Tre i Londons undergrundsbane og en i en bus. 52 blev dræbt og 700 såret. Angrebet kom som et chok. Især i England, men i høj grad også i Danmark. For mange danskere ligger London meget tæt på Danmark, og med angrebet kom terrorismen tæt på. En af reaktionerne i Danmark var at stille spørgsmålet, om det danske samfund var beskyttet godt nok. Beredskabet var blevet markant hævet efter terrorismen i USA den 11. september 2001, efterretningstjenesterne var blevet styrket, og straffeloven var blevet ændret, så den passede til de ændringer, EU havde besluttet. Men var det nok? Det spørgsmål skulle en tværministeriel gruppe hastigt nedsat af Anders Fogh Rasmussen svare på. Arbejdsgruppen havde repræsentanter fra alle berørte ministerier og myndigheder, og den kunne indkalde relevante personer til at blive hørt, dersom den fandt behov herfor. For enden af bordet som formand for gruppen sad Nils Bernstein, der på dette tidspunkt var departementschef i Statsministeriet, og derfor blev arbejdsgruppen også omtalt som Bernsteinudvalget. Hvorom alt er, barslede gruppen med 49 anbefalinger til, hvordan det danske beredskab mod terrorisme kunne styrkes. De fleste punkter, hvis ikke alle, blev gennemført enten administrativt eller gennem den "terrorpakke",

Folketinget gennemførte i 2006. Punkt 49 i anbefalingerne var en opfordring til på finansloven at afsætte en ekstraordinær bevilling til forskning i terrorisme. Forskningen skulle varetages af Dansk Institut for Internationale Studier, og i forbindelse med bevillingen skulle nedsættes en følgegruppe med repræsentanter for relevante ministerier samt efterretningstjenesterne. Der blev afsat 10 millioner kr. for den treårige periode 2007-2010. I finansloven for 2010 blev bevillingen forlænget for en ny treårig periode, og siden er den to gange forlænget med et år ad gangen, senest i finansloven for 2014.

Efter Londonangrebet fik to begreber særlig opmærksomhed, nemlig "radikalisering" og "homegrown". I tiden umiddelbart efter angrebet var det opfattelsen, at de fire unge mænd var blevet radikaleret i England og uden forbindelser til miljøer i udlandet. Man mente, de mere eller mindre havde isoleret sig i en nedlagt forretning, hvor de havde deres egen lille studiegruppe, der fik sit materiale fra internettet. De var homegrown, og de var, påstod man, blevet radikaleret gennem internettet, og radikaliseringen var sket hurtigt. Efterforskningen viste, at denne teori ikke holdt, og at de havde været i kontakt med både kendte radikaliserede i England og al-Qaeda i Pakistan. Ikke desto mindre blev begreberne radikalisering og homegrown centrale i den danske diskussion af, hvordan et beredskab mod terrorisme kunne opbygges, og det er derfor naturligt, at begge begreber sammen med begrebet terrorisme og grupper som al-Qaeda og al-Qaedas tilknyttede grupper i Mellemøsten, på Afrikas Horn samt i Nordafrika og Sahel blev centrale i den forskning, DIIS gennemførte og stadig gennemfører.

Med henblik på at informere bredt om, hvad DIIS har produceret af resultater i sin forskning i terrorisme og radikalisering, udgav DIIS i 2009 pjecen *DIIS om terror*. Den dækker perioden 2007-2009. I tiåret for 11. september 2001-terrorismen udgav DIIS bogen *Ti år efter 11. september 2001: Tilbageblik, status og aktuelle tendenser*, hvor de

DIIS-forskere, der på dette tidspunkt var engageret i forskning i terrorisme, formidlede deres forskellige vinkler på problematikken.

I 2013 blev vi enige om, at vi igen ville formidle noget af den forskning og de vinkler på den, der er resultat af den ekstraordinære bevilling, i en særlig DIIS-publikation. Ideen var at bede alle, der på et eller andet tidspunkt i perioden fra 2007 til medio 2013 havde været eller stadig er tilknyttet forskningsprogrammet, om at komme med deres bud på en slags status over terrorisme aktuelt. Som man måtte forvente, var det ikke alle, der havde mulighed for at bidrage. Men vi er glade for at kunne præsentere ni bidrag. De er forskellige i indhold og præsenterer tilsammen et godt overblik over de problemstillinger, forskning i terrorisme og radikaliserings i dag beskæftiger sig med. De er heller ikke ens i form. Ofte vil en redaktør foretrække, at artikler i en antologi ser ens ud, men her syntes jeg, det var vigtigst faktisk at få de forskellige bidrag, og har haft det godt med, at den enkelte forfatter selv besluttede formen. Resultatet er en bred vifte af temaer i terrorismeforskningen i dag.

Jeg vil gerne takke for alle bidrag, især de eksterne! Vi er også glade for den tillid, der vises os fra forskellig side i form af ekstraordinær bevilling til forskning i terrorisme og radikaliserings. Til sidst vil vi blot ønske god fornøjelse med læsningen!

Lars Erslev Andersen
København, december 2013

Trusselsbilledet

Fra dommedagsprofeter til ensomme ulve

Af Jon Alix Olsen

Da en gruppe udspekulerede og ondskabsfulde terrorister for nylig i det første afsnit af DR's TV-serie *Broen 2* sendte et skib på grund med en flok unge lungepestsmittede mennesker i lasten, var det på mere end én måde et gensyn med et glemt trusselsbillede. Ud over den vestlige, organiserede, hierarkisk styrede og politisk motiverede gruppe terrorister, havde de også fundet den biologiske trussel frem fra historiens glemmebog. I skrivende stund er dramaet om Malmøterroristerne endnu ikke afsluttet, og det vides ikke, om manuskriptforfatterne vælger at holde fast i dette lidt bedagede plot, eller om der i de kommende afsnit vil blive introduceret mere tidstypiske skurke fra finansverdenen, ondsindede fremmede statsmagter eller lignende.

Uanset hvad man mener om Danmarks Radios dramatisering af terrortruslen anno 2013, så stiller det spørgsmålet om, hvad der dog blev af det gamle trusselsbillede. Hvor blev de af, de organiserede og politisk motiverede terrorister fra Vesten, og hvor blev den ukonventionelle terrortrusel af? CBRN¹-truslen og WMD²-truslen, som var forsidestof på aviserne fra engang midt i 90'erne og op til et sted midt i 00'erne.

Denne artikel vil forsøge at kaste lys over, hvor disse gamle koryfæer blev af, hvorfor de forsvandt, og hvad der trådte i stedet.

Dommedagsprofeterne

Begyndelsen af 1990'erne var en magisk tid. Berlinmuren var faldet i 1989, Sovjet opgav at holde Jerntæppet oppe i 1991, og pludselig var alle de gamle kendte trusler forsvundet. Økonomi og stabilitet gik op, frygt og usikkerhed gik ned. 70'ernes og 80'ernes terrorgrupper, der var drevet af politiske og rationelle ideer om at kunne true sig til forhandlingsordet, var enten helt forsvundet eller drastisk på tilbagetog, og ingen, ud over mindre grupper af halvrevolutionære unge autonome, stod på spring for at udfylde dette tomrum. For den almindelige vestlige borger var religiøs vold noget, der hørte hjemme i konflikter i Mellemøsten og Fjernøsten, og egentlig ikke noget, der kom os ved her i Vesten. Terrortruslen mod Vesten viste sig kun, når vestlige interesser blev angrebet i udlandet, eller når den kom til os udefra, som da Ramzi Yousef i 1993 planlagde og udførte et delvis mislykket forsøg på at bombe World Trade Center i New York. Et angreb, der nok chokerede amerikanerne, men som var et mislykket angreb, der repræsenterede en udefrakommende trussel, og som "kun" slog seks mennesker ihjel. Der var altså ikke tale om et angreb, som grundlæggende ændrede noget ved det eksisterende trusselsbillede.

Men i 1995 indtræf to hændelser, der hentede terrortruslen tilbage til den vestlige verden fra en ny og ukendt kant, der havde meget lidt med gidseltagninger og frigivelse af politisk fængslede kammerater at gøre.

Den 20. marts 1995 spredte medlemmer af den japanske kult Aum Shinrikyo giftgassen sarin i Tokyos undergrundsbane midt i myldretiden. I dette angreb mistede 13 mennesker livet, 50 blev alvorligt sårede, og mere end 900 mennesker oplevede mindre alvorlige symptomer på forgiftning. Det store chok, ikke bare for Japan, men for hele verden, var således ikke antallet af dræbte, men valget af metode. For første gang var det lykkedes en ikkestatslig aktør at

gennemføre et større angreb med ukonventionelle våben; en giftgas, der lydløst sniger sig ind på sine ofre og langsomt kvæler dem. Efterforskningen viste, at gerningsmændene kunne have valgt en renere sarinopløsning, men at dette var blevet fravalgt af hensyn til gruppemedlemmernes mulighed for at flygte, inden gassen spredte sig i undergrundsbanen. Havde de gjort det alligevel, ville antallet af døde have været meget højere.³ Gerningsmændene stod roligt af toget, mens sarinen langsomt fordampede og forgiftede passagerer i togene og på perronerne.

Verden så undrende til, mens TV bragte billeder af et chokeret Japan, der langsomt kunne begynde at oprulle, hvad der skulle vise sig at være et rædselskabinet af en religiøs kult med et rationale og en sag, som var umulig at forstå. Ud over en sarinproduktion i industriel skala indeholdt kultens laboratorier beviser på forsøg med våbengørelse af miltbrand, ebola og botulinumtoksin (pølseforgiftning), og efterforskningen kunne i øvrigt afsløre, at gruppen endda ved flere lejligheder havde forsøgt at sprede disse kemiske og biologiske stoffer i Tokyos gader.^{4,5,6} Muligvis for at bevise Aum Shinrikyos leder Shoko Asaharas teori om, at jorden ville gå under i år 2000, muligvis for at fremprovokere en atomkrig mellem Japan og USA, hvilket var en af Asaharas profetiske forudsigelser. Måske af helt andre og for os fuldstændig uigennemskuelige årsager.

Den hellige terror når til USA

Allerede en måned senere, den 19. april 1995, kom denne form for uforståelig religiøs terrorisme også til USA, da en bombe sprang foran en regeringsbygning i Oklahoma, hvor i alt 168 mennesker, heraf 19 børn, mistede livet.⁷ Præcis hvad der drev de to gerningsmænd Timothy McVeigh og Terry Nichols, er stadig svært at sige den dag i dag, men svaret skal nok findes i særligt McVeighs forhold til bogen *Turner Diaries*⁸ og hans tilknytning til et verdenssyn præget af Christian Identity (CI).⁹ CI er en højreradikal og antijødisk

fortolkning af kristendommen, der som sit primære tankegods har teorien om “the dual seedline”. Den går kort fortalt ud på, at Satan ved syndefaldet befrugtede Eva, og at Kain, Evas førstefødte, således bærer Satans sæd og dermed er grundlæggende ond, mens Adam og Evas senere børn bærer de rene gener, og således er mennesker skabt i Guds billede. Kain og Abel beskrives som henholdsvis den første jøde og den første arier, de to slægter, der lige siden har kæmpet kampen mellem det gode og det onde.¹⁰ McVeigh og Nichols’ handlinger skal formentlig ses som et forsøg på at skrive sig ind i en historie af, hvad de opfattede som en amerikansk modstandsgruppe, der kæmpede for frihed, og som stod for oprør mod undertrykkelse. En verden fuld af konspirationsteorier, hvor zionister har overtaget verdensherredømmet og den amerikanske regering, der betegnes som ZOG (the Zionist Occupational Government).

Ikke alene var det et chok for amerikanerne, at det største terrorangreb på amerikansk jord var blevet begået af to unge kristne amerikanere, men deres religiøse tankespind og deres taktik, der tydeligt gik ud på at slå så mange mennesker ihjel som muligt, ledte tankerne hen på Aum Shinrikyo i Japan. Hvad hvis nogle af disse radikale amerikanere, radikale islamister bosat i USA eller Europa eller folk med samme verdenssyn begyndte at udvikle kemiske, biologiske eller radiologiske våben, ligesom Aum Shinrikyo havde gjort? CBRN- og WMD-truslen var en realitet.

Truslen fra CBRN og WMD

I årene efter tog denne nye trussel efterhånden mere form, godt hjulpet på vej af den langsomme afsløring og offentliggørelse af det omfattende sovjetiske biologiske våbenprogram, der blandt andet viste sig at indeholde produktion af miltbrandsporer og koppevirus i storskala.¹¹ Ved indgangen til det nye årtusind og helt frem til 2004-2005 var forestillingen blandt flere analytikere og forskere, at et storskala-CBRN-angreb eller et WMD-terrorangreb var uund-

gæeligt,¹² og at dette netop skyldtes denne nye form for religiøst begrundet terrorisme, hvor angrebet i sig selv var en form for rituel handling.¹³

Dette trusselsbillede blev kortvarigt styrket i 2001, hvor en række breve med våbengjorte miltbrandsporer smittede 22, dræbte fem personer og skabte frygt for postforsendelser i hele verden. Men efterhånden som årene gik, og der ikke kom flere angreb med biologiske våben, begyndte interessen for CBRN-truslen at falde. Da det i øvrigt efterhånden stod klart, at gerningsmanden var en frustreret mikrobiolog, som arbejdede med bekæmpelse af biologisk terrorisme ved USAMRIID (U.S. Army Medical Research Institute of Infectious Diseases), og som derfor havde adgang til biologisk materiale produceret i statslige amerikanske forsøg, begyndte interessen for den biologiske trussel for alvor at aftage. Analytikere og forskere, der før havde talt om det biologiske angreb som en uundgåelighed, begyndte nu at sætte spørgsmålstegn ved, om det overhovedet er muligt for en ikkestatslig aktør at producere så avancerede våben. Aum Shinrikyo, der havde brugt flere år og næsten uudtømmelige pengeresourcer og bevidst havde rekrutteret mikrobiologer til at løse opgaven, havde ikke haft held med det. Ville en gruppe som al-Qaeda, der havde skaffet sig et brand på at lave bomber, give sig i kast med sådan et projekt?

Og så havde verden i øvrigt i mellemtiden set, hvordan man med langt billigere, simplere våben, kunne skabe mindst lige så meget ravage og medieomtale. Den 11. september 2001 ændrede verden på mange måder. Mest af alt ændrede angrebet opfattelsen af terror-truslen og trusselsbilledet.

De store plots tid

Mens trusselsbilledet op til angrebet på New York den 11. september 2001 var præget af frygten for anvendelse af CBRN-våben, var det

herefter præget af frygten for det store komplicerede plot. De komplicerede planer udtænkt i terrorceller med internationale netværk og deltagelse i træningslejre i “safe havens” i lande som Afghanistan og Somalia. Et billede, der mere eller mindre blev bekræftet i Madrid i 2004 og i London i 2005, hvor al-Qaeda-inspirerede grupper angreb brugerne af den offentlige transport med hjemmebyggede bomber i rygsække. Her var måske ikke tale om angreb i samme skala som det, der ramte World Trade Center i 2001, men der var tale om store angreb med mange ofre, planlagt og udført af grupper, som med præcision og logistisk sans havde placeret deres bomber og detoneret dem, så de gjorde størst mulig skade.

Den selvradikaliserede og hjemmegroede trussel

At gruppen fra London bestod af unge, der var opvokset i det samme land, som de angreb, var med til at skabe forestillingen om de “hjemmegroede terrorister” – den indre trussel, medborgere, som vi omgås i det daglige, men som pludselig kan finde på at vende sig imod os, og som fremover kom til at præge trusselsbilledet. Forskere og analytikere begyndte at tale om “selvradikaliserede unge”, der inspireret af al-Qaeda gennem rekrutteringsmateriale på internettet dannede spontane terrorceller, der konspirerede og idéudviklede i fællesskab uden at være del af en større hierarkisk struktur, og som kun var afhængige af kontakt til andre, når de skulle lære at bygge bomber.¹⁴

Den store styrke for de hjemmegroede, selvradikaliserede terrorister var netop dette, at de ikke blev eksponeret gennem kontakt til kendte grupper eller suspekter netværk i Mellemøsten. Det lignede virkeliggørelsen af al-Qaeda-strategen Abu Mus’ab al-Suris vision om at skabe selvforsynende fantomceller,¹⁵ at sprede en idé, en modus operandi, og så lade cellerne danne sig selv efter dette forbillede og opgive den overordnede hierarkiske styring med cellerne. Da al-Qaeda op igennem 00’erne havde rigeligt at se til med at opretholde sine egne strukturer i en hverdag, hvor den ene leder efter den anden

blev dræbt i droneangreb som resultat af den amerikanske krig mod terror, viste denne strategi sig i øvrigt at være helt nødvendig. Der var simpelthen ikke ressourcer til også at opbygge og opretholde netværk af nye celler i Europa og USA.

Men i takt med at de vestlige efterretningstjenester fik flere ressourcer og blev bedre til at udnytte dem, viste denne strategi sig heller ikke effektiv nok. De selvstyrende grupper var svære at få øje på, men de var svækket af det forhold, at de var grupper. Grupper, der udsprang af miljøer, omgikkes andre i disse miljøer, kommunikerede med hinanden og med andre, og som særligt havde brug for hjælp til at lave deres bomber. Stort set alle europæiske lande har set sådanne netværk, der er blevet opdaget på grund af deres omgang og kommunikation med hinanden og andre i miljøerne og på grund af deres manglende evne til at skaffe de remedier og ingredienser, de skulle bruge til deres bomber, uden at blive opdaget. Hjemlige eksempler på dette er Vollsmosesagen og Glostrupsagen.

Den ensomme ulv

Ligesom frygten for CBRN- og WMD-terror forsvandt, da 11. september-angrebet introducerede frygten for det store plot, randt frygten for det store plot lige så stille ud i årene efter London-bomberne, da flere og flere af disse grupper blev pågrebet, og deres handlinger blev stoppet i opløbet. Men en ny trussel var så småt ved at tage form. Denne gang ikke udløst af et angreb, men af kommunikation fra al-Qaeda-inspirerede grupper selv, der forsøgte at finde en løsning på dette problem. Svagheden ved al-Suris model lå netop i gruppestrukturen og i metodevalget. Det er svært at bygge bomber. Det kræver mistænkelige ingredienser og hjælp til at finde ud af, hvordan de skal blandes, hvordan man laver detonatorer etc. Så den logiske løsning af problemet var netop at fjerne disse elementer. At skabe en ny type terrorist, den selvradikaliserede, selvledende og ensomme terrorist, der anvender våben, som er lette og billige

at anskaffe og anvende. Forestillingen om den "ensomme ulv" har været en del af terrorismens trusselsbillede siden 80'erne, hvor de typisk har foretaget mindre angreb på enkeltindivider, har sendt mindre brev bomber og lignende. Men med Nidal Hasans angreb på Fort Hood i Texas i 2009 genopstod figuren som del af det moderne trusselsbillede og inspirerede internetudgivelsen *Inspire Magazine*, der hævder at være udgivet af al-Qaeda, til at lave en artikelserie om emnet under overskriften "Open Source Jihad". Her kunne den unge selvradikaliserede ensomme ulvterrorist in spe læse om, hvordan man kan lave våben af lettilgængelige remedier såsom biler,¹⁶ og hvordan man kan få bygninger til at falde sammen,¹⁷ eller få konkrete opskrifter på, hvordan man laver brand bomber.¹⁸ Men der kom ikke rigtig nogen af disse angreb. Det var, som om det ikke rigtigt blev taget imod ude i miljøerne. Måske netop fordi al-Qaeda gennem så lang tid havde bygget et brand op omkring spektakulære bombesprængninger.

Den ensomme tempelridder

I juli 2011, ti år efter angrebet på World Trade Center, kom det første store europæiske "lone wolf"-angreb, omend fra en noget anden kant end forventet. Efter at have detoneret en enkelt bombe mod regeringsbygningen i Oslo gik en "Justiciar Knight", en selvudråbt tempelridderdommer, der på vegne af 1) den frie indfødte europæiske befolkning, 2) den endnu ufødte europæiske befolkning og 3) vore forfædre og faldne martyrer¹⁹ udførte hvervet som lovgivende, dømmende og udførende magt i en retssag mod en forsamling af kulturmarxister, der tilsyneladende var i gang med at planlægge den europæiske kulturs endeligt. Dette kan man finde ud af ved at læse gerningsmandens manifest 2083 - *A European Declaration of Independence*, det 1518 sider lange kompendium sammensat og udsendt af Anders Behring Breivik om morgenen, på den dag han gennemførte sit angreb. Det er svært at sige, om Breivik var sindssyg eller ej. I sin første mentalundersøgelse blev han erklæret sindssyg,

i den næste blev han erklæret rask og blev dømt som sådan.²⁰ Den massive tilstedeværelse af politiske budskaber og manifeste i hans 1500 sider lange forklaring af sine handlinger har fået mange debattører til at se ham som udtryk for en øget forråelse af det europæiske højreorienterede miljø. Set i dette perspektiv var Anders Behring Breivik en mand med et politisk motiv, som udførte en terrorhandling, der alene på Utøya kostede 69 mennesker livet. 69 mennesker, som Anders Behring Breivik må have anset som kategori A- eller B-forrædere, magtfulde ledende politikere og meningsdannere, der bevidst har arbejdet for udryddelsen af det europæiske folk, formentlig på grund af en form for massesindssyge beskrevet som "folkeselv mord". Når man ser på listen over ofre for Utøyaskyderiet, er det dog svært at forestille sig, hvordan disse mennesker, hvoraf langt størstedelen er mellem 17 og 20 år, kan passe ind i Breiviks forræderkategorisering, og endvidere på hvilken måde disse mennesker kan være skyldige i de otte anklager om forræderi, som han mener bør straffes med døden. Hvis Breivik skulle tages på ordet og erklæres som en mentalt rask politisk terrorist, ser det ud, som om han i stedet for at ramme sine fjender har ramt sine fjenders ofre: stakkels norske unge, der er blevet hjernevasket af kulturmarxisternes had til europæisk kultur. Var det ikke netop disse unge mennesker, som Breivik skulle redde fra yderligere hjernevask? Selvom alle medlemmerne på sommerlejren selvfølgelig var politisk aktive, er det alligevel svært at forstå, hvordan Breivik, på trods af sine 1518 siders forsvar for sine handlinger, har kunnet passe netop disse ofre ind i de forestillinger, han gjorde sig om sine rettigheder og pligter som retfærdighedens ridder.

Justiciar Knight eller stakkels skoleskyder?

Spørgsmålet er dog, om det i virkeligheden spillede nogen særlig rolle for Breivik. For det ville jo netop kræve, at han var politisk motiveret, på en mission for en højere sag. En højere sag, der i Breiviks manifest optræder igen og igen i form af copy-pastede debatindlæg,

internetartikler og gengivelser af diverse debatbøger og propaganda-materiale fra nationalistiske partier og foreninger. Men selvom det politiske budskab danner bagtæppe gennem hele Breiviks manifest, viser de afsnit, han selv har skrevet, en langt større interesse for at iscenesætte sig selv som en succesfuld forretningsmand og som en dygtig strateg med stor viden om militære aktioner og våben. En intelligent mand med et stort potentiale, som virkelig ville kunne berige sit land, hvis blot man gav ham muligheden. Men han er også en mand, der er klemmt og hæmmet af feminisme og foragten mod kulturkonserverne europæiske værdier. Igen og igen påtaler han, hvor svært det er at være en hvid kristen mand i nutidens Europa, som når han eksempelvis skriver, at “Cultural Marxists tend to hate anything that has an image of being strong, good and successful. They hate Europe, America, they hate Western civilisation, they hate white males, and they hate rationality”.²¹ Breivik er altså optaget af at fremstille sig selv som et kompetent menneske, samtidig med at han i samme åndedrag forklarer sit nederlag.

Og Breiviks liv kan ses som en lang historie af nederlag. Han blev erklæret uegnet til militæret, mistede mange penge på dårlige forretninger og gik nedenom og hjem med et firma. Og for Breivik ligger forklaringen ligefor. Kulturkonserverne gives ingen plads, ingen personlig frihed og er ofre for overklassens undertrykkelse. Han måtte flytte hjem til sin mor, hvor han isolerede sig de næste ni år. Det meste af tiden har han brugt på at sidde foran sin computer, hvor han fulgte med i højreorienterede blogs og debatfora, og i øvrigt fordrev tiden med at spille computerspillet *Call of Duty: Modern Warfare*, som han efter eget udsagn har brugt til at træne til sit angreb. Når man ved dette, bliver det også tydeligt, at det er herfra, Breivik har sin militære viden og kunnen. Eksempelvis når han oplister mulige missioner og under overskriften “Multiple Category B Traitors Assault Operation” skriver, at “The operational goal should be to execute 5 category B traitors within 2 hours” og længere

nede i beskrivelsen af operationen angiver, at “A successful operation (best case) would result in the execution of the pre-defined 5 category B traitors in addition to 10-20 ‘bonus targets’ – a variation of category A, B and C targets”,²² ligner det fuldstændig det sprog og den nøgterne tone, hvormed mål, delmål og sågar bonusmissioner oplistede i computerspil. På samme måde ligner hans beskrivelser af våbentyper, måder at anvende skjolde og hans fascination af flamme-kastere osv. det univers, der findes i computerspillene.

Dette er interessant, fordi Breiviks angreb anskuet på denne måde i højere grad end de terrorangreb, vi tidligere har set, ligner de tragiske skoleskyderier, som vi primært kender fra USA, men som også har fundet sted i Finland, Tyskland og andre europæiske lande. Det mest kendte af disse skoleskyderier, der fandt sted i byen Columbine i Colorado i 1999, blev begået af de to venner Eric Harris og Dylan Klebold. Eric og Dylan skrev dagbøger i perioden op til deres angreb, og når vi læser disse, får vi nok et mindre politisk argumenteret skrift end Breiviks, men der tegnes det samme billede af isolerede og utilpassede unge mænd, der svinger mellem følelser af overlegenhed og mindreværd, og som forklarer deres manglende evne til at udleve deres potentiale med den undertrykkelse, de udsættes for af mindre intelligente individer, der har formået at sætte dagsordenen, simpelthen fordi der er så mange af dem. Eric Harris beskriver i sin dagbog,²³ hvordan han ser sig selv som en gud, der burde kunne få lov til at bestemme over liv og død, og hvordan han kan se lige gennem sine skolekammeraters ynkelige liv, hvor simple de er, og at de er frarøvet den selvbevidsthed, som kun han og Dylan er i besiddelse af, for så pludselig at slå over i en tvivl om sit eget værd, og til sidst ende sit 11-siders forsvar for sine handlinger med at skrive “I hate you people for leaving me out of so many fun things. And no don’t fucking say ‘well that’s your fault’ because it isn’t, you people had my phone #, and I asked and all, but no, no, no don’t let the weird looking Eric KID come along”.²⁴ Dylans dagbog er mindre aggressiv

end Erics, men er samtidig mere tvivlende. Også han taler om sig selv som selvbevidst og gentager flere gange, at det må være skønt at være uvidende ligesom hans skolekammerater, der ikke evner at opfatte verden så klart som han selv, men han virker mindre sikker på selve missionen, som når han f.eks. skriver "I hate this non-thinking stasis. I'm stuck in humanity. Maybe going "NBK" (gawd) with Eric is the way to break free. I hate this".²⁵ NBK er en forkortelse for Natural Born Killers, der var Eric og Dylans kodenavn for deres operation, og "gawd" er en forvanskning af ordet "God" som sagt med rullende øjne. Der fornemmes altså en slags sidste, ikke helt frivillig udvej. Dette er træk, der også genkendes hos den finske skoleskyder Pekka-Eric Auvinen, der i 2007 skød og dræbte otte skoleelever, før han tog sit eget liv ved at skyde sig selv gennem hovedet. I sit manifest, der indledes med en understregning af, at hans angreb skal ses som politisk terrorisme og ikke bare som et skoleskyderi, omtaler han sig som "natural selector", og inspireret af Eric og Dylan fra Columbine taler også han om, hvordan han har gennemskuet sine skolekammeraters åndelige mindreværd. Ved at skyde dem, siger han, hjælper han blot den naturlige selektion lidt på vej. De er ikke værdige til at leve videre.

Breivik har i sit manifest gjort en noget større indsats end Pekka-Eric for at blive anset som en politisk figur, selvom hans angreb, hans ofre og hans metode i virkeligheden ligner Pekka-Eric, Eric Harris og David Klebolds mere end et egentligt terrorangreb. Om det gør Pekka-Eric, Eric Harris og Dylan Klebold til terrorister, eller om det forvandler Breivik fra en udspekuleret ensom ulv i terrorbranchen til en stakkels skoleskyder med personlighedsproblemer, må være op til den enkelte at vurdere.

Konklusion

Så hvad blev der af det gamle trusselsbillede med masseødelæggelsesvåben, gale dommedagsprofeter og terrorgrupper med hang til

komplerede plot? Er de helt forsvundet, og har den ensomme ulv eller den tilfældige skoleskyder overtaget scenen?

Som denne artikel har vist, har trusselsbilledet været under konstant forandring og har været præget af altid at blive formet af det sidste angreb, der er forekommet. Da det ikke er muligt at forudsige fremtiden, kan vi kun se på, hvad der er sket, og forsøge at forhindre, at det sker igen. Og da det sidste angreb altid står mest præsent i befolkningens erindring, er det også det, der bliver bestemmende for skabelsen af det næste trusselbillede. Men hvad med CBRN- og WMD-truslen? Er de helt væk? Ret beset må man nok sige, at truslen er fuldstændig lige så overhængende i dag, som den var i år 2001. Det er hverken blevet mere eller mindre sandsynligt, at et sådant angreb vil forekomme. Men vi har nok fået et mere realistisk og nuanceret syn på truslen, og mens der for ti år siden herskede en stemning af, at et sådant angreb var uundgåeligt, vil de fleste i dag nok mene, at det er meget usandsynligt, at et sådant angreb vil finde sted. Samtidig har de vestlige efterretningstjenesters fokus på at afsløre al kommunikation med indhold, der kan tænkes at være terrorrelateret, nok gjort livet sværere for alle terrorister in spe, og selvom de, der gerne vil kommunikere, uden at efterretningstjenesten lytter med, godt kan finde måder at gøre det på, har det nok betydet, at et angreb helt generelt er en smule mindre sandsynligt i dag end for ti år siden. Det gælder både et angreb med biologiske og kemiske våben og et angreb med bål og bomber.

Brevik's angreb på Utøya har vist, at masseskyderi med lettilgængelige og billige våben udført af en enlig gerningsmand, en "lone wolf", kan være en umådelig effektiv strategi. Uanset om den så udføres med et politisk motiv eller ej. Om gerningsmanden er en Justiciar Knight eller en skoleskyder. Et trusselbillede sammensat af denne strategi og de selvradikaliserede, selvledende, religiøst motiverede unge terroraspiranter, er nok et mere skræmmende scenarie end fryg-

ten for de store plot og for biologiske angreb med ofre i hundredtusindvis. Netop fordi de ensomme ulve er svære at få øje på og forholdsvist let kan få fat i deres våben uden at vække for meget opsigt.

Men det er tilsyneladende ikke en populær metode i de miljøer, der kunne finde på at udføre religiøst eller politisk motiverede angreb. Muligvis fordi det er svært for den ensomme ulv i sin isolerede hverdag at opretholde moralen og beslutsomheden til at gennemføre angrebet, et emne, som Breivik i øvrigt beskæftiger sig med i sit manifest. Det er nemmere at opretholde gejsten og troen på den retfærdige sag, når man er sammen med ligesindede, som kan bekræfte ens valg, og som man i øvrigt har forpligtet sig over for. Dette ses i øvrigt også ved, at masseskyderier begået af grupper som eksempelvis det i Mumbai i 2008 og i Westgate Mall i Kenya i 2013, hvor gerningsmændene mere ligner en milits end en terrorgruppe, ikke er et særsyn på globalt plan. En anden årsag til masseskyderiets manglende popularitet er måske, at masseskyderiet ikke virker som nogen særlig gloværdig handling, og at det er svært for gerningsmanden at fremstå som en stolt frihedskæmperhelt efter udførelsen af en sådan handling. Terrorisme handler nemlig ikke kun om at slå mennesker ihjel, men er også en kommunikativ handling, og der er ikke megen god kommunikation i at skyde civile på klos hold. Et andet problem for masseskyderen er, at bomben i sig selv er blevet et symbol på terrorisme. Så snart vi ser billeder af bombekrateret i undergrundsbanen, i bussen eller andre steder med offentlig interesse, ved vi, at der er tale om et terrorangreb. Og så har bomben i øvrigt den fordel, at den til en vis grad er genkendelig som et redskab, der accepteres i krig. Et våben, vi som samfund accepterer og sanktionerer, når vi selv går i krig, også selvom vores fjernstyrede droner med mellemrum rammer civile eller på anden vis forårsager uacceptable skader. Nedskydning af civile accepteres ikke, selvom de begås af vestlige uniformerede soldater i krigszoner som Irak og Afghanistan, og uanset hvor meget Breivik gør for at fremstille sig selv som soldat

i en legitim krig mellem stridende parter, bliver han ikke genkendt som sådan. Breivik, Eric Harris, Dylan Klebold og Pekka-Eric kommer i stedet til at ligne galninge, der skyder grædende børn ned på klos hold, et billede som de færreste, terrorister eller ej, ønsker at have siddende på sig. Måske er det årsagen til, at masseskyderier, pestangreb og lignede ukontrollerbare metoder fravælges af terrorister, der gerne vil tages alvorligt af eftertiden som nogen, der faktisk kæmpede for en legitim sag. For dem, der er ligeglade med, hvordan eftertiden opfatter dem, er det naturligvis en anden sag.

Jon Alix Olsen, cand.mag. i religionssociologi og minoritetsforskning, var ansat ved DIIS fra 2007 til 2009, hvor han arbejdede med analyse af radikaliseringsprocesser og motiver for deltagelse i organiseret, politisk motiveret gruppevold. Efterfølgende arbejdede Jon Alix Olsen som analytiker ved Center for Biosikring og -Beredskab, Statens Seruminstitut, med risikoanalyse vedrørende anvendelse af biologiske våben i terrorangreb. I dag er Jon Alix Olsen ansat som konsulent ved Danmarks Akkrediteringsinstitution.

Noter

1. CBRN står for Chemical, Biological, Radiological and Nuclear, dvs. det er betegnelse for ukonventionelle våben baseret på kemiske, biologiske, radiologiske og nukleare kampstoffer.
2. Forkortelse for Weapons of Mass Destruction eller masseødelæggelsesvåben.
3. Howard & Forest, 2008.
4. Lifton, 2000.
5. Reader, 2000.
6. Kaplan, 1996.
7. FBI.
8. Pierce, 1978.
9. Juergensmeyer, 2003.
10. Barkun, 1994.
11. Alibek, 2000.
12. Se f.eks. Bale & Ackerman, 2004.
13. Hoffman, 1999.
14. Sageman, 2008.
15. Lia, 2007.
16. Ibraim, 2010.
17. *Inspire Magazine*, 2011a.
18. *Inspire Magazine*, 2012.
19. Breivik, 2011.
20. Husby, 2011; Tørrissen & Aspaas, 2012.
21. Breivik, 2011: 374.
22. Breivik, 2011: 942.
23. Eric Harris' dagbog.
24. Eric Harris' dagbog: 11.
25. Dylan Klebolds dagbog: 11.

Radikaliseret eller ekstremist?

Glimt fra ti års terrorismeforskning

Af Manni Crone

Den 29. juni 2009 blev en 23-årig dansk statsborger, Hammad Khürsid, og en herboende afghansk ven dømt ved Østre Landsret for at have forberedt et terrorangreb. Dommen satte punktum for den såkaldte Glasvejsag, der var startet med en række spektakulære anholdelser i Københavns Nordvestkvarter, hvor politiet havde fundet sprængstof i en kælder. Politiets Efterretningstjeneste (PET) havde i længere tid haft Khürsids lejlighed under overvågning og havde derfor kunnet følge med i, hvordan han blandede sprængstof, mens han nynnede “Jeg er på vej til Paradis”, og i, hvordan de to venner puttede sprængstoffet i en tusch og gennemførte en prøvesprængning i opgangen.

Hammad Khürsid og hans afghanske ven er eksempler på den ny type terrorister, der efter den 11. september blev inspireret af al-Qaeda og terrorangrebene i Madrid og London. De blev opfattet som “nye”, fordi man dengang havde en formodning om, at deres handlinger var religiøst motiverede, og at de derfor adskilte sig afgørende fra tidligere tiders terrorister. Da kendskabet til islam på det tidspunkt var temmelig begrænset, forekom denne ny type ekstremisme både mystisk og fremmed. For hvad betød det, at disse personer ønskede at dø som martyrer? Og havde de overhovedet et politisk projekt ud over at dræbe et stort antal uskyldige civile?

Den ny terrorisme gik ikke Danmark ram forbi. Før Glasvejsagen havde danskerne kunnet følge med i Glostrup- og Vollsmosesagerne. Og efter Muhammedkrisen blev Danmark et højprofileret terrormål, som appellerede ikke blot til danskere, men også til udlændinge som den etbenede bombemand Loris Dukaiev eller en gruppe svensktunersere, der kørte over broen fra Sverige for at gå til angreb på *Jyllands-Posten*. I dag – bare få år efter – er billedet et andet. Nu er det ikke længere udlændinge, der kommer til Danmark for at ramme *Jyllands-Posten*, men snarere danskere, der tager til udlandet for at tage del i oprørskamp og realisere drømmen om at blive “foreign fighter”, f.eks. i Syrien. I løbet af de seneste ti år har trusselsbilledet altså hele tiden ændret sig – både fordi måden, terrorisme udøves på, hele tiden ændrer sig, og i høj grad fordi vores opfattelse af fænomenet terrorisme er under konstant forandring.

Islam eller ej. Ved nærmere eftersyn har det vist sig, at den ny ekstremisme ikke er så ny og fremmed endda, og at svaret på terrorismens gåde skulle findes hverken i Koranen eller i islamistiske skrifter. Den ny terrorisme, der benytter et religiøst vokabularium, er et produkt af vores egne samfund og har mange lighedspunkter med tidligere tiders ekstremisme, f.eks. den legendariske Blekingegadebande, der opererede i Danmark i 70'erne og 80'erne. For at udfolde denne pointe skal jeg i det følgende give nogle glimt af, hvorledes terrorisme og radikaliserings har ændret sig over det seneste tiår, herunder hvordan vores sprog om terrorisme hele tiden ændrer sig. For ti år siden var der fokus på “radikaliserings” og “hjemmedyrket terrorisme”. I dag samler opmærksomheden sig om “voldelig ekstremisme” og “foreign fighters”.

Ekstremisme eller radikaliserings?

Den måde, vi forstår terrorisme på, er hele tiden under forandring. Efter terrorangrebet den 11. september 2001 var der særligt fokus på den ekstremistiske ideologi, der tilsyneladende lå bag de uforståe-

lige handlinger. Hvis vi skulle forstå de personer, der var fløjet ind i Tvillingetårnene, skulle vi ikke blot forstå al-Qaeda, men også islamismen, der nu pludselig var på alles læber. Amerikanske tænketanke producerede digre rapporter, som udlagde islamistiske tænkere og forsøgte at identificere forskellen mellem “moderat” og “radikal” islam. “Moderat” hentydede til tolkninger af islam, der var i overensstemmelse med den amerikanske samfundsmodel, mens tolkninger, der var uforenelige med selvsamme model, fik mærkatet “radikal”.

Men med Londonattentaterne i 2005 skete der pludselig noget nyt, som betød, at begreber som “ekstremisme” og “radikal” gled i baggrunden til fordel for begrebet om “radikalisering”. Terrorattentaterne mod USA den 11. september var udtryk for en *ydre* trussel. Gerningsmændene stammede alle fra Mellemøsten og var sendt ind i USA for at gennemføre et plot, der var konciperet af al-Qaeda – en obskur terrorgruppe, der holdt til på den anden side af kloden. Det nye og overraskende ved Londonbomberne var, at gerningsmændene nu ikke længere kom fra Mellemøsten, men var britiske statsborgere, der var født eller opvokset i England. Der var altså tale om en helt ny og uventet trussel, der hurtigt fik navnet “homegrown” eller “hjemmedyrket” terrorisme.

Strengt taget var den hjemmedyrkede terrorisme ikke så ny endda. Venstreekstremismen i 70’erne og 80’erne var jo også hjemmedyrket i den forstand, at medlemmerne af Blekingegadebanden eller Rote Armee Fraktion var danske og tyske statsborgere. Forestillingen om en specifik “hjemmedyrket” terrorisme giver altså kun mening, fordi der efter den 11. september var opstået en forestilling om, at den ny “islamistiske” trussel var et fremmed fænomen, der stammede fra fjerntliggende muslimske lande. Men da det nu viste sig, at terrortruslen stammede fra vores egne byer og samfund, måtte terrorbekæmpelsen tænkes helt forfra. Man kunne selvsagt ikke overføre principperne om “krig mod terror” til britiske og danske borgere, og

da truslen pludselig skulle imødegås lige her i vores egen baghave, blev det helt centrale at forstå og forhindre den *proces*, der forvandlede den almindelige britiske eller danske skoledreng til en forhædet islamist. Det var denne proces, som nu fik navnet “radikalisering”, og som med et trylleslag forvandlede de hjemmedyrkede terrorister fra “ekstremister” til “radikaliserede”. Radikalisering i vestlige lande skulle håndteres med bløde, præventive tiltag, og hvis man skulle intervenere præventivt, var det nødvendigt at kende alle faser i den proces, man skulle søge at forhindre.

Radikalisering og religion

Men hvad er det så, der får personer, som er født og opvokset i Danmark, til at blive radikaliserede? Og hvordan foregår den forvandlelingsproces, der nu pludselig gik under navnet “radikalisering”, men som strengt taget var hverken ny eller anderledes?

Der findes et utal af forskellige opfattelser af, hvad radikalisering er, fordi enhver regering, enhver efterretningstjeneste, enhver international institution pludselig skulle definere det fænomen, de nu skulle forholde sig til. Fælles for dem alle er dog, at religion eller ideologi tilskrives en central rolle. Det er mødet med en bestemt religion eller ideologi, der starter radikaliseringsprocessen og driver den fremad. I takt med at man bliver mere og mere religiøs, bliver man mere og mere radikaliseret.

Det billede, der tegnede sig omkring 2005, var, at en “radikalisator” – f.eks. en imam – samlede nogle unge søgende sjæle omkring sig og fyldte dem med radikal islamistisk ideologi. Skridt for skridt blev de således forvandelt til “radikaliserede” islamister, der på et tidspunkt ville være klar til at tage det sidste skridt “fra tale til handling”, som det hed. Først radikal islamistisk ideologi, derefter vold og terrorisme.

Begrebet radikalisering var delvis inspireret af sociologen Quintan Wiktorowicz.¹ I bogen *Radical Islam Rising* beskrev Wiktorowicz, hvordan radikaliseringsprocessen begyndte med, at unge personer, der var “modtagelige over for radikale ideer” eller “kognitivt åbne”, fik kontakt med en radikal prædikant, der indoktrinerede disse sårbare unge. Herefter fulgte radikaliseringsprocessen en række bestemte faser – efter en søgende fase kom overtalelsesfasen, hvor personen fik nye synspunkter, og endelig hærdningsfasen – indtil den sårbare unge var forvandlet til en forhærdet islamist, der var rede til at begå terror. I kølvandet på Wiktorowicz fulgte andre fasemodeller, der alle beskrev “radikalisering” som en lineær udvikling fra normal til afvigende og fra tanke til handling.

Det er interessant at iagttage, hvordan forestillingen om “den radikaliserede muslim” pludselig begyndte at dukke op i den danske dagspresse i forbindelse med de første terrorretssager, der fulgte i kølvandet på Londonbomberne i 2005. Allerede i 90’erne havde Danmark haft en første retssag med forgreninger til den internationale jihad. Tre personer, hvoraf to havde opholdt sig i Pakistan og havde tætte forbindelser til personerne bag det første angreb på World Trade Center i 1993, var tiltalt i den såkaldte egyptersag ved retten i Aarhus. Der havde været en vis interesse for denne sag, men da retssagen startede, omtalte pressen konsekvent de sigtede som “arabere”, “egyptere” eller “asylansøgere”, og artiklerne handlede mest om, hvordan de stakkels svage asylansøgere blev forfulgt og mistænkeliggjort af “systemet”. Det endte da også med, at de stakkels mænd blev frifundet for anklagen om terrorisme, mens anklagemyndigheden måtte nøjes med en lang næse.

Men efter 2005 tegner der sig et helt andet billede. Artikler om de tiltalte i Glostrupsagen og Vollsmosesagen er skåret over en helt anden læst. De beskriver nu i detaljer, hvordan de tiltalte pludselig var blevet *meget* religiøse, hvordan de var begyndt at komme i en

lokal moské, bede fem gange om dagen, eller hvordan de havde skiftet udseende ved at anlægge skæg og gå klædt i lange kjortler! Det var altså en forestilling om, at graden af radikaliserings kunne aflæses direkte af den ydre fremtoning eller måles gennem antallet af daglige bønner.

I dag er denne idé om faser mere eller mindre opgivet, fordi det har vist sig, at radikaliserings foregår på mange forskellige måder og har mange forskellige årsager og motiver. Det er formentlig en af grundene til, at begrebet "ekstremisme" i dag har fået en renæssance. Begreberne ekstremisme og radikaliserings er dog begge tvetydige. På den ene side kan en ekstremist være en person, der tilslutter sig ekstremistiske *ideer*. På den anden side kan det være en person, der er rede til at begå ekstremistiske *handlinger*. Og som antydnet er der ingen nødvendig sammenhæng mellem ekstremistiske ideer og handlinger. Man kan f.eks. være glødende tilhænger af ekstremistiske ideer og ligefrem acceptere brugen af vold og terror uden selv at have skyggen af intention om at begå vold eller terror. Derfor skelner terrorismeforskning i dag mellem ideologisk og voldelig ekstremisme.

I et land som Danmark, der bryster sig af at være ytringsfrihedens bannerfører, er den ideologiske ekstremisme ikke nødvendigvis et problem. I juridisk forstand er det lovligt – inden for visse grænser – at have de mest aparte holdninger og ligefrem lufte dem offentligt, så længe man ikke direkte opfordrer eller griber til vold for at gennemføre disse ideer. Det var bl.a. en af grundene til, at nazistisk propaganda, som ikke var tilladt syd for grænsen, kunne trykkes og distribueres i Danmark. Men i et land som England har man for nylig skærpet lovgivningen således, at *glorification* eller forherligelse af terrorisme er blevet strafbart, ligesom det er strafbart at downloade radikalt materiale. I øjeblikket verserer der f.eks. sager ved de britiske domstole vedrørende personer, som har downloadet det ekstremistiske blad *Inspire Magazine*.

Fra religion til vold eller fra vold til religion?

Et af problemerne med radikaliseringsbegrebet var, at der strengt taget ikke er noget belæg for, at en teologisk eller ideologisk fordybelse er første skridt på vej til et voldeligt ekstremistisk engagement. Det er en meget intellektuel forståelse af, hvorfor mennesker handler, som de gør – altså fordi de har læst noget i en bog eller er blevet doceret i islamistiske begreber.

Terrorangrebet den 11. september udløste som sagt en stærk interesse for islam og islamisme. Der var en forestilling om, at ekstremismens gåde skulle løses ved ihærdige studier af Koranen eller islamistiske tænkere, der pludselig fik mangedoblet deres læserskare. Denne pludselige interesse for islam gjaldt også unge muslimer i Europa, der for flertallets vedkommende ikke var mere vidende om islam end deres omgivelser.

Men trods den store interesse for islam og islamisme er der intet, der tyder på, at ideologi nødvendigvis er første trin på vejen til et ekstremistisk engagement. Af og til kan det forholde sig lige omvendt, altså at en vilje til at handle og gøre noget ved en situation, der opfattes som uretfærdig, på sigt kan føre til et ideologisk eller religiøst engagement. De personer, som i dag tager til Syrien, har ikke nødvendigvis en tung religiøs baggrund eller intellektuelle interesser. Nogle er ganske vist gamle kendinge fra islamistiske miljøer i Danmark, som endelig ser en mulighed for at udføre jihad, men andre ønsker blot at slutte sig til en oprørskrig, de opfatter som retfærdig eller meningsfuld. Derfor er det ikke så afgørende at kæmpe med en gruppe, der i et og alt deler ens måske noget diffuse ideologiske overbevisninger. Det vigtige er overhovedet at få kontakt til en gruppe, der kan give adgang til de forjættede slagmarker.

Noget lignende gjorde sig gældende for Hammad Khürsid, der var hovedperson i den danske Glasvejsag. Det, der karakteriserer Khür-

sids løbebane, er ikke en tiltagende religiøs fordybelse endsige en streng overholdelse af religiøse forskrifter. Faktisk lod hans religiøse praksis noget tilbage at ønske, og han levede på ingen måde op til stereotype forestillinger om, hvordan en radikal muslim bør se ud. Han var ikke klædt i muslimsk klædedragt, men i adidas, og han ville hellere bruge sin sparsomme fritid i fitnesscenteret end i moskeen.

Khürsid var tiltrukket af våben og af de hardcore militante miljøer i udlandet, som han kunne få et glimt af på internettet. På YouTube kunne han se, hvordan militante i Irak, Afghanistan og Pakistan levede et simpelt liv med våben, sammenhold og kamp, og under retssagen lagde han ikke skjul på, at han altid havde været fascineret af våben. Han nærede et brændende ønske om at slutte sig til disse miljøer og måske ligefrem komme i kamp mod NATO-tropper i Afghanistan. I København shoppede han rundt mellem forskellige ekstremistiske miljøer, som han håbede kunne være et første skridt på vejen til at komme i kamp. Khürsids ønske om at tage del i den internationale jihad fik ham således til at opsøge miljøer, der abonnerede på vidt forskellige og endog modstridende ideologier.

Det betyder naturligvis ikke, at religion eller ideologi ikke spiller nogen rolle for ekstremismen. Hvis en terrorgruppe italesætter sin kamp som "jihad" og opfordrer unge mennesker til at blive "martyrer", gør den naturligvis brug af religiøse begreber, hvilket kan have en effekt. De religiøse begreber kan f.eks. understøtte eller legitimere et voldeligt engagement. Det kan ligeledes bidrage til at give de voldelige handlinger en særlig form eller retning, f.eks. martyraktioner eller aktioner rettet mod personer, der italesættes som "vantro" eller "frafaldne". Heri adskiller religiøs ideologi sig strengt taget ikke fra andre typer af ideologi, der også kan italesætte specifikke fjender som f.eks. "kapitalister" eller "jøder". Pointen er altså bare, at religion eller ideologi ikke nødvendigvis er årsag til eller et første skridt på vej mod et voldeligt ekstremistisk engagement. Ofte kan

et ekstremistisk engagement – f.eks. ønsket om at tage til Syrien og kæmpe – på sigt føre til et engagement af mere intellektuel karakter.

Transnationale forbindelser og konfliktområder

Det store fokus på religion har betydet, at den internationale dimension af den hjemlige ekstremisme i en periode har været nedtonet. Begrebet “hjemmedyrket terrorisme”, der opstod samtidigt med lanceringen af “radikalisering”, skulle netop understrege, at de ny muslimske ekstremister var født og opvokset i Vesten. Men begrebet var dobbelt. Det betød nemlig på den ene side, at de muslimske ekstremister nu hørte til i Vesten, men på den anden side, at de i stigende grad opererede på egen hånd uden at få ordrer fra al-Qaeda. Da begrebet om hjemmedyrket terrorisme blev lanceret, troede man altså, at de muslimske ekstremister i stigende grad var “selvradikaliserede” og “selvstartede”, idet de ikke længere havde kontakter til al-Qaeda, men nu handlede på helt egen hånd.

Det skulle dog vise sig at være en sandhed med modifikationer. For selvom de hjemmedyrkede ekstremister i stigende grad hørte til i Vesten og blev “selvradikaliseret” foran computeren, søgte de stadig kontakt til militante miljøer i udlandet. Forskere diskuterede ivrigt karakteren af disse forbindelser. Nogle mente, at det stadigvæk var al-Qaeda, der planlagde og gennemførte angreb i Europa.² Andre talte om “leaderless jihad” og argumenterede for, at de islamistiske ekstremister i Vesten var blevet mere autonome og ikke længere tog imod ordrer fra al-Qaeda.³

Der er ingen tvivl om, at konfliktområder og transnationale forbindelser spiller en helt afgørende rolle for voldelig ekstremisme og terrorisme i Europa – nu som før. Der er eksempler på, både at internationale konflikter forplanter sig til Europa, og at vordende ekstremister i Europa opsøger konfliktområder og militante miljøer i udlandet for at få erfaring og træning.

De bølger af terrorisme, der rystede Europa i 70'erne, 80'erne og 90'erne, havde ofte internationale forgreninger til militante grupper i udlandet. Det gjaldt for både højrenationalistiske, venstreorienterede og islamistiske grupperinger. Ledende medlemmer af Blekingegadebanden havde således – i lighed med ledende medlemmer af RAF – opholdt sig i en PFLP-træningslejr i Jordan, og hele gruppens raison d'être var netop at skaffe penge til PFLP. Det var ligeledes palæstinensere, der stod bag terrorangrebet på North West Orient's kontor i København i 1985. Da Frankrig ti år senere i 1995 blev ramt af en voldsom terrorbølge, var angrebene ligeledes et spin-off fra den borgerkrig, som dengang hærgede Algeriet.

Det er nok mindre kendt, at København i starten af 90'erne havde en central placering på den internationale islamismes landkort. Det skyldtes bl.a. Abu Laban, der i 1990'erne var en fremtrædende personlighed i Taubamoskeen på Vesterbro og siden i Islamisk Trossamfund. Abu Laban havde et vidt forgrenet internationalt netværk, og i 1990 inviterede han Omar Abdel-Rahman – der siden blev dømt i forbindelse med det første attentat mod World Trade Center – til København. Men Københavns centrale placering skyldtes også i høj grad den prominente islamist Abu Talal, som i 1992 kom til Danmark og fik politisk asyl. Abu Talal var et ledende medlem af den egyptiske terrorgruppe al-Gama'a al-Islamiyya. Abu Talal havde i starten af 90'erne opholdt sig i Pakistan på grænsen til Afghanistan, hvor han plejede omgang med nogle af de krigere, der havde kæmpet hellig krig mod Sovjetunionen (mujahedin). I 1992 kom Abu Talal til Danmark, hvorfra han bidrog aktivt med at rekruttere frivillige til krigen i Bosnien, ligesom han åbent støttede al-Gama'a al-Islamiyya, der senere gennemførte nogle spektakulære terrorangreb i Luxor i Egypten. Amerikanerne regnede ham for så stor en trussel, at han i 1995 – ifølge tidligere CIA-officer Michael Scheuer – blev første offer for det særlige amerikanske fangeprogram ("extraordinary rendition"). Ifølge selvsamme kilde blev han opsnappet af amerikanske

agenter i Kroatien, mens han var på vej til Bosnien, og derefter sendt videre til Egypten, hvor sporene fortaber sig ...

Konflikten i Syrien og sociale medier

Konfliktområder og internationale forbindelser spiller altså en væsentlig rolle for ekstremistiske miljøer. Men disse forbindelser ændrer hele tiden karakter. Flere af de personer, der har været involveret i terrorrelaterede sager i Danmark, har været en tur omkring et konfliktområde: Vores lokale Guantanamo-fange Slimane Abderrahmane ville til Tjetjenien for at kæmpe, men havnede i Afghanistan, hvor han blev taget til fange i 2001 og sendt til Guantanamo; senere drog han til Syrien, hvor han formentlig er blevet dræbt i 2013; Hammad Khürsid opholdt sig i en al-Qaeda-træningslejr i det nordlige Pakistan; den somaliske øksemand, der trængte ind hos Kurt Westergaard, havde opholdt sig i Østafrika, hvor han havde forbindelse til terrorgruppen al-Shabaab; en af de svensktunesere, som i 2012 blev dømt for forsøg på attentat mod *Jyllands-Posten*, havde opholdt sig i samme område som Khürsid og talte flydende pashto.

I dag er det primært konflikten i Syrien, som tiltrækker personer, der ønsker at få erfaring med væbnet kamp eller ønsker at drage ud for at kæmpe en kamp, de opfatter som retfærdig. Konflikten i Syrien appellerer tilsyneladende til et bredere segment end de andre konfliktområder, som de seneste ti år har tiltrukket personer med tilknytning til Danmark (Irak, Libanon, Yemen, Pakistan, Somalia). Det kan skyldes mange ting: at kampen mod Bashar al-Assads regime opfattes som legitim i brede kredse; at det i en periode var forholdsvis let at komme ind i Syrien via Tyrkiet; at det for mange er lettere at begå sig i Syrien end i f.eks. Somalia eller Pakistan. I november 2013 meddelte PET, at mindst 80 personer med tilknytning til Danmark er taget til Syrien. Bortset fra Belgien er Danmark det europæiske land, der tilsyneladende har flest syriensfrivillige i forhold til befolkningens størrelse. De fleste af de unge mænd, der

opsøger konfliktområder, tager af sted for at blive foreign fighters, dvs. at de som udlændinge ønsker at slutte sig til den lokale kamp, der udspiller sig på de kanter. Man ser dog i stigende grad en splittelse mellem lokale kæmpere og foreign fighters, bl.a. fordi disse to grupper ofte har forskellige dagsordener. Mens de lokale sætter livet på spil for Syrien og er involverede i konflikten til den bitre ende, er opholdet i Syrien for nogle af de tilrejsende et utopisk projekt om at realisere en islamisk stat eller en form for jihadturisme, man kan deltage i for en kortere eller længere periode, inden man vender snuden hjemad. Disse hjemvendte – de såkaldte returnees – har efterretningstjenesternes særlige bevågenhed, fordi de måske har fået militant erfaring eller under deres ophold er kommet i kontakt med grupper, der ønsker at ramme vestlige mål.

Strengt taget er der ikke noget belæg for at mistænkeliggøre disse syriensfrivillige over én kam. Undersøgelser viser, at langt de fleste af dem, som drager fra vestlige lande til et konfliktområde for at blive foreign fighters, i udgangspunktet ikke har nogen ambitioner om at komme tilbage og lave terror i deres hjemlande.⁴ Der kan dog være tale om en “veteraneffekt”, idet terrorangreb, der implicerer veteraner fra et konfliktområde alt andet lige har større succesrate. Flere af de danske terrorretssager har rent faktisk impliceret personer med erfaring fra et konfliktområde. Omvendt er der en lang tradition for at mistænkeliggøre personer, som drager til udlandet og har kontakt med grupper eller miljøer, der i forvejen har efterretningstjenesternes bevågenhed. De spaniensfrivillige, som havde deltaget i den spanske borgerkrig i 30’erne, blev registreret ved deres hjemkomst, og disse lister blev senere – helt uden sammenligning i øvrigt – overgivet til tyskerne. Ligeledes blev danskere, som i bestemte perioder havde opholdt sig i Sovjetunionen, registreret.

Men hvad er det, der overhovedet får unge mennesker til at forlade deres hverdag i Danmark for at drage ud og blive foreign fighters i

f.eks. Syrien? Det er der ikke én, men mange forskellige grunde til. Da emnet endnu ikke har været studeret i detaljer, er det kun muligt at give sporadiske indikationer, som udelukkende beror på anekdotisk empiri. Først og fremmest må man konstatere, at konfliktområder virker som en magnet på en ganske lille minoritet af unge mænd, der er tiltrukket af våben, risiko og spænding. For dem kan en rejse til Syrien være et spændende alternativ til et liv i Danmark, der måske ikke byder på så mange perspektiver eller muligheder. I så fald er det militante engagement ikke nødvendigvis særlig ideologisk eller gennemtænkt. Hammad Khürsid fra Glasvejsagen fortalte således i retten, at det aldrig havde strejft ham, at han kunne dø, hvis han kom i kamp. Nogle af de personer, der er taget til Syrien, er dog garvede folk, der gennem de sidste 10-20 år har været del af islamistiske miljøer i Danmark eller udlandet. Visse af disse "oldboys-islamister" har tidligere opholdt sig i konfliktområder, og for dem er Syrien en lejlighed til at tage del i endnu en voldelig konflikt og måske realisere drømmen om at blive martyr. Andre af disse erfarne personer er tiltrukket af perspektiverne om at komme til Syrien og være med til at opbygge et nyt islamisk samfund. Derudover er der personer med tilknytning til kriminelle miljøer, som drager til Syrien for at bruge deres erfaring med vold og våben i en kamp, der opfattes som mere meningsfuld og værdig end livet som kriminel. Endelig er der personer, som tager til Syrien for at kæmpe for Den Frie Syriske Hær eller omvendt på Bashar al-Assads side.

Vejen til et militant engagement foregår primært via personlige forbindelser, men internettet og sociale medier spiller også en rolle. Og i modsætning til de oprindelige forestillinger om radikaliserings er det ikke teologiske forelæsninger eller religiøse fatwaer, der er i højsædet, men derimod Facebookprofiler eller videoer om jihad og martyrer, som uploades på YouTube.

Billeder og videoer appellerer ikke kun til intellektet, men også til

følelser, og de giver visuelle indtryk af, hvordan de personer, der befinder sig i et givet konfliktområde, rent faktisk ser ud: hvilket tøj de har på, hvordan de træner, hvilke våben de bruger. Samtidig kan de give konkrete anvisninger på, hvordan man bliver jihadkriger eller måske ligefrem "martyr". Martyrvideoer er ofte skåret over samme læst. De viser martyrens løbebane, fra han er en ung mand, der vender ryggen til et komfortabelt, materialistisk liv i Vesten, til han i stedet vender sig mod de sande værdier: islam og jihad. Jihadkrigere er altid smilende og glade, og når de dør, poserer de med fredfyldte ansigter, der tydeligt viser, at de endelig er befriet for denne verdens trængsler. Der er altså tale om hverken intellektuel begrebsgymnastik eller støvede udlægninger af Koranen. Gennem lyd og billeder viser martyrvideoerne helt konkret, hvordan man slutter sig til "martyrernes karavane", og hvilket enkelt og frydefuldt liv der venter den militante muslim i selskab med våben og ligesindede. Martyrvideoer udgør med andre ord en visuel model, som den vordende kæmper mimetisk kan efterligne. Sådanne videoer kan virke som inspiration, men kan på ingen måde erstatte de personlige kontakter, der er nødvendige for rent faktisk at få adgang til en konfliktzone eller tilegne sig de færdigheder, der skal til for at være foreign fighter.

Højre-, venstre- og islamistisk ekstremisme: ligheder på kryds og tværs?

I de seneste ti år har der været særligt fokus på "islamistisk" ekstremisme, som i høj grad – i det mindste indtil Breiviks angreb i 2011 – har overskygget andre former for ekstremisme. David Rapoport, en amerikansk forsker, foreslog i 2004, at terrorisme, kom i "bølger".⁵ Efter en anarkistisk bølge havde der således været en nationalistisk/antikolonialistisk bølge, derefter en venstreradikal bølge, og nu var vi så nået til den islamistiske bølge. Som nævnt i indledningen floredede der en forestilling om, at islamistisk ekstremisme var af en helt ny og uset beskaffenhed, idet de islamistiske ekstremister jo var religiøst motiverede. De var "irrationelle" "nihilister", der dræbte

uskyldige civile uden at have et klart politisk projekt. Ved nærmere eftersyn har det dog vist sig, at den islamistiske ekstremisme på ingen måde er “sui generis” eller fundamentalt anderledes, og at den har meget tilfælles med andre former for voldelig ekstremisme. Voldelig ekstremisme kan naturligvis antage mange forskellige former alt efter historisk eller geografisk kontekst, ligesom den hele tiden vil være i forandring alt efter den strategiske, taktiske eller politiske situation.

Breiviks angreb i Norge illustrerede med al tydelighed, at voldelige ekstremister har meget tilfælles på tværs af ideologiske skel, og at de ligefrem lader sig inspirere af hinanden. I sit manifest skriver Breivik således eksplicit, at han er inspireret af al-Qaeda og islamisternes individuelle jihad: “Solo-celler kombineret med martyrangreb er den mest effektive og dødelige form for moderne krigsførelse. Denne strategi er udviklet af jihadistgrupper. Nu vil vi også benytte os af den”.⁶

Alt tyder dog på, at den voldelige islamistiske ekstremisme i dag er svækket, og at den islamistiske bølge har toppet. Amerikanske *targeted killings* i form af droneangreb eller operationer udført af specialtropper har inden for de seneste år fået bugt med et stort antal ledende medlemmer af al-Qaeda, herunder Osama bin Laden og Anwar al-Awlaki. Samtidig bruges der store summer på at forpurre terrorisme i Vesten. Men selvom den islamistiske “bølge” nu formentlig er på tilbagetog, er det sandsynligt, at andre grupperinger og ideologier før eller siden vil bære ekstremismens fakkelt videre.

Manni Crone er seniorforsker på Dansk Institut for Internationale Studier. Hun er cand.scient.pol. fra Institut d'études politiques de Paris og ph.d. fra Sociologisk Institut, Københavns Universitet. Hun har særligt fokus på terrorisme og terrorbekæmpelse i Europa samt militante grupper i Vestafrika og Sabel.

Noter

1. Wiktorowicz, 2005.
2. Hoffman, 2008.
3. Sageman, 2008.
4. Hegghammer, 2013.
5. Rapoport, 2004.
6. Breivik, 2011: 927.

Jeg en stat mig bygge vil

Når vesterlændinge drager til konfliktområder for at grundlægge Utopia

Af Ann-Sophie Hemmingsen

Siden angrebene i USA den 11. september 2001 har militant islamisme og terrorisme tiltrukket sig megen opmærksomhed i Vesten, men gennem årene har det været forskellige emner, som har vakt størst bekymring. Umiddelbart efter den 11. september var der især fokus på frygten for storstilede angreb koordineret af et organiseret al-Qaeda, som sad i sikkerhed i lande uden for Vesten. Efter angrebene i Madrid og London i 2004 og 2005 og mordet på hollandske Theo van Gogh i 2004 kom frygten for homegrown terrorisme i fokus. Dette var frygten for fjenden iblandt os i form af personer, som boede i de lande, de angreb. Herefter fulgte frygten for *soloterrorisme*, som dækker over enkeltindivider, der enten på egen hånd eller under vejledning af organisationer foretager angreb enten i de lande, som de bor i, eller i andre lande. Som en forlængelse heraf kom frygten for *selv- og online-radikalisering*, som er udtryk for personer, der uden fysisk tilknytning til kendte organisationer eller personer forbereder sig på angreb på egen hånd, eventuelt via internettet. Bekymringen for disse fænomener hænger naturligvis nøje sammen med en erkendelse af, at de er stort set umulige at opdage, før det er for sent.

Alle disse emner fortsætter med at vække bekymring, men i forbindelse med den eskalerende konflikt i Syrien har opmærksomheden i stigende grad rettet sig mod *foreign fighters*, hvilket dækker over

eksempelvis danskere, som rejser til konfliktområder for at engagere sig i konflikterne. Bekymringen for foreign fighters er primært knyttet til risikoen for at de, efter at have modtaget træning og eventuelt have deltaget i kamphandlinger, vender hjem som sikkerhedstrusler.

I Danmark fik denne bekymring særligt opmærksomhed i forbindelse med en række dansksprogede videoer, som under titlerne *Den forglemte forpligtelse* 1-4 blev offentliggjort i sensommeren 2013 via blandt andet YouTube. I den første video opfordrede en ung mand danskere til at følge hans eksempel og drage til Syrien for at kæmpe. I den tredje video opfordrede samme mand danskere til at gribe til vold i Danmark, og sammen med tre andre mænd skød han til måls efter fotos af en række danskere, der blev udpeget som "fjender af islam".

Disse militante budskaber fik en del opmærksomhed i Danmark, men videoerne indeholder også andre budskaber, som videregives med ord, musik og billeder. Disse budskaber giver et indblik i, hvorfor nogle vælger at blive foreign fighters i Syrien, og hvorfor foreign fighters somme tider rager uklar med lokale aktører, og samtidig i, hvordan audiovisuelle produkter anvendes i propagandaøjemed. Det er disse aspekter, vi vil se nærmere på i denne artikel.

Først vil vi se på videoernes budskab om, at formålet med at rejse til Syrien for at deltage i den voldelige konflikt er at medvirke til etableringen af en islamisk stat, som på sigt skal udbredes til det meste af verden. I den forbindelse vil vi også se på, hvilken rolle foreign fighters forventes at spille i dette projekt. Dernæst vil vi se på videoernes mindre eksplicite budskaber om livet som foreign fighter, og sluttelig vil vi se på, hvorledes det er gået i andre konfliktområder, som tidligere har tiltrukket foreign fighters med lignende aspirationer.

Drømmen om Utopia

Et eksplicit og ganske klart formuleret budskab i videoerne er, at formålet med at rejse til Syrien og deltage i den voldelige konflikt ikke begrænser sig til at bekæmpe Bashar al-Assads regime eller til at hjælpe den syriske civilbefolkning. Det egentlige formål med at rejse til Syrien er at medvirke til at oprette en islamisk stat, som på længere sigt skal udbredes til hele verden.

I *Den forglemte forpligtelse* 4 forklares dette grundigt af en person, der kalder sig Abu Musa.¹ I den 12 minutter lange video forklarer Abu Musa, hvorfor han selv er kommet til Syrien, og hvordan etableringen af den islamiske stat skal foregå. Abu Musa forklarer, at han selv har forladt sin familie og sit bekvemme liv i Danmark og er rejst til Syrien for at etablere en islamisk stat, ligesom hans forfædre gjorde for 1400 år siden, og for at bygge et nyt liv for dem, som vil være med. Han forklarer ligeledes, at de danske krigere, som han har mødt i Syrien, ligesom han selv har akademiske uddannelser, og at de alle har ladt noget bag sig for at tage af sted. Han går i samme åndedrag i rette med det billede, som han mener danske medier fejlagtigt har tegnet af, at en del af de danskere, som tager til Syrien for at kæmpe, har en kriminel baggrund, og påpeger, at der i sagens natur er behov for ressourcestærke personer, når en ny stat skal etableres.

Derefter går han videre til at forklare den særlige rolle, som netop foreign fighters har i dette projekt. Abu Musa forklarer, at for at den islamiske stat kan blive etableret, er det nødvendigt, at nogle særlige mennesker migrerer til et sted, hvor der findes mennesker, som vil tage imod dem og hjælpe dem. I denne optik er den syriske befolkning assistenter eller hjælpere (*ansar*) for de tilrejsende, som spiller en ledende rolle. De tilrejsende skal således oplyse de lokale (*dawah*), bygge skoler til dem, give dem et nyt uddannelsessystem og i det hele taget give dem "den rigtige tankegang", som det formuleres. Abu Musa forklarer videre om projektet, at når denne stat er etableret i

Syrien, skal den udbredes til det meste af verden. Mere præcist skal den udbredes til mere end de to tredjedele af verden, som engang var omfattet af den islamiske stat, som hans forfædre etablerede for 1400 år siden.

Abu Musa kommer også ind på, hvorledes det foregår i praksis. Han beretter at han, mens videoen optages, befinder sig i et sikkert område, hvor det er lykkedes for ham og hans ligesindede at oprette skoler til børn og at sikre ro og orden og muligheden for et socialt liv samt et forretningsliv. Han beretter dog også, at der er andre områder, hvor kampene er hårde, og hvor flere danskere er omkommet. Ikke desto mindre opfordrer han utvetydigt alle til at rejse til Syrien og tage deres familier og børn med. Selv enlige kvinder opfordres til at komme og være en del af etableringen af den islamiske stat.

I flere af de andre videoer bliver medvirken til etableringen af den islamiske stat i Syrien også omtalt, som det eneste rigtige. I *Den forglemte forpligtelse 2* forklarer Abu Musa eksempelvis, at det ikke er et reelt alternativ at blive i Vesten, fordi Vesten er ved at gå under, hvilket blandt andet underbygges med referencer til den globale finanskrisen.

De mindre åbenlyse budskaber

Ud over disse eksplicit formulerede politiske og personligt motiverende budskaber rummer videoerne også nogle mindre åbenlyse budskaber.

Et gennemgående tema er, at det at rejse til Syrien for at deltage i etableringen af den islamiske stat ikke kun er det rigtige at gøre, men også en kilde til personlig tilfredsstillelse og værdighed. I alle videoerne udviser deltagerne stor gensidig respekt og omtaler eksempelvis hinanden som “min elskede bror”, ligesom de titulerer deres tilskuere som “mine kære brødre og søstre”. De beskriver desuden hinanden som en ny familie, der træder i stedet for den familie, de har forladt i

Danmark, og understreger glæden og trygheden ved denne nye familie. Det bliver gang på gang gentaget, hvorledes lokalbefolkningen tager imod dem med glæde og værdsætter deres indsats, hvilket er en "fantastisk oplevelse". Også det forhold, at de i Syrien indgår i et fællesskab med ligesindede fra alverdens lande, fremstilles som en kilde til glæde.

Et andet tema i videoerne er, at etableringen af den islamiske stat ikke er en fjern fremtidsvision, men noget, som allerede foregår, og at man derfor i Syrien kan leve i overensstemmelse med sine drømme og tilmed tage sin familie og børn med. Det er derfor ikke nødvendigt at forlade sin familie, som Abu Musa har gjort, eller opgive drømmen om at få en for at deltage.

Et tredje tema er den særlige rolle, man som foreign fighter spiller i Syrien. Ikke alene er man del af etableringen af den islamiske stat og bliver modtaget med åbne arme af befolkningen, som optræder som ens hjælpere. Man spiller også en vigtig rolle i en forudbestemt begivenhed, hvilket giver adgang til exceptionelle ressourcer. Af *Den forglemte forpligtelse 1* og *3* fremgår, at deltagerne opfatter Syrien, eller *al-Sham*, som de også kalder området, som noget ganske særligt. Det er et velsignet område, som Profeten ofte omtalte, og dermed særlig velegnet til at etablere den islamiske stat. Samtidig er det forudbestemt, at kun nogle ganske få mennesker vil være villige til at kæmpe til dommedag, og at de mennesker, som migrerer for at deltage i kampe, vil spille en særlig rolle. Derfor får de adgang til særlige ressourcer såsom usynlige soldater, der hjælper dem i kampene. I *Den forglemte forpligtelse 2* omtales sådanne usynlige soldater i forbindelse med konkrete kamphandlinger i en lufthavn, mens der i *Den forglemte forpligtelse 1* tales om, at man har sejret uden at have løsnat et enkelt skud på grund af guddommelig intervention. Disse særlige mennesker får også adgang til tegn via drømme og bliver decideret en del af guddommelige mirakler, som det hedder i *Den forglemte*

forpligtelse 1. At tage til Syrien for at deltage i kamphandlinger og i etableringen af den islamiske stat er dermed på samme tid bevis for og adgangsbillet til en identitet som særligt udvalgte.²

Et fjerde tema, som kan findes i videoerne, er hævn. Af *Den forglemte forpligtelse* 2 fremgår, at når den islamiske stat, eller Kalifatet, som den i denne sammenhæng benævnes, er blevet etableret, vil den gøre regnskabet op med alle, som har bekæmpet islam eller fornærmet Profeten og latterliggjort Koranen. Staten vil ganske enkelt "hugge alle deres hoveder af".

Budskaber via lyd og billeder

Ud over de budskaber, som kolportereres med ord, fortæller de fire videoer også en sammenhængende historie via billeder og lyd, selvom de ved første øjekast er ganske forskellige. Var de ikke betitlet *Den forglemte forpligtelse* 1-4, ville seeren ikke nødvendigvis opfatte dem som sammenhængende, men afsenderne har med valget af titler åbenlyst ønsket at fremstille dem som et samlet budskab fra fronten i Syrien.

De fire videoer er optaget på meget forskellige lokaliteter, og deltagerne optræder med forskellige påklædninger og i forskellige roller, som dels underbygger hovedbudskabet i den enkelte video og dels formidler yderligere budskaber. Deltagerne i videoerne forekommer at indtage en af tre forskellige roller: rollen som den intellektuelle, rollen som den kampberedte og rollen som den handlende. To personer går igen i flere af videoerne, men de optræder i forskellige roller i de enkelte videoer og viser dermed, at man ikke nødvendigvis skal fastlægge sig på én rolle. Hvilken rolle den enkelte indtager, synes at afhænge af kontekst og af placering i et udtalt hierarki.

I *Den forglemte forpligtelse* 1 sidder en ung mand, som kalder sig Abu Khattab, og en anonym mand udendørs foran en grøn beplantning.

Abu Khattab er iført en sort kjortel, grå bukser og en lys ulden hat af den type, som oftest ses på hovedet af mænd i Afghanistan. Han bærer et håndvåben i et skulderhylster og et skinnende armbåndsurs, og på hans bryst er en mikrofon fastgjort til kjortlen. Manden ved hans side er iført camouflagetøj, og hans ansigt er skjult af et sort og hvidt partisanørklæde. Over brystet bærer han et patronhylster, og mod hans højre skulder hviler en AK-47. I den ti minutter lange video taler Abu Khattab, mens den anonyme mand ved hans side tier. De efterlader begge indtrykket af at være kampberedte qua deres våben og påklædning, men Abu Khattab indtager samtidig rollen som den intellektuelle. Det er i denne video, man finder Abu Khattabs meget omtalte opfordring til danskere om at følge hans eksempel og rejse til Syrien for at deltage i konflikten.

I *Den forglemte forpligtelse 2* sidder Abu Khattab igen udendørs i et område, som ligner det første, men denne gang sidder Abu Musa ved hans side. Abu Khattab er igen iført en sort kjortel, men han bærer nu en camouflagefarvet hat, og mod hans skulder hviler en AK-47. Abu Musa er iført en lyseblå kjortel, og på hans hoved sidder en stram hæklet hue i en mørkere blå. Han bærer tilsyneladende ikke noget våben. Videoen indledes af Abu Khattab, der introducerer Abu Musa som sin leder, hvorefter han overgiver ordet til ham, og i de næste ti minutter udbygger Abu Musa argumenterne for at rejse til Syrien for at deltage i konflikten. I denne video efterlader Abu Khattab indtrykket af at have overladt rollen som den intellektuelle til Abu Musa, mens han selv begrænser sig til rollen som den kampberedte.

I *Den forglemte forpligtelse 3* optræder fire mænd, hvoraf Abu Khattab er den eneste, som kan genkendes fra de andre videoer. Tre af dem er iført bukser, kjortler og patronhylstre over brystet i støvede farver, og om hovederne bærer de tørklæder, som helt eller delvis skjuler deres ansigter. Den fjerde skiller sig ud ved at være iført sort fra top

til tå: bukser, kjortel, patronhylster og en stram sort hue med første del af den islamiske trosbekendelse skrevet i hvidt hen over panden.

Indledningsvis går de fire mænd mod kameraet i et solsvedent landskab med bebyggelse og fåreflokke i baggrunden. Hver af de fire bærer en AK-47. Da de har sat sig ned foran kameraet, begynder den sortklædte mand at synge fra Koranen, og derefter fortæller han på dansk om, hvilken velsignelse det er at være i al-Sham. Han giver så ordet videre til Abu Khattab, som forklarer, at selvom de befinder sig i Syrien, har de ikke glemt dem, der har hånet og angrebet islam i Danmark. Han opfordrer derfor danskere til at gribe til handling i Danmark, og derefter vises scenen, hvor de fire skyder mod fotos af seks danskere. Abu Khattab har i denne video atter indtaget rollen som den intellektuelle, men optræder samtidig, ligesom de andre tre personer, som ikke alene kampberedt, men også handlende, i og med at de fire rent faktisk affyrer deres våben og dermed viser, at de ikke blot er til pynt.

Den forglemte forpligtelse 4 har form af et interview med Abu Musa. Scenen i denne video er helt anderledes end i de tidligere videoer, idet Abu Musa står udendørs foran en udsmykket bygning. Han er iført en sort kjortel og en stram hæklet hue, og over skuldrene bærer han et partisantørklæde i mørke farver. Af intervieweren ses kun hænderne, som holder en lille mikrofon og noget, der ligner en iPhone. I forhold til de tre foregående videoer er fraværet af våben påfaldende og underbygger den del af interviewet, hvor Abu Musa beretter, at han befinder sig i et område, hvor det er lykkedes ham og hans ligesindede at sikre ro og orden. Videoen efterlader et klart indtryk af Abu Musa som en intellektuel og viser samtidig, at man ikke kun har adgang til våben, men også til teknisk udstyr.

Ved at deltagerne optræder iført forskellige påklædninger og med våben og udstyr, som er passende for deres opgaver, viser de, at de

har adgang til ressourcer, og dermed, at de er succesfulde. Dette underbygges i *Den forglemte forpligtelse 3*, hvor deltagerne rent faktisk anvender deres våben og derved viser, at ikke alene er de seriøse og ressourcestærke, men det er også lykkedes dem at få kontakt med nogen, som har bekostet træning af dem, og de har nu kompetencerne til at deltage i kamphandlinger.

At deltagerne er kompetente og ressourcestærke individer, underbygges yderligere af, at de fremviser evner til eksempelvis at synge, recitere Koranen og være sociale. Det sociale aspekt spiller nemlig også en rolle i de udtalte budskaber i videoerne. Ud over at deltagerne som tidligere nævnt udviser stor respekt og omsorg for hinanden, viser de også eksempler på, hvordan de har gode oplevelser sammen. I *Den forglemte forpligtelse 3* griner og jubler deltagerne således, efter at de har skudt til måls efter fotos af seks danskere, og i *Den forglemte forpligtelse 2* taler Abu Musa om, hvordan de smilede og grinte til hinanden under nylige kamphandlinger.

Egentlige kamphandlinger er fraværende i de fire videoer, men der refereres til dem i *Den forglemte forpligtelse 1, 2 og 4*.

De fire videoer formidler på samme tid budskaber om en politisk ambition om at medvirke til begyndelsen på en global revolution, som skal tage sit udgangspunkt i etableringen af den islamiske stat i Syrien, og budskaber om, hvordan engagement i dette projekt ikke alene er ideologisk, men også personligt tilfredsstillende både på kort og på lang sigt. Man får ved at rejse til Syrien adgang til et stærkt socialt netværk, adgang til ressourcer og adgang til en mulighed for at leve sine drømme om det gode liv i det gode samfund ud. Man får også mulighed for at være en af grundlæggerne af dette gode samfund og dermed mulighed for at være en af de særligt udvalgte, som er forudbestemt til at spille en særlig rolle, men også for at være en befrier for lokalbefolkningen, der modtager en med begejstring.

Som medie er videoer langt bedre egnede til at formidle den slags budskaber, end skrifter eller taler nogensinde kan blive, af den simple grund at lyd og billeder langt bedre kan bære og vække følelser end fornuftige ord. Med lyd og billeder kan man både underbygge de eksplicit formulerede budskaber og formidle budskaber, som vanskeligt lader sig formidle med ord uden at komme til at lyde banale.

Drømmenes pris

Omend bekymringen er ny, så er de danskere, som drager til Syrien for at deltage i konflikten med det formål at etablere den islamiske stat, langt fra udtryk for et nyt fænomen. Tidligere har blandt andet grænselandet mellem Afghanistan og Pakistan samt Somalia været mål for vesterlændinge med lignende drømme.

I slutningen af 00'erne var tyske myndigheder meget bekymrede over, at flere hundrede tyskere tilsyneladende var rejst til Waziristan, som ligger mellem Afghanistan og Pakistan, for at deltage i konflikten i Afghanistan og samtidig etablere en koloni, hvor hele familier boede og udlevede drømmen om et bedre samfund. I maj 2010 blev et dokument med titlen "Mein Weg nach Jannah" ('Min vej til Paradis') offentliggjort af Elif Media, et talerør for organisationen Islamic Jihad Union, som har sit udspring i Usbekistan. Dokumentet indeholdt tyskeren Eric Breiningers beretning om sin rejse fra en gennemsnitlig tysk opvækst til de afghanske slagmarker, hvor han i 2010 mistede livet, men også en beretning om livet uden for slagmarkerne. I dokumentet kan man læse, hvorledes han lever sammen med hele familier med børn, som vokser op under langt bedre forhold end i Tyskland. Breiningen inviterer i dokumentet andre til at slutte sig til og opfordrer eksplicit ugifte kvinder til at komme, idet der er mange ugifte mænd, som ønsker at etablere sig og få familier, inklusive ham selv. Han tilføjer som yderligere argument, at kvinder i lighed med mænd vil blive trænet i våbenbrug. I dokumentet tegnes

et billede af Waziristan som et dejligt sted at leve og af de lokale som meget begejstrede for de tilrejsendes tilstedeværelse.

Siden har tyske medier dog berettet om tyskere, der er vendt skuffede hjem fra Waziristan. På baggrund af afhøringer af personer, som er blevet anholdt efter deres ophold, og kommunikation mellem personer i Waziristan og deres venner i Tyskland tegner den tyske avis *Der Spiegel* et billede af livet der som særdeles besværligt og præget af mangel på mad, basal hygiejne og sundhedspleje samt mistillid mellem lokale og tilrejsende.³ Der er beretninger om, at de tilrejsende ved ankomsten bliver frataget deres ejendele og afkræves betaling for deres ophold samt for våben og ammunition; om, at de føler sig pressede til at vende hjem for at indsamle penge; og om, at deres familie og venner forsøges inddraget. I nogle tilfælde har de udrejste selv kontaktet deres pårørende i hjemlandet for at bede om penge, og i andre tilfælde har ukendte personer forsøgt at presse penge af pårørende med falske historier. Således modtog de pårørende til en af de udrejste tyskere en mail, hvoraf det fremgik, at han var indlagt på et hospital med nyrekræft og havde akut behov for en nyretransplantation. De blev derfor bedt om at fremskaffe knap en halv million kroner.

Der er også beretninger om, at tyskerne i Waziristan forventes at underlægge sig strenge krav om lydighed og udsættes for afhøringer og mistænkeliggørelse, og endelig om, at de efter ankomsten har måttet konstatere, at de løfter, de havde fået om adgang til skoler og hospitaler, var tomme, hvilket nærede en snigende fornemmelse af at være blevet holdt for nar og udnyttet.

Under tiden kan der opstå egentlige konflikter mellem lokale og tilrejsende kombattanter, fordi de har forskellige opfattelser af formålet med kampene, men også af hinandens roller. Der kan være et misforhold mellem lokales mål med kampene, som f.eks. er at fjerne

en diktator eller et korrump regime, og så de tilrejsendes mål, som er at etablere en islamisk stat, som måske kun skal være første led i en verdensomspændende stat. Nogle opfatter altså den lokale konflikt som det primære, mens andre opfatter den som et springbræt. Det er denne sidstnævnte forståelse, vi finder fremført i *Den forglemte forpligtelse*-videoerne.

Selvom lokale og tilrejsende skulle være enige om det endelige mål, kan der alligevel være uenighed om rollefordelingen og ikke mindst om, hvem der bestemmer, og hvem der assisterer. De lokale antager måske, at de er de centrale, og at de tilrejsende kommer for at hjælpe dem, mens de tilrejsende opfatter sig selv som de centrale og de lokale som deres assistenter. Igen er det denne sidstnævnte forståelse, vi finder fremført i *Den forglemte forpligtelse*-videoerne. Der er ikke noget at sige til, at sådanne forskelle kan føre til uenigheder.

Meget peger i retning af, at netop dette skete i Somalia. I 2006 rejste amerikanske Omar Hammami til Somalia for at tilslutte sig organisationen al-Shabaab. Hammami blev hurtigt et kendt ansigt, som repræsenterede al-Shabaab ikke mindst i Vesten, og han blev berømmet for sin propaganda, som i den grad var målrettet et vestligt publikum, herunder videoer med fængende rapmusik. Ifølge Hammami var formålet med al-Shabaabs engagement i konflikten i Somalia at etablere en islamisk stat, som sidenhen kunne udvides til hele verden, hvilket var fint i tråd med udmeldinger fra andre repræsentanter for al-Shabaab.

I adskillige år var Hammami tilsyneladende en værdsat del af al-Shabaab og en frygtet person i Vesten, men pludselig ophørte han med at optræde på vegne af al-Shabaab, og i marts 2012 berettede han i en kort video, som blev offentliggjort på YouTube, at han frygtede for sit liv, fordi han var raget uklar med al-Shabaab omkring strategiske overvejelser. Kort efter afviste al-Shabaab, at Hammamis

liv skulle være truet af dem, og siden fulgte en heftig debat mellem forskellige fraktioner i al-Shabaab, som afslørede dybe uenigheder omkring en række emner, herunder formålet med kampene i Somalia, ledelsen af al-Shabaab og ikke mindst foreign fighters' rolle. Hammami anklagede al-Shabaabs ledelse for at forfølge foreign fighters og for at frihedsberøve dem i hemmelige fængsler. I april 2013 offentliggjorde Hammami en video, hvori han optrådte med en blodig hals og beskyldte al-Shabaab for at have skudt ham, hvorefter debatten rasede videre, og i september 2013 forlød det, at Hammami var blevet dræbt. Kort tid før havde det forlydt, at hans hustru var blevet kidnappet af al-Shabaab og var forsvundet.

Historisk set har vesterlændinges drømme om at etablere den islamiske stat i konfliktområder vist sig svære at opfylde. Tiden vil vise, om Syrien bliver anderledes, men hvis ikke, er det værd at huske, at ikke alle, der rejser til et konfliktområde med ambitioner om at påbegynde en global revolution, nødvendigvis er loyale over for de ideer, når de vender hjem.

Ann-Sophie Hemmingsen (f. 1975) er ph.d. og forsker ansat på DIIS. Hun forsker i militant islamisme i Vesten, herunder samspillet med voldelige konflikter i andre dele af verden. Især arbejder hun med betydningen af identitet, sociale praksisser, gruppedynamikker og den militante islamismes egen kultur.

1. Abu Musa er i danske medier identificeret som Shiraz Tariq (se f.eks. Skjoldager & Sheikh, 2013) og formodes omkommet i Syrien i slutningen af september 2013.
2. For mere om lignende forestillinger om dommedag og foreign fighters se f.eks. Hemmingsen, 2010.
3. Se f.eks. Gezer & Stark, 2012; Musharbash, 2011; Rosenbach & Stark, 2011; Scheuermann & Ulrich, 2010.

The comeback kid

Hvorfor et presset al-Qaeda alligevel klarer sig

Af Søren Hove

Nyheden om, at al-Qaedas næstkommanderende Abu Yahia al-Libi er dræbt af CIA's droner i Pakistans FATA-område, understreger yderligere, at terrorgruppen, som stod bag angrebet 11. september 2001, er "out of business" (journalist og al-Qaeda-ekspert Peter Bergen, juni 2012).¹

De seneste 3-4 år har de sporadiske nyheder omkring terrorgruppen al-Qaeda været præget af en gennemgående tendens, nemlig at gruppen er svækket. En hel del terrorforskere, politikere og journalister har endda i flere år hævdet, at gruppen har udspillet sin rolle. Ikke desto mindre kan enhver, der læser aviser, samtidig konstatere, at gruppen stadig har en tilstedeværelse i Syrien, Irak, Nordafrika, Pakistan, Yemen og Østafrika, hvor den tilsyneladende fortsætter sine angreb og sin angrebsplanlægning.

Denne artikel vil overordnet hævde, at krigen mod al-Qaeda langtfra er vundet, og at vi i 2013 befinder os i en situation, hvor organisationen har bedre lokale operationsmuligheder, end den længe har haft.

Men hvordan kan det være, at al-Qaeda så ofte beskrives som en svækket organisation, og hvordan kan det være, at al-Qaeda fortsat efter et årtis terrorbekæmpelse kan finde plads og operationsrum mange steder i verden?

For at besvare de spørgsmål må man først undersøge, hvilke tendenser der underbygger billedet af et svækket og marginaliseret al-Qaeda. Det drejer sig nemlig både om faktorer blandt dem, som beskæftiger sig med organisationen i Vesten – dvs. terrorforskere, journalister og politikere – og om interne dynamikker i organisationen selv. Først derefter kan man analysere, hvorfor kampen om al-Qaeda alligevel ikke er vundet, og hvorfor al-Qaeda stadig fungerer. I den forbindelse vil artiklen diskutere, hvordan al-Qaeda altid har været en marginaliseret aktør, og hvorfor en fleksibel variation af lokale mobiliseringsmekanismer stadig virker for gruppen i lokale kontekster – til trods for al-Qaedas mange problemer.

Det svækkede al-Qaeda – en politisk og bureaukratisk narrativ

Der er flere gode grunde til, at billedet af det svækkede al-Qaeda er vundet frem.

Mange efterretningstjenester og politikere har hæftet sig ved, at “krigen mod terror” ændrede karakter omkring 2008, idet indsatsen mod al-Qaedas topledelse og centrale operative ledere her blev opprioriteret. Efter en lang periode fra 2001 til 2007/2008, hvor kampen mod al-Qaeda tilsyneladende ikke rykkede sig, og hvor de problematiske invasioner af Irak og Afghanistan ofte fremstod som en fejlslagen del af krigen mod terror, havde såvel politikere og efterretningstjenester brug for at fremvise succeser.

Og fra 2008 begyndte USA's øgede brug af droner og specialstyrkeoperationer at levere håndgribelige resultater, hvilket først og fremmest betød, at centrale ledere i organisationen blev dræbt – først primært i Afghanistan og Pakistan, senere også i Yemen og Østafrika. Der var tale om topledere som al-Qaedas fundraiser Said al-Masri (død 2010), AQI-lederen Abu Ayub al-Masri (død 2010), al-Qaedas nr. 3 Atiyah Abd Al Rahman (død 2011), al-Qaedas nr. 2 Abu Yahya

al-Libi (død 2012) og AQAP's nr. 2 Said al-Shihri (død 2013), men også de erfarne operative kræfter som Rashid Rauf (død 2008), Iliyas Kashmiri (formentlig død 2011) og al-Qaedas mest erfarne folk i Østafrika, Saleh Ali Saleh Nabhan (død 2009) og Fazul Abdullah Mohammed (død 2011).

Den lange stribe af annoncerede dødsfald blandt al-Qaedas ledere og de centrale operative personer kulminerede med specialoperationen i Abbottabad i Pakistan den 2. maj 2011, hvor Osama bin Laden endelig blev fundet og dræbt af amerikanske Navy Seals.

Droneangrebene og specialoperationerne leverede fra 2008 på den måde konkrete resultater, der kunne måles og derfor forstås blandt politikere og i befolkningen. Kombineret med fraværet af større al-Qaeda-angreb i Vesten siden 2005 blev Abbottabad-operationen således for mange – inklusive direktørerne for CIA og NSA og præsident Barack Obama – et kærkomment bevis på, at terrorbekæmpelsen nu faktisk virkede.

I forlængelse af den argumentation var al-Qaeda således helt logisk en knækket organisation, hvilket blev understreget, hver gang endnu et dødsfald blandt ledende al-Qaeda-medlemmer kunne offentliggøres. Enkelte euforiske amerikanske embedsmænd i statsadministrationen og i efterretningsverdenen begyndte endda allerede fra 2009 at tale om, at man nu kun var få døde topledere fra at besejre al-Qaeda.² Udmeldingen var hver gang, at det seneste dødsfald markant svækkede en i forvejen kriseramte organisation. Og efterretnings-tjenesterne og amerikanske politikere var langtfra de eneste, som understøttede denne forståelse af al-Qaeda.

Det svækkede al-Qaeda – en forskningsbaseret narrativ

Mange terror- og al-Qaeda-forskere er i de samme år nået frem til en lignende konklusion. Men det er ofte sket med andre ræsonnemen-

ter. En væsentlig fællesnævner for deres argumentation for et svækket al-Qaeda har været “intern splid” og “marginalisering”.

Eksempelvis har statistikorienterede terrorforskere med henvisning til store databaser over tidligere tiders terrorgrupper fremhævet, hvordan terrorgrupper sjældent opløses som konsekvens af ydre pres, men snarere på grund af interne uenigheder, der leder til splittelse og opløsning. En af de forskere, som mest overbevisende har brugt dette statistiske materiale i sin analyse af al-Qaeda, er terrorforskeren Audrey Kurth Cronin, som i sin grundige bog fra 2009 *How Terrorism Ends: Understanding the Decline and Demise of Terrorist Campaigns* sammenholder al-Qaedas udvikling med udviklingen af 457 andre terrorgrupper fra perioden 1968 til 2000.³

Med henvisning til den omfattende empiri, der ligger i hendes database, argumenterer Cronin for, at en gruppe på al-Qaedas størrelse ikke kan stoppes med “decapitation of the leadership”. Snarere skal USA udnytte de mange interne uenigheder, fragmenteringer og fejl, som al-Qaeda selv producerer, og i den henseende er Cronin optimistisk med hensyn til mulighederne for at stoppe gruppen.

Særligt i de seneste år er pointen om al-Qaedas interne splittelse ofte også blevet fremført af de al-Qaeda-forskere, som beskæftiger sig indgående med den jihadistiske ideologi og diskurs. Disse forskere har fremhævet, hvordan væsentlig kritik kommer inde fra organisationen selv, og hvordan denne kritik ofte rammer gruppen hårdt og eksistentielt. Så hårdt, at al-Qaeda-grupper for nylig er blevet kastet ud i drabelige interne kampe, hvor medlemmerne bekæmper hinanden. Et eksempel på denne karakteristisk af al-Qaeda som en svækket og fragmenteret bevægelse, der bruger mere tid på at skændes og kæmpe internt om ideologiske uenigheder og strategi end at opnå konkrete resultater, er den velresearchede antologi *Self-Inflicted Wounds: Debates and Divisions within al-Qa'ida and its Periphery* (2010).

Som det fremgår af titlen, er pointen her, at al-Qaeda selv påfører sig de værste sår.⁴

Og disse forskere har bestemt ikke manglet empiri til at understøtte deres pointer – heller ikke i 2013. De interne breve, som man fandt på Osama bin Ladens computer i Abbottabad i 2010, taler deres tydelige sprog om en topledelse, der ikke kan få sine regionale undergrupper til at udføre sine ordrer, men som tværtimod må forsvare sig imod hård intern kritik.⁵ Et nyere eksempel fra efteråret 2013 er mordet på den prominente foreign fighter fra USA, Omar Hammami, der i Somalia blev dræbt af sin egen gruppe, al-Shabaab, som en konsekvens af hans kritik af gruppens leder Ina Godane.⁶ Et andet eksempel fra april 2013 er den lange og bitre strid imellem de to lokale al-Qaeda-grupper i Syrien, Jabhat al-Nusra og al-Qaeda i Irak og Levanten (det tidligere AQI, som skiftede navn til Islamic State of Iraq and the Levant, ISIL). En strid, som drejede sig om ledelsesretten over jihad i Syrien, og som resulterede i lokale kamphandlinger de enkelte al-Qaeda-grupper imellem.⁷

Samlet set er dokumentationen for al-Qaedas interne problemer, stridigheder og kampe overbevisende dækket gennem analyser og primærkilder allerede fra midten af 00'erne. Men det afgørende sidste søm i kisten blev for mange leveret med indtrædelsen af Det Arabiske Forår i starten af 2011.

Her kunne nogle af verdens bedste Mellemøstforskere som bl.a. Marc Lynch, James L. Gelvin, Fawaz A. Gerges og Olivier Roy i deres analyser af Det Arabiske Forår samtidig beskrive, hvordan al-Qaeda blev udstillet som en anakronistisk dinosaur fra 90'erne og 00'erne, der ikke kunne relatere til de væsentlige begivenheder, der startede i Tunesien og Egypten omkring årsskiftet 2010-2011 og hurtigt spredte sig til resten af Mellemøsten.⁸ Eksempelvis skriver Roy i maj 2011, at "al-Qaedas politiske død indtrådte den 17. december 2010, da Sidi

Bouzid i Tunesien satte ild til sig selv [...] den store bølge af demokratiske oprør i den arabiske verden har vist, hvordan al-Qaeda er blevet marginaliseret, både organisatorisk og som politisk diskurs”.⁹ Og Gerges skriver endda i 2011, at *“verdens mest frygtede terrorgruppe er ligesom Osama bin Laden selv [...] ophørt med at eksistere”*.¹⁰

Der er flere fælles argumenter blandt mange af disse Mellemøstforskere, som har lang erfaring med analyser af såvel Mellemøsten som al-Qaeda. For det første hæfter de sig ved, at organisationen helt åbenlyst ikke var forberedt på de store samfundsomvæltninger. Al-Qaeda havde tilsyneladende ikke nogen relevante eller aktuelle kommentarer til oprørerne.¹¹ For det andet påpeger Mellemøstforskerne – med en stor grad af optimisme i hvert fald i 2011 og 2012 – at de unge mennesker, som demonstrerede i byer som Tunis, Kairo og Damaskus ikke krævede “al-Qaeda” og “død over USA”, men derimod ønskede reformer, regimeskift og parlamentariske friheder.

Al-Qaeda synes i den læsning hverken organisatorisk eller ideologisk at være vedkommende for det moderne Mellemøsten. Det Arabiske Forår blev således endnu et væsentligt bevis på al-Qaedas svækkelse og marginalisering.

Al-Qaedas undervurderede udholdenhed

Både politikernes, bureaukraternes og forskernes billede af det svækkede al-Qaeda er velargumenteret. Der er dokumentation for såvel døde ledere som ideologiske uenigheder og al-Qaedas rådvildhed i Det Arabiske Forårs tidlige dage, og samlet set står vi således i dag med en grundig karakteristik af al-Qaedas problemer.

Men i forhold til at forudsige konsekvensen af disse interne og eksterne problemer har de fleste forskere, politikere eller bureaukrater malet et billede af al-Qaeda, som ikke stemmer overens med den blodige virkelighed i store dele af Mellemøsten, Afrika og Asien. For

al-Qaeda er i dag hverken dødt eller mere svækket, end det længe har været. Tværtimod. Det skyldes primært, at al-Qaedas officielle, regionale undergrupper og de mere løst affilierede grupper for størstedelens vedkommende er styrket.

I Syrien og Irak har al-Qaeda siden 2011 udvidet sin lokale tilstedeværelse og repræsenteres i dag af nogle af de mest kapable og velorganiserede grupper i borgerkrigen. Dels er dette sket gennem al-Qaeda i Irak og Levantens (ISIL) ekspansion ind i Syrien, hvilket fandt sted tidligt i den syriske borgerkrig. Dels er det sket gennem oprettelsen af den officielle syriske al-Qaeda-gruppe Jabhat al-Nusra. Selv al-Qaedas topledelse er repræsenteret i Syrien gennem veteranen Khalid al-Suri, som skal forsøge at koordinere samarbejdet mellem topledelsen, ISIL og Nusra.¹²

I Nordafrika har gruppen Al-Qaeda i Det Islamiske Maghreb (AQIM) og beslægtede grupper som Ansar al-Sharia og Mokhtar Belmokthars Al-Muaqiuun Biddam ("Den Maskerede Brigade"), der ikke er officielt anerkendte al-Qaeda-grupper, siden 2011 fået langt større bevægelsesfrihed i Libyen, Tunesien, Algeriet og Mali, end de har haft siden 1990'erne. Og selv i Egypten ser man for første gang siden slut-90'erne etableringen af al-Qaeda-affilierede grupper i Kairo og på Sinaihalvøen, der er i stand til at udføre større angreb i Egypten.¹³ Belmokthars angreb mod olieraffinaderiet i In Amenas i januar 2013 illustrerede evnen til at kunne udføre komplekse operationer, der rækker på tværs af landegrænserne i regionen, og som rammer såvel nationale som internationale mål.

Det samme kan siges om al-Qaeda på Den Arabiske Halvø (AQAP), der i Yemen ufortrødent fortsætter sit virke trods en massiv dronekampagne, og gruppen udfører jævnligt angreb mod primært regeringstropper eller repræsentanter for Vesten. Eller i Østafrika, hvor det svækkede al-Shabaab i september 2013 er i stand til at iværksætte

en stor operation i Kenya mod Nairobis Westgate Mall, der resulterede i (minimum) 72 døde.¹⁴

Sideløbende med al-Qaeda's undergruppers aktiviteter i Mellemøsten og Afrika har både Europa og USA siden 2005 set en forholdsvis konstant – hverken stigende eller faldende – rate af al-Qaeda-relaterede plot.¹⁵ Siden angrebene i London 2005 har al-Qaeda ikke formået at gennemføre store angreb, men der går ikke et år, uden at al-Qaeda-relaterede plot – af forskellig størrelse og kompleksitet – stoppes i Vesten. Og stadig i dag fortsætter såvel al-Qaeda's topledelse som al-Qaeda på Den Arabiske Halvø gennem deres proklamationer og gennem det engelsksprogede *Inspire Magazine* med at tilskynde sympatisører til angreb i Vesten.¹⁶

Det er med andre ord tydeligt, at al-Qaeda overordnet set – og specielt gruppens regionale undergrupper og affilierede – i 2013 står bedre, end organisationen længe har gjort. Når man opregner de forskellige undergruppers aktiviteter og deres angreb i Mellemøsten og Afrika, må man sige, at fortalene for det svækkede al-Qaeda har været for optimistiske med hensyn til al-Qaeda's forfald og for pessimistiske i vurderingen af al-Qaeda's udholdenhed. I det følgende vil jeg opridse de to væsentligste argumenter for, at al-Qaeda – selvom gruppen beviseligt har en række problemer – alligevel kan fortsætte med at levere resultater.

Business as usual

– al-Qaeda var og er en marginal gruppe med problemer

En implicit fejlslutning i mange analyser af al-Qaeda og Det Arabiske Forår har været, at gruppen nogensinde har været populær eller meget stærk. For det har aldrig været tilfældet, at al-Qaeda har haft stor opbakning i de arabiske befolkninger, og gruppen har aldrig haft mange medlemmer. På grund af sin radikale ideologi og sine rabiate midler har gruppen altid været marginal og ekstrem i Mellemøsten

og Afrika. Det var al-Qaeda i 1990'erne, og det er gruppen stadig i dag. Al-Qaeda er derfor ikke i direkte konkurrence med de demokratiske eller bredere islamistiske bevægelser i regionerne, og det burde derfor heller ikke overraske, at al-Qaedas få, men dedikerede, medlemmer ikke i 2011 og 2012 pludselig opgav deres projekt og blev medlemmer af Det Muslimske Brøderskab eller liberale demokrater, da samfundsomvæltningerne begyndte.

Ligeledes er der heller ikke noget markant nyt i, at gruppen er internt splittet, og at topledelsen er svag. Ikke siden tiden før 2001 har al-Qaedas topledelse været det afgørende omdrejningspunkt for organisationen. Osama bin Laden og Ayman al-Zawahiri har uden tvivl forsøgt at udstikke og koordinere al-Qaedas overordnede kurs, som f.eks. Bruce Hoffman har argumenteret for.¹⁷ Og selvom de forsøg nok er blevet endnu mere besværlige siden 2008, har topledelsens betydning for al-Qaedas operative virke eller undergruppernes succeser eller fiaskoer været overvurderet.

Rationalet har været, at al-Qaedas operative kapacitet i Vesten faldt væk, i takt med at de centrale topledere døde. Dette er givetvis rigtigt i forhold til de store og meget krævende operationer, som f.eks. angrebet den 11. september 2001, idet al-Qaedas ledelse tidligere altid har spillet en rolle i disse operationer. Men det er næppe tilfældet i forhold til mindre operationer i Vesten, som kan udføres af enkelte al-Qaeda-medlemmer eller løsrevne sympatisører. Denne pointe illustrerer terrorforskeren Mitchell D. Silber i sin gennemgang af 16 af de største terrorplot i Vesten, der er relateret til al-Qaeda, mellem 1993 og 2009. Silbers analyser viser, at topledelsen kun har spillet en konkret rolle i ganske få operationer (dem kalder han "command and control plots") og kun frem til 2006, mens antallet af plot, som al-Qaedas undergrupper enten senere har tilsluttet sig (de såkaldte "al-Qaeda suggested or endorsed plots") eller blot har inspireret (de såkaldte "al-Qaeda inspired plots") udgør langt hovedparten.¹⁸

Ligeledes må man også konstatere i 2013, at undergrupperne lokalt i Mellemøsten og Afrika står stærkere, end de længe har gjort, upåagtet at al-Qaedas gamle topledelse muligvis snart helt er væk. Og faktisk kan man argumentere for, at topledelsen – specielt under Osama bin Laden – ved flere lejligheder tidligere forsøgte at moderere undergrupperne. Det var næppe tilfældigt, at ledere som Atiyah Abd Al Rahman og Ayman al-Zawahiri flere gange i 2005 skrev til den rabiante AQI-leder Abu Musab al-Zarqawi og bad denne om at afstå fra at slå uskyldige muslimer ihjel.¹⁹ Eller at Osama bin Laden i et personligt brev fra 2010 bad al-Shabaab-lederen Ina Godane om at udvise moderation.²⁰ Nu hvor bin Laden er død, topledelsen fortsat er svækket, og mange af de erfarne al-Qaeda-operative folk fra 1990'erne er væk, kan man endda overveje, om Westgate Mall-angrebet, der netop resulterede i mange døde muslimer, ville være blevet godkendt, såfremt topledelsen havde været stærkere og gruppedisciplinen stærkere. Det samme spørgsmål kan man stille i forbindelse med angrebet i In Amenas, der blev udført af Belmokhtar, som – på trods af sit nuværende ideologiske fællesskab med al-Qaeda og sin organisatoriske fortid i AQIM – også har brudt den officielle forbindelse til AQIM og al-Qaedas topledelse. Selvom det selvfølgelig er uklart, i hvilket omfang disse angreb ville blive frarådet af topledelsen, belyser det i hvert fald det problematiske i at tro, at en svækket topledelse betyder færre terrorangreb – måske endda tværtimod.

I forlængelse af argumentet om al-Qaedas interne splittelse er det desuden vigtigt at fremhæve det faktum, at vi har dokumentation for, at topledelsen både i 1990'erne og i 00'erne havde problemer med at forsvare sine strategier, og at al-Qaeda allerede dengang blev udsat for voldsom kritik både udefra og indefra.²¹ Kritik, intern strid og fraktionisering har på den måde præget al-Qaeda gennem gruppens historie, ligesom Cronin har påpeget, at det ofte også har været tilfældet med mange andre terrorgrupper.²²

En væsentlig pointe i den forbindelse, og som Cronin bemærkelsesværdigt overser i sin egen analyse af al-Qaeda, er dog, at terrorgrupper selv med meget få kernemedlemmer og selv med store interne problemer, der måske i det lange løb vil undergrave det overordnede projekt, kan opretholde en høj frekvens af angreb. Statistisk set har terrorgrupper, der overlever det første år, en lang forfaldsperiode, hvori grupperne stadig kan opretholde deres operative kapaciteter.²³ Vi kan på den baggrund forvente flere angreb fra al-Qaeda, selvom uenighederne og svækkelsen fortsætter.

Al-Qaedas fleksible sans for lokale muligheder

En anden væsentlig præmis i karakteristikken af det svækkede al-Qaeda er, at bevægelsen selv skal skabe sine muligheder på baggrund af sin ideologiske strategi og sine handlinger. Og det har gruppen haft svært ved siden 2001, hvilket kunne understøtte argumentet om dens svigtende styrker. Men præmissen er ikke rigtig.

For selvom al-Qaeda udgiver ideologiske erklæringer, der fremstår som strategisk konsistente, og som iscenesætter gruppen som proaktivt handlende, har hverken topledelsen eller hovedparten af al-Qaedas undergrupper selv mulighed for at skabe eller bestemme rammerne for deres virke. Al-Qaeda lever i dag – og som tidligere – af de lokale muligheder og lommer af frirum, som opstår på grund af andre og større omstændigheder. Man kan argumentere for, at svage eller fejlslagne stater, borgerkrige, invasioner af vestlige styrker, held og tilfældigheder er mere determinerende for gruppen end al-Qaedas egen strategi.

Men al-Qaeda har gennem årene vist sig fleksibel og tilpasningsdygtig – det gælder i forhold til pragmatisk at bøje sin ideologi efter omstændighederne, men særligt i forhold til lokalt at forny og omfortolke sin kamp, så den giver mening i den enkelte konflikt. På den måde har al-Qaeda igen og igen kunnet blive en del af lokale kampe,

som allerede var startet af andre. Gennem de sidste 20 år har al-Qaeda således fleksibelt op- og nedprioriteret minimum tre basale ideologiske rationaler: 1) kampen mod Vesten – herunder også Israel og vestlige styrker på muslimsk jord; 2) oprørskamp mod lokale diktatorer; 3) kampen mod andre sekter inden for islam. I flere områder har al-Qaeda endda startet med en målsætning for senere at udskifte den med en anden: F.eks. startede al-Qaedas engagement i Irak i 2003 som en kamp mod invaderende vestlige styrker, men udviklede sig senere til at blive en kamp mod den irakiske regering og mod de irakiske shiamuslimer.

Hvert af de tre ideologiske rationaler har givet al-Qaeda mulighed for at drage nytte af eksisterende konfliktflader og lokale potentialer. Særligt rationale nummer 2 og 3 har den voldelige udvikling af Det Arabiske Forår i Egypten, Libyen og Syrien i 2012 og 2013 givet endnu bedre muligheder for at udnytte. Og det er således næppe tilfældigt, at al-Qaedas undergrupper i Mellemøsten har fået stadig bedre operationsvilkår de sidste to år.

Samtidig har rationale 1 og 2 i de sidste år givet al-Qaeda adgang til de store mængder af foreign fighters, som rejser til lokale kamppladser i f.eks. Syrien, Irak og Somalia. Potentialet for at kunne rekruttere unge mennesker fra både Mellemøsten og Vesten, som er internationalt orienterede, og som har kamperfaring, giver fortsat al-Qaeda sit internationale ideologiske hjerteblod. Samtidig giver foreign fighters adgang til og mulighed for – gennem de unge mænds internationale baggrund – at al-Qaeda kan operere i lande uden for den enkelte konflikt.²⁴ Personer med en baggrund som tidligere foreign fighters for lokale al-Qaeda-grupper har derfor ofte været overrepræsenterede i de vestlige terrorsager i de seneste ti år, og i den forbindelse er det selvfølgelig bekymrende, at al-Qaeda nu i 2013 – primært pga. konflikten i Syrien – har langt bedre adgang til foreign fighters fra Europa, end den tidligere haft i Afghanistan, Somalia eller Irak.²⁵

Konklusion

Såvel efterretningstjenester som politikere, terror- og Mellemøstforskere har de seneste fire år gentaget karakteristikken om et svækket al-Qaeda. Men rygten om al-Qaedas død er stærkt overdrevet, og analysen af en marginaliseret gruppe med intern splid og en decimeret topledelse bør ikke lede til konklusionen om, at al-Qaeda samlet set er svækket. Al-Qaeda er uden tvivl presset og har problemer, men ikke flere, end gruppen altid har haft.

Tværtimod tyder meget på, at al-Qaedas lokale undergrupper i 2013 står stærkere, end de længe har gjort. Omstændighederne har været gunstige for at skabe sig større manøvrerum i Nordafrika, og borgerkrigen i Syrien har skabt nyt momentum for al-Qaedas grupper og operationer i Levanten. På den måde kan al-Qaeda fortsat behændigt variere sine tre basale ideologiske rationaler, der sikrer både adgang til og mobilisering af internationale foreign fighters, samtidig med at al-Qaeda kan legitimere sin tilstedeværelse i lokale konflikter.

Set i det lys er truslen fra al-Qaeda således hverken i Vesten eller i Mellemøsten og Afrika blevet mindre det sidste par år. Den er sandsynligvis blevet større.

Søren Hove var i 2011 og 2012 postdoc-forsker på DIIS, hvor han forskede i al-Qaedas propaganda omkring Det Arabiske Forår og i forholdet mellem al-Qaedas udsendinge i Østafrika og al-Shabaab. Han er ph.d. i Mellemøststudier og har tidligere arbejdet som Mellemøstforsker på Center for Mellemøststudier, Syddansk Universitet, hvor han bl.a. skrev sin ph.d.-afhandling om saudiske islamister i eksil i 1990'erne og 00'erne – herunder også Osama bin Laden.

1. Bergen, 2012.
2. Roggio, 2011.
3. Cronin, 2009.
4. Moghadam & Fishman, 2010. For et dansk eksempel på denne type af analyse, som fokuserer på al-Qaeda's interne problemer, se min egen analyse af al-Shabaab i: Hove, 2012.
5. Se bl.a. Rassler, 2012.
6. Se bl.a. Berger, 2013. Eller se Clint Watts tætte dækning af hele striden mellem Hammami og al-Shabaab på <http://selectedwisdom.com>.
7. Se bl.a. Lund, 2013.
8. Gerges, 2011; Lynch, 2012: 95, 207-213; Gelvin, 2012: 147-150; Roy, 2011.
9. Roy, 2011 (jf. forrige fodnote).
10. Gerges, 2011: 3.
11. Det har jeg også selv påpeget i 2011. Se Hove, 2011.
12. Joscelyn, 2013.
13. Riedel, 2013. Angående terrorangrebet mod den egyptiske indenrigsminister se CBS News, 2013.
14. For en analyse af Westgate Mall-angrebet og dets betydning for al-Shabaab se Anzalone, 2013.
15. En gennemgang af jihadistiske plot i Vesteuropa findes i hhv. Nesser, 2008, og Nesser, 2010. I disse publikationer viser Nesser, at antallet af jihadistiske plot siden 2005 har ligget konstant mellem fem og otte om året.
16. F.eks. var Quazi Mohammad Rezwani Ahsan Nafis, der blev forhindret i at sprænge en bombe ved US Federal Reserve Bank i 2012, inspireret af AQAP's *Inspire Magazine* (se BBC, 2012). Det samme gjorde sig gældende for Boston-bombemændene Tamerlan og Dzhokhar Tsarnaev, der i 2013 benyttede bombe-

- opskriften i *Inspire Magazine* til at fabrikere deres bomber (se Cooper et al., 2013).
17. Hoffman, 2011.
 18. Silber, 2011.
 19. Al-Rahman, 2005; al-Zawahiri, 2005.
 20. Bin Laden, 2010.
 21. Se f.eks. Brown, 2006, hvori Brown gennemgår et større kildemateriale, der dokumenterer de store interne problemer, al-Qaeda havde i 1990'erne og 00'erne.
 22. Cronin, 2009: kap. 4.
 23. Cronin, 2009: 112, 207-222 (appendiks).
 24. Den tætte forbindelse mellem al-Qaeda og foreign fighters har eksisteret siden al-Qaedas begyndelse i Afghanistan i 1980'erne og 1990'erne. Foreign fighters understøttede også al-Qaedas opblomstring i Irak fra 2003 og i Somalia i 1990'erne og særligt fra 2007-2008. For analyse af denne sammenhæng se Hegghammer, 2011.
 25. Paul Cruickshank gennemgår, hvordan gerningsmændene i hovedparten af 21 seriøse terrorplot mod Vesten siden 2004 har fået lokal hjælp eller træning fra al-Qaeda eller deres allierede. Se Cruickshank, 2010. Thomas Hegghammer, der ganske vist mener, at truslen fra foreign fighters ofte overdri- ves – idet hovedparten af alle udrejste ikke vender hjem for at angribe Vesten – viser dog i sin analyse fra 2013, at i perioden 1990-2010 har op til én ud af ni foreign fighters tidligere været involveret i diverse plot, og at foreign fighters er mere effektive end ikkeveteraner. Se Hegghammer, 2013.

Af Lars Erslev Andersen

Al-Qaeda: fra organisation til talehandling?

En epoke er ved at gå på hæld. Likvideringen af Osama bin Laden, som blev udført af Navy Seal-soldater natten mellem den 1. og den 2. maj 2011, var kulminationen på en målrettet jagt på al-Qaeda-ledere, som navnlig efter Barack Obamas overtagelse af præsidentembedet var blevet forstærket med succes. Allerede inden Osama bin Laden døde, var opfattelsen i USA den, at al-Qaeda var stærkt svækket. Det blev klart under de mange konferencer, som blev arrangeret i Washington og New York i forbindelse med tiåret for 11. september-terrorismen. Især var konklusionen om al-Qaedas nedtur entydig på en stor konference på National Defense University i Washington, hvor nogle af de absolut mest kompetente al-Qaeda-forskere i verden var samlet sammen med analytikere fra CIA, herunder fra den enhed, der jagede Osama bin Laden, og højtplacerede personer fra forskellige ministerier og myndigheder. På konferencen deltog tillige politikere, viceministeren for forsvar med særligt ansvar for efterretninger samt journalister med mange års erfaring i dækning af jihadaktiviteter og al-Qaeda som bl.a. Peter L. Bergen, der organiserede det berømte interview med Osama bin Laden for CNN i 1996. Bergen talte for alle, da han sammenfattede konferencen med formuleringen om, at truslen fra al-Qaeda var blevet stærkt reduceret, så den ikke længere udgjorde en "existential threat" mod USA eller for den sags skyld mod

Vesten. Bergen tilføjede, at tiden var inde til en reformulering af USA's sikkerhedsstrategi til at prioritere andre til dels nye sikkerhedstrusler. Der er selvfølgelig ingen, der vil påstå, at krigen mod al-Qaeda og militant islamisme endegyldigt er vundet, således at truslen ikke eksisterer – men truslen har ændret karakter fra at være *existential* – dvs. angreb i en størrelse som 11. september-terrorismen – til mindre angreb. Naturligvis skal der være et beredskab mod sådanne trusler, men er truslerne generelt mindre, må beredskabet justeres derefter. Det var det, Bergen mente med, at USA's sikkerhedsstrategi skulle reformuleres, og han blev faktisk ikke modsagt. I november 2013 var jeg i Washington D.C. i kontakt med folk med tætte kontakter til den amerikanske efterretningstjeneste, og meldingen herfra var den samme som i 2011, at al-Qaeda var svækket, og at truslen om store terrorangreb fra militante islamister i USA var stærkt reduceret. Man var opmærksom på, at en lang række lokale al-Qaeda-grupper er aktive i Irak, Syrien og Yemen, på Afrikas Horn, i Sahel og Nordafrika, men hæftede sig ved, at deres aktiviteter i høj grad har et regionalt fokus og dermed kun i mindre grad udgør en trussel mod USA, men naturligvis stadig mod amerikanske repræsentationer i Mellemøsten og andre steder. Her er man også opmærksom på, at der er en trafik af personer, der rejser til Syrien (og Somalia) for at tage del i kampene der, men man er meget mindre bekymrede for, at de vender tilbage til USA som trænedede terrorister, der udgør en betydelig sikkerhedsrisiko, således som chefen for Politiets Efterretningstjeneste (PET) i Danmark i særdeles dystre meldinger gør sig til talsmand for. Bekymringen i USA går mere på, at der i de mange konfliktområder i Mellemøsten kan etableres nye centre for global terrorisme, som man så det i Afghanistan i anden halvdel af 1990'erne. Dette er ifølge de kilder, jeg talte med, ikke aktuelt nu, men kunne måske blive situationen inden for en 5-10 år, hvorfor det er nødvendigt at følge udviklingen i Mellemøsten nøje.

Der er således nogle markante forskelle mellem USA og Danmark i vurderingerne af truslen fra al-Qaeda: I Danmark vurderes den som

lige så høj eller endda højere, end dengang al-Qaeda stadig var operationelt intakt med en håndfuld eller flere af de erfarne ledere ved roret, mens meldingerne fra USA er, at truslen er markant mindre. I Danmark begrundes det høje trusselsniveau med det forhold, at op mod 80 personer er rejst til konflikten i Syrien, og PET frygter, at nogle af disse vender tilbage som trænede terrorister med en hensigt om at gennemføre terrorisme i Danmark. Dette blev af Jakob Scharf, chef for PET frem til udgangen af 2013, kaldt den alvorligste trussel mod sikkerheden i Danmark i dag. En oplagt grund til forskellen i den danske og den amerikanske vurdering er måske, at tallet 80 er temmelig højt målt i forhold til Danmarks størrelse og ifølge den norske forsker Thomas Hegghammer ville svare til, at omkring 4500 var rejst til Syrien fra USA. Forskellen mellem Danmark og USA synes således i høj grad at have at gøre med, at der i Danmark tilsyneladende er en betydelig større grad af radikaliserede miljøer end i USA, og at Danmark i det hele taget ligger i front blandt de vestlige lande, hvad angår tilstedeværelse af islamistisk radikaliserede miljøer, for så vidt antallet af personer, der drager i hellig krig, er et mål herfor. Dette forhold er tankevækkende, al den stund, Danmark har været foregangsland i udarbejdelse af handlingsplaner og strategier mod radikalisering.¹

Der er næppe tvivl om, at var de amerikanske myndigheder bekendt med, at så stort et antal var taget til Syrien for at kæmpe, ville de vurdere problemet anderledes end i dag og nok anskue det med noget større bekymring. Spørgsmålet er imidlertid, om det ville indebære en omfortolkning af truslen fra al-Qaeda, for det er tvivlsomt om det er det egentlige al-Qaeda, folk rejser til, når de vil deltage i kampene i Syrien og på Afrikas Horn. I denne artikel vil vi diskutere, om det er hensigtsmæssigt at overtage mediernes og terroristernes egen terminologi, først og fremmest brugen af navnet al-Qaeda, når aktuelle grupper i de forskellige konflikter i Mellemøsten og Nordafrika beskrives. Eller om den udstrakte brug af al-Qaeda-navnet kom-

mer til at sløre nogle problemstillinger, der måske er mere bekymringsvækkende, end at grupper slås med hinanden i de mellemøstlige borgerkrige?

Baggrunden for, at truslen fra al-Qaeda allerede i 2011 blev vurderet til at være stærkt reduceret, var den målrettede kampagne mod ledere og håndværkere i al-Qaedas organisation, som Obamaregeringen indledte umiddelbart efter Barack Obamas tiltrædelse i januar 2009. Med termen al-Qaeda menes her den gruppe, som i 1988 blev etableret i den pakistanske by Peshawar med Osama bin Laden som leder. Det var den gruppe, der i 1996 fremsatte globale trusler mod USA, og som gennemførte sin første større terroraktion i 1998 i form af bombeangreb mod de amerikanske ambassader i Kenya og Tanzania. Næste større angreb inden terrorismen i Washington og New York den 11. september 2001 var bombningen af krigsskibet USS Cole i Aden havn i 2000. Den amerikanske reaktion på 11. september-angrebet var som bekendt Afghanistankrigen indledt oktober 2001, hvor al-Qaedas lejre i Tora Bora-bjergene og andre tilholdssteder i Afghanistan blev bombet, og al-Qaeda-lederne enten blev dræbt, taget til fange og sendt til Guantanamo eller sendt på flugt fortrinsvis i Iran og Pakistan. I foråret 2002 var al-Qaeda, der havde chokeret verden ved at kapre fly i USA og bruge dem som missiler mod World Trade Center og Pentagon, grundigt banket ned til en fragmenteret samling af folk og små grupper på flugt, mens Afghanistan stort set var tømt for al-Qaeda-medlemmer.

Dermed var det egentlige al-Qaeda imidlertid langtfra slået. I de efterfølgende år organiserede de overlevende ledere sig i Pakistan med forbindelser til andre netværk fra Afghanistankrigen mod Sovjetunionen i 1980'erne og ikke mindst de pakistanske grupper, der senere i 2007 samlede sig under paraplyorganisationen Pakistansk Taleban. I de første år efter Afghanistankrigens indledning var al-Qaedas aktiviteter i høj grad domineret af flugten fra Afghanistan og

bestræbelserne på at reorganisere sig i Pakistan. Samtidig hermed etableredes et stort antal grupper rundt omkring i verden, navnlig i Nordafrika, det arabiske Mellemøsten, Tyrkiet og Sydøstasien, men også mindre sympatigrupper i Europa og USA. Mange smykkede sig med navnet al-Qaeda, simpelthen fordi det var et godt brand. Korrespondenten for *The London Observer* og *The Guardian* Jason Burke udgav i 2003 en grundigt dokumenteret bog, hvor han viste, at al-Qaeda i årene efter indledningen af Afghanistankrigen primært var et mærkat, grupper tog til sig eller fik tildelt af andre, især af vestlige medier. Burkes pointe var, at denne meget forskelligartede og desorganiserede bevægelse var farlig i sine bestræbelser på at gennemføre angreb mod Vesten i det, der abstrakt blev set som krigen mellem militant islamisme og Vesten. Burke gjorde dengang gældende, at Osama bin Laden og de andre al-Qaeda-ledere langtfra var ene om at stå bag trusler mod Vesten, og at det ville være misledende og farligt at opfatte det globale sammenrend af militante islamister som én organisation under navnet al-Qaeda.

Frem for at være en egentlig og velorganiseret gruppe var al-Qaeda på dette tidspunkt mest af alt en *metafor* for militante islamistiske netværk, der mere eller mindre tilsluttede sig Osama bin Ladens ideologi og jihad. 11. september-terrorismen var nemlig ikke blot startskudtet til den krig mod terror, Bushregeringen indledte, men også til en voldsom stigning i al-Qaedas popularitet blandt grupper af muslimer overalt i verden, herunder i Europa, som følte sig marginaliserede og i al-Qaedas ideologi fandt en politisk platform til formulering af deres utilfredshed og for nogles vedkommende en anledning til at organisere politisk vold i form af terrorisme mod vestlige eller israelske mål. Som bl.a. den franske forsker og æresdoktor ved Syddansk Universitet Gilles Kepel har vist, opnåede al-Qaeda en markant og bemærkelsesværdig popularitet blandt mere radikale islamistiske grupper i Europa efter 11. september-angrebene. Angrebene førte ikke til, som al-Qaeda-toppen havde håbet på, at folkemasserne i det

arabiske Mellemøsten blev inspireret til at gennemføre revolutioner – sådan som man så tilløb til under det arabiske oprør i foråret 2011 – men ikke desto mindre brændte al-Qaeda sit navn fast hos mindre grupper i de europæiske hovedstæder. Selvom al-Qaeda i dag er væsentlig mindre populært end i årene efter den 11. september, er der stadig grupper i Europa, som ser al-Qaeda og Osama bin Laden som forbilleder.

Faktisk er der en direkte sammenhæng mellem resultater og popularitet: I årene efter den 11. september var al-Qaeda et godt brand, fordi det var lykkedes organisationen at gennemføre de voldsomme angreb i hjertet af USA's politiske og økonomiske centre og følge dem op med angreb andre steder som i Tunesien, Marokko, Tyrkiet, Malaysia, Indonesien og senere Madrid og London. Ganske vist var de fleste af disse aktioner ikke styret fra al-Qaeda-toppen, men de blev *tilskrevet* al-Qaeda, der dermed kunne tage ejerskab af dem. Samtidig optimerede al-Qaeda sin kommunikation, således at gruppen i 2006-2009 stort set efter behag kunne sende deres opdaterede og veltilmede budskaber ud på de store globale medienetværk. De mest kendte eksempler i dansk sammenhæng er nok den tale om Muhammedtegningerne, Osama bin Laden udsendte i april 2006, hvor han direkte opfordrer til at hævne dem med jihad (som i denne sammenhæng utvivlsomt skal forstås som terrorisme), og den time-lange dokumentar, al-Qaeda publicerede i september 2008, hvor der i detaljer og med citater fra fremtrædende personer i Danmark, herunder daværende statsminister Anders Fogh Rasmussen, redegøres for baggrunden for, planlægningen samt gennemførelsen af terrorangrebet mod den danske ambassade i Islamabad i juni 2008. De tilskrevne aktioner, al-Qaedas effektive kommunikation samt de angreb, hovedorganisationen faktisk enten stod bag eller var involveret i, som Londonangrebet i juli 2005 og bomben mod den danske ambassade i 2008, betød, at al-Qaeda fremstod som en alvorlig trussel, der selv var i stand til både at organisere og gennemføre angreb

og fremdeles inspirere andre til at gennemføre terrorisme i al-Qaedas navn. På trods af at al-Qaeda var blevet smidt ud af Afghanistan, havde fået sine lejre og sin infrastruktur ødelagt og lidt store tab med de resterende ledere på flugt, lykkedes det ganske få år senere gruppen at fremstå som en seriøs og reel trussel, hvilket skyldtes, at den var blevet reorganiseret, at den var dygtig til at formidle sine budskaber, og især at den havde resultater i form af gennemførte aktioner.

Irakkrigen var i den sammenhæng af helt uvurderlig betydning for al-Qaeda: Selvom mange af resultaterne i Irak reelt blev gennemført af grupper uden tilknytning til al-Qaedas ledelse i Pakistan, fremstod de som al-Qaeda-aktioner. Dette gjaldt også dem, Abu Musab al-Zarqawi, en jordaner, der aldrig havde været direkte tilknyttet al-Qaeda, stod bag: I Irak førte han sig frem med brutale aktioner både mod de vestlige styrker og personer, der blev taget som gidsler og rituelt slagtet, og mod den shiamuslimske befolkning og dens helighedsmønstre. Aktioner, som al-Qaeda-lederne i Pakistan faktisk ikke brød sig om, men som de i sidste ende alligevel tog ejerskab af ved formelt at gøre Zarqawis gruppe til et egentligt medlem af al-Qaeda-netværket. Når al-Qaeda mod sin vilje trods alt endte med at give sin opbakning til Zarqawi og de andre jihadgrupper i Irak, skyldtes det selvfølgelig, at al-Qaeda-lederne hermed kunne prale af resultater og dermed af, at de havde succes med at få etableret et emirat i Irak. Med andre ord var budskabet, at al-Qaeda trods Afghanistankrigen var "back in business" takket være den i Mellemøsten kolossalt upopulære krig i Irak. I de første år af krigen var det al-Qaeda, der blev tilskrevet rollen som modstandsbevægelse mod de amerikanske og vestlige invasionsstyrker, hvilket betød, at al-Qaeda blandt især irakiske sunnimuslimer nød opbakning.

Irakkrigen var tillige god for al-Qaeda, fordi den trak opmærksomhed og ressourcer væk fra jagten på gruppen i Pakistan og krigen mod terror, og endelig leverede den på et sølvfad godbidder til al-

Qaedas antivestlige propaganda, hvor ingen lejlighed blev forsømt til at fremstille Irakkriegen som en ulovlig krig, der kun handlede om at holde muslimer nede og udbytte araberne. Skandalen i Abu Ghraib-fængslet, hvor billeder viste amerikanske soldater ydmyge de irakiske indsatte ved at tvinge dem til bizarre seksuelle handlinger, var naturligvis guld for al-Qaedas antivestlige propaganda. Det store fokus på krigen i Irak og den manglende opmærksomhed og indsats i Afghanistan og Pakistan gjorde, at al-Qaeda fra omkring 2004 igen var i stand til både at fremstå som en central organisation i jihad mod Vesten og selv at organisere terrorhandling.

Lige siden har der fundet en heftig diskussion sted om ordet al-Qaeda over for tingen al-Qaeda: Er al-Qaeda blot et ord, en idé, en metafor, eller er der tale om en organisation, en ting? Der er ingen tvivl om, at al-Qaeda i perioden fra grundlæggelsen i 1988 til Afghanistankrigens start i oktober 2001 var både navn og organisation, ord og ting: Ideologi og organisation var to sider af samme mønt. I årene efter Afghanistankrigen blev organisationen smadret, mens ideologien levede videre, og som Burke og Kepel har vist, opnåede den betydelig større udbredelse og tilslutning, end da organisationen var intakt. Fra 2004 til 2005 var al-Qaeda blevet reorganiseret i Pakistan, og man kunne således igen referere til en organisation med navnet al-Qaeda, men tillige også til en myriade af smågrupper rundt omkring, der havde annammet hele eller dele af ideologien, og som for nogles vedkommende ligefrem kaldte sig al-Qaeda. Nogle som bl.a. Zarqawis gruppe opnåede af de gamle ledere i Pakistan godkendelse til at bruge navnet. Diskrepansen mellem ideologiens udbredelse, der var langt større end og overhovedet ikke stod mål med den ret beset lille gruppe af al-Qaeda-ledere i Pakistan, førte blandt forskere til heftige diskussioner mellem en gruppe, der talte om *leaderless jihad*, hvor al-Qaeda primært blev forstået som en metafor for grupper af selvradikaliserede ofte unge mennesker, der havde overtaget ideologien, men ellers ikke havde noget med al-Qaeda at gøre, over for en

anden gruppe, der rigoristisk insisterede på, at al-Qaeda var en intakt gruppe med en central ledelse i Pakistan kaldet al-Qaedas centrale lederskab, det egentlige al-Qaeda, *core al-Qaeda* eller *al-Qaeda center*, og at det er fra denne gruppe, at den globale terrortrussel stammer, hvilket igen har som konsekvens, at truslens størrelse og omfang står og falder med denne gruppes styrke.

Det er på en måde denne diskussion, der fortsætter i dag, hvor det egentlige al-Qaeda efter langt de flestes vurderinger er voldsomt svækket, mens et utal af grupper dukker op som centrale aktører i de mange konflikter i Mellemøsten og enten selv eller af medier og myndigheder i Vesten benævnes al-Qaeda, som f.eks. Jabat al-Nusra i Syrien. Men mange, især i USA, vil som nævnt hævde, at disse grupper primært er involveret i lokale og regionale kampe, der er deres egentlige raison d'être, og at de kun i særdeles begrænset omfang udgør en trussel mod Vesten, en global trussel. Man kan således skelne mellem et al-Qaeda-centrum, der kun eksisterer som en lille fragmenteret gruppe under stærkt pres, og lokale al-Qaeda-grupper, der opererer på egen hånd i de forskellige regionale konflikter. Skal man vurdere truslen fra al-Qaeda, er det centrale spørgsmål, i hvilken forstand det giver god mening at benævne de lokale grupper som al-Qaeda. Men inden vi går nærmere ind i denne diskussion, vil vi kort redegøre for, hvorfor al-Qaeda-centret stort set er forkrøblet til ukendelighed, og herefter diskutere, hvordan trusselsvurderinger konstrueres.

Målrættede drab

Under den amerikanske valgkamp i 2008 havde kandidaten Barack Obama bebudet, at Irakkriegen var den forkerte, at Afghanistankrigen var den nødvendige, samt at USA først og fremmest skulle prioritere sin nationale sikkerhed, hvilket betød målrættet kamp mod al-Qaeda og Taleban. Ved udgangen af 2011 blev de amerikanske tropper i Irak trukket hjem, og allerede i slutningen af 2009 erklærede Obama i en berømt tale i december på West Point militærakademi, at det ikke er

USA's opgave at lave nationsbygning rundt om i verden, herunder tilvejebringe demokrati i Afghanistan, men først og fremmest at sikre sine egne interesser og bekæmpe al-Qaeda. Det skulle hurtigt vise sig, at midlet i denne kamp var de såkaldte droner, førerløse fly, som blev optrappet i voldsom grad, samtidig med at USA prioriterede brugen af specialtropper til at opsøge og likvidere personer, man anså som terrorister. Mens George W. Bush havde beordret omkring 40 droneangreb i sin otteårige præsidentperiode, vurderes det, at Obama i sine første fire år har givet ordre til over 350 angreb. Vi taler her ikke om droneangreb i forbindelse med krigsoperationer i Afghanistan, der i al åbenhed varetages af det amerikanske forsvar, men om hemmelige aktioner drevet af CIA i områder, hvor USA ikke er i krig, først og fremmest Pakistan, Yemen, Somalia, andre områder på Afrikas Horn og fremover formentlig også i andre områder af Afrika. Der er her tale om operationer, hvor præsidenten i hvert tilfælde i princippet personligt skal give ordre til deres gennemførelse. Det sker efter anbefaling fra en lille gruppe mænd, der udpeger personer til at være centrale terrorister, som USA af sikkerhedsmæssige grunde bør likvidere – metoden hedder *targeted killings*, målrettede drab.

Det er ikke nyt, at stater anvender målrettede drab i bekæmpelse af f.eks. terrorister eller andre modstandere af staten. Israel er berømt og berygtet for at have gjort det i årevis, og Iran har ligeledes praktiseret metoden. Men det er nyt, at det sker så åbenlyst, i så stort et omfang, som tilfældet er, og at der anvendes droner til formålet. Og det er især nyt, at det gøres til den primære sikkerhedsstrategi, der stille og diskret radikalt omdefinerer kriterier for krigsførelse og terrorismebekæmpelse. Det er *ikke* brugen af droner, der definerer det nye, for en drone kan langt hen ad vejen ses som et nyt stykke våbenteknologi, men måden, dronerne bruges på i områder, hvor USA officielt ikke er i krig, som f.eks. Pakistan og Yemen. I det omfang regeringerne i disse lande har lavet (hemmelige) aftaler med USA, der uofficielt giver amerikanerne lov til at bruge deres droner til at likvidere

formodede terrorister i disse lande, er der ret beset ikke tale om, at USA krænker deres statslige suverænitet, hvilket er en ofte fremført indvending fra kritikerne af USA's hemmelige droneprogram. Men der er tale om en overtrædelse af folkeretten, og nogle forfatningsjurister vil tillige tilføje, at der også er tale om overtrædelse af centrale bestemmelser i den amerikanske forfatning – i hvert fald når der er tale om drab på amerikanske statsborgere, hvilket jo var tilfældet med likvideringen af Anwar al-Awlaki og hans søn i Yemen i 2011.

Obamaregeringen kritiseres derfor både i og uden for USA for konstant at udvide fortolkningen af krigens love og overskride grænserne for, hvordan krig kan udføres. På en måde er Obama en meget mere konsekvent bruger af George W. Bushs forhadte og berygtede princip om *preemptive strikes*, der retteligen burde have heddet *preventive strikes*. Men kritikken har været forbavsende neddæmpet og ganske beskednen i omfang. Baggrunden herfor er, at metoden har vist sig effektiv, idet al-Qaeda i dag er under så hårdt pres, at den gamle ledelse stort set er i opløsning. Samtidig er metoden billig, og eftersom førerløse fly styres ved hjælp af en computer og et joystick et eller andet sted i USA, er risikoen for at miste egne tropper elimineret. Dertil kommer, at et målrettet missil mod personer eller et hus naturligvis anretter meget mindre ødelæggelse end angreb med jagerfly eller egentlige invasionsstyrker. Argumentet for at overse og ligefrem aktivt fortrænge de dubiøse retssikkerhedsmæssige og folkeretlige overtrædelser er således, at målrettede drab virker i krigen mod terror, at de er billige, og at de anretter mindre skade end militære kampooperationer – dertil kommer, at de finder sted i områder langt fra hvid mands egen baghave i områder i Sydasiens, Mellemøsten og Afrika, hvilket helt sikkert er en medvirkende årsag til, at så mange ser gennem fingre med overtrædelserne af folkeretten.

Uanset om man er kritisk over for USA's targeted killings-strategi i bekæmpelsen af terrorisme, eller man mener, at de folkeretlige og

forfatningsmæssige problemer samt risikoen for, at strategien tages op af andre lande som Kina, Iran og Rusland, er en billig pris at betale for effektiv terrorbekæmpelse, er der konsensus om, at strategien i forhold til al-Qaeda's gruppe i Pakistan har virket: De fleste vil vurdere, at al-Qaeda er presset i bund, har problemer med at rekruttere nye kadre, rejse penge, kommunikere sine budskaber samt organisere terrorisme. Formentlig er "hovedet af slangen"-strategien, hvor terrorgruppers ledere og centrale operatører "tages ud", en effektiv strategi rettet mod grupper, som ikke er egentlige led i oprørsbevægelser eller har en lokal folkelig forankring.

Anderledes stiller det sig givetvis med oprørsbevægelser som f.eks. Pakistansk Taleban, hvor amerikanske targeted killings udført af droner meget mere bredt og folkeligt skaber modstand mod USA, hvilket både sætter en alliancepartner som Pakistan i et stort dilemma samt skaber grobund for en uendelig rekruttering af kadre til oprørsbevægelsen. Hverken konventionel krig eller hemmelige krige med droner og specialstyrker synes at være effektive i oprørskrige, formentlig tværtimod. Som den australske officer, antropolog og forfatter med stor erfaring i oprørsbekæmpelse fra Afghanistan, Irak og Østtimor David Kilcullen peger på i sine bøger, drejer oprørsbekæmpelse sig om at beskytte lokalbefolkningen mod fjenden, oprørerne, frem for at dræbe fjenden. Det var den indsigt, Kilcullen og den daværende chef i Irak David Petraeus med succes lagde til grund for den såkaldte The Surge-strategi i Irak i 2007.

Men i tilfældet al-Qaeda i Pakistan har Obamaregeringens terrorbekæmpelsesstrategi vist sig særdeles effektiv. Dermed er den eneste logiske konklusion, at den globale terrortrussel klart må være reduceret. Men ikke alle ser sådan på det. Fremkomsten af grupper i regionale konflikter med al-Qaeda-ideologi og for nogles vedkommende formel tilknytning, som tilfældet er for den somaliske gruppe al-Shabaab, får nogle terrorismeforskere til at pege på en fornyet og

forstærket global terrortrussel herfra: Det forhold, at en gruppe, der kæmper i en lokal eller regional konflikt, som f.eks. al-Shabaab eller Jabat al-Nusra i Syrien, og som formulerer sig med al-Qaeda-retorik og måske enten har medlemmer, som tidligere har haft forbindelser til al-Qaeda i Afghanistan og Pakistan eller retorisk får støtte fra den nuværende al-Qaeda-leder Ayman al-Zawahiri, gør dem automatisk til globale trusler, herunder trusler mod Vesten i Vesten, hævdes det. Kan det virkelig være rigtigt? Vi vil indkredse svaret ved at se nærmere på al-Shabaabs terroraktion i Nairobi i september 2013.

Terrortrusler og trusselsvurderinger

Med al-Shabaabs terrorangreb på Westgate Mall i Nairobi i september 2013 kom spørgsmålet om den globale terrortrussel igen på dagsordenen i de danske medier. For det første, om al-Qaeda er ved at genvinde styrke: Spørgsmålet meldte sig, fordi al-Shabaab formelt er en del af al-Qaeda-netværket, hvilket blev stadfæstet i februar 2012. For det andet, om al-Shabaab efter Nairobi ville anlægge en mere global strategi og dermed udgøre en større trussel mod vestlige mål, herunder danske. Dette spørgsmål var motiveret af to forhold, dels at angrebet var rettet mod civile, fortrinsvis ikkemuslimer, i et indkøbscenter i Nairobi, Kenya, altså uden for Somalia, og dels at gerningsmændene *tilsyneladende* var rekrutteret i Vesten. Perspektivet, der ifølge nogle terrorforskere aftegnede sig, var, at al-Qaeda var tilbage med fornyet styrke i form af et globalt orienteret al-Shabaab, hvilket øgede terrortruslen mod Vesten: "Næste gang rammer de os", udtalte den svenske terrorkspert Magnus Ranstorp således.² Andre pegede på, at al-Shabaabs aktion var udtryk for, at militsen er under voldsomt pres i Somalia på grund af kenyanske og etiopiske troppers kamp mod den, hvorfor al-Shabaab i stedet gik efter såkaldte bløde mål internationalt. Argumentet er med andre ord, at jo mere militsen kommer under pres på den militære hjemmefront, desto mere vil de rette deres angreb mod bløde mål internationalt.

Man kan naturligvis ikke uden videre afvise, at sådanne spekulationer kan vise sig rigtige, men går man lidt nærmere ind i analysen, er det vanskeligt at se, hvilke konkrete og faktuelle forhold de ret beset baserer sig på. Endnu mangler mange detaljer at blive belyst vedrørende angrebet i Nairobi, først og fremmest en nærmere beskrivelse af terroristerne og deres forhold til al-Shabaabs ledelse. Opererede de under ordrer fra al-Shabaab-lederen sheikh Moktar Ali Zubeyr "Godane", på egen hånd eller på ordre fra andre ledere i al-Shabaab? Var de primært kenyansk baserede, eller havde de været i træningslejr i Somalia? Var de blevet rekrutteret i Kenya eller i de vestlige lande som USA og England, som nogle af dem angiveligt kommer fra? Sådanne spørgsmål mangler der endnu at komme konkrete svar på, selvom både medier, de kenyanske myndigheder og al-Shabaab selv har bidraget med mange forskellige og modstridende rygter. Det mest opsigtsvækkende rygte, medierne kastede sig over, var, at aktionen var ledet af en britisk kvinde med øgenavnet Den Hvide Enke, fordi hun var kaukasisk brite og enke efter en af de fire, der i 2005 i en selvmordsaktion angreb undergrundsbanen og en buslinje i London. Hun skulle i 2007 være flyttet til Kenya og her have etableret sig med et stort militant netværk med tilknytning til al-Shabaab. Denne spektakulære historie havde dog intet hold i virkeligheden. Et andet rygte, der ingen opmærksomhed fik i medierne, var nogle beskyldninger fra *The Islamic World Issues Study Center* (IWISC) om, at al-Shabaab-lederen Godane løgnagtigt tog "æren" for angrebet, der i virkelighed blev udført af en fraktion af al-Shabaab, som er i opposition til ham og har været udsat for forfølgelse fra Godanes fløj. IWISC er en gruppe af tidligere al-Shabaab-folk, herunder en del udenlandsk rekrutterede og en periode formentlig under ledelse af amerikansk-somalieren Omar Hammami (Abu Mansoor al-Amriki), der i stigende grad kom i strid med Godane om netop strategien og brugen af de såkaldte udenlandske krigere, som han som amerikaner jo selv tilhørte, indtil Godane fik ham myrdet den 12. september 2013. Ifølge udtalelsen fra IWISC blev angrebet i Nairobi udført af folk fra

Hammamis fløj, der også kaldes Muhajiroun, og som primært holder til i eksil i Kenya. Uanset rigtigheden heraf eller ej, viser beskyldningerne en betydelig splittelse i al-Shabaab, som har gjort sig mere og mere tydelig og voldeligt gældende de senere år. Splittelsen har været markant i forholdet til al-Qaeda og netop i spørgsmålet om en regional og global agenda. I modsætning til andre grupper, som formelt blev en del af al-Qaeda-netværket og i den forbindelse ændrede deres navn til al-Qaeda, f.eks. al-Qaeda i Maghreb (Nordafrika) eller al-Qaeda i Irak (senere er navnet skiftet igen), har al-Shabaab fastholdt sit navn, selvom det blev drøftet, om det skulle skifte til al-Qaeda på Afrikas Horn, hvilket også er en indikation af den indre splittelse, ligesom der i årevis har været uenighed om brugen af de såkaldte foreign fighters. De er ofte endt i andre træningslejre end lokalt rekrutterede og er blevet brugt i egentlige terroraktioner frem for i oprørskrigen på slagmarken.

Der er imidlertid ingen indikationer på, at al-Shabaab har forbindelser til operative netværk i Europa og USA, og heller ikke den dansk-somalier, der angreb tegneren Kurt Vestergaards bolig bevæbnet med en økse, var styret fra al-Shabaab i Somalia. Havde han haft løbende kontakt til ledere eller operatører i Somalia, efter at han vendte tilbage til Danmark og blev overvåget 24 timer i døgnnet, var denne bekostelige overvågning næppe blevet opgivet efter fire måneder, men fastholdt. Med andre ord var hans angreb udtryk for en individuel handling. Somaliaforskere som franskmænden Roland Marchal og nordmanden Stig Jarle Hansen peger på, at al-Shabaab har et udbygget netværk uden for Somalia i Afrika, men det samme kan ikke siges om Europa. Der er med andre ord ikke indikationer på, at al-Shabaab har en operativ kapacitet i Europa, men til gengæld klare vidnesbyrd om, at gruppen er aktiv langt uden for Somalias grænser i Afrika, hvilket terrorhandlingen i Nairobi i september tillige klart dokumenterede.

Uanset hvilken del af al-Shabaab der stod bag angrebet på Westgate Mall, giver det på uhyggelig og kynisk vis god mening i forhold til de problemer, al-Shabaab har haft i et stykke tid: Svigtende opbakning fra lokalbefolkningen; stort pres fra de afrikanske, herunder især kenyanske tropper, der har drevet al-Shabaab ud af både hovedstaden Mogadishu og havnebyen Kismayo, hvorfra al-Shabaab i form af told og andre opkrævninger havde en betydelig indtægt, der nu er væk; og en voldsom intern magtkamp om ledelsen. I den situation, hvor al-Shabaab er presset på slagmarken, er det oplagt for gruppen at bruge sin kapacitet på at angribe Kenya bag frontlinjen, hvor et angreb på et mål som Westgate Mall forekommer uhyggelig oplagt, både fordi det kan tjene til at skræmme kenyanerne til at trække styrker ud af Somalia, og fordi det ramte Kenya på en vigtig indtægtskilde fra især vestlige indbyggere, som ligeledes kunne skræmmes væk. Som sådan kunne terroraktionen meget let sammenlignes med de aktioner, de egyptiske jihadgrupper stod bag i 1990'erne, og som var rettet mod den egyptiske turismeindustri netop for at ramme den egyptiske stat på en væsentlig indtægtskilde og samtidig skræmme Vesten væk fra indblanding i egyptiske anliggender. Faktisk er der fortilfælde for en sådan aktion, nemlig i Kampala i juli 2010, hvor 74 blev dræbt i et al-Shabaab-terrorangreb, som tog sigte på at skræmme Uganda fra at have tropper i Somalia. Der er med andre ord al mulig grund til at antage, at angrebet i Nairobi i september 2013 havde regionale perspektiver og primært var rettet mod Kenya på grund af landets militære indsats i Somalia.

Når efterretningstjenester som PET vurderer trusler, skelnes der mellem trussel og risiko. For at undersøge karakteren af en trussel, og om der er hold i den, analyseres den på tre parametre: motiver, kapacitet og ressourcer. Alle kan fremsætte trusler, men det betyder jo ikke nødvendigvis, at de er realistiske. Hvis en trussel viser sig at være realistisk, kan man tale om, at der er en reel risiko for, at den kan gennemføres, og i dette tilfælde er det naturligvis vigtigt at imødegå den

gennem en specifik indsats, der højner sikkerheden og dermed reducerer risikoen. Analyserer vi al-Shabaab ud fra de tre parametre, kan vi overordnet konstatere: Gruppen er helt åbenbart uenig i ledelsen om motiver og strategi, den har næppe et operationelt netværk i Europa, og den er voldsomt presset og trængt på sine ressourcer. Det ville være forkert og naivt helt at udelukke, at al-Shabaab kunne have til hensigt og mulighed for at gennemføre et angreb i Europa, men en analyse af gruppens aktuelle situation viser, at risikoen for dette er meget lille, og også at angrebet på Westgate Mall på ingen måde indikerer forandringer i al-Shabaabs strategi i retning af at have "overskredet en rød linje", der efter Nairobiangrebet vil gøre gruppen til en stærkt forøget risiko for terrorisme mod Vesten. Principielt set er intet forandret i risikoen for et al-Shabaab-angreb i Vesten efter Nairobi – måske endda tværtimod, fordi angrebet givetvis har øget beredskabet og det, PET kalder "samfundets modstandskraft", over for al-Shabab-trusler, hvormed menes, at almindelige folk for en periode har fået skærpet deres opmærksomhed om denne trussel, hvilket i sig selv er med til at reducere risikoen (som et lille kuriosum kan jeg nævne, at jeg få dage efter Nairobiangrebet fik en mailforespørgsel fra en nervøs kvinde, der i forbindelse med en jobsamtale som kassedame havde observeret nogle sorte mænd, der filmede indgangen til Rødovrecenteret, hvilket gjorde hende bekymret for, at de havde skumle planer om en aktion ala den, verden lige havde været vidne til i Nairobi). Konklusionen er derfor helt entydig den, at Nairobiangrebet intet ændrer ved risikoen for, at al-Shabaab skulle gennemføre terrorisme i Europa – og det var faktisk også den konklusion, PET nåede frem til.

Men Magnus Ranstorps vurdering, "Næste gang angriber al-Shabaab os i Europa", er en meget bedre historie i medierne, navnlig når den bindes sammen med, at al-Shabaab er en del af al-Qaeda-netværket, for da bliver konnotationen den, at det al-Qaeda, der stod bag 11. september-terrorismen, nu er parat til at slå til i Europa og underforstået med samme blodige brutalitet som tidligere.

Den samme analyse og konklusion, som vi har skitseret angående al-Shabaabs Nairobiangreb, kunne utvivlsomt laves i forbindelse med gidseltagningen på et naturgasanlæg i Algeriet i januar 2013, som gruppen Katibag Moulathamine under ledelse af Mokhtar Bel Mokhtar stod bag. Nemlig, at den blev fremstillet som en al-Qaeda-aktion, og at det bidrog til formidlingen af billedet af al-Qaeda som en stærk organisation, mens virkeligheden var, at gidseltagningen skulle ses som led i de aktuelle konflikter i Nordafrika og Sahel: Faktisk havde Mokhtar erklæret sin afgang fra al-Qaeda i december 2012 (ikke at det gør den store forskel for argumentet her) og kædede gidselaktionen direkte sammen med Frankrigs intervention i Mali, der på sin side kunne ses relateret til krigen i Libyen.

Lige så rigtigt det er, at der er personer både i den somaliske og i den algeriske gruppe, der har eller har haft forbindelser til den gamle al-Qaeda-top, lige så forkert er det at fremstille aktionerne i januar i Algeriet og Nairobi i september som al-Qaeda-aktioner, hvis man med al-Qaeda sigter på gruppen eller organisationen al-Qaeda. Men man kan selvfølgelig godt sige, at den ideologi, der ligger bag aktionerne på nogle punkter er meget tæt på al-Qaedas. Problemet er imidlertid, at det ikke er al-Qaeda som metafor eller som benævnelse for en ideologi, der får betydning i fremstillinger, der peger på, at "al-Qaeda står bag", men al-Qaeda som gruppe, ting, substans. Som sådan formidles billedet af et al-Qaeda som en stor velsmurt maskine, der er i stand til at slå til globalt, dirigeret fra koncernledelsen i Pakistan. Men det er ekstremt langt fra den virkelighed, hvor al-Qaedas ledere i Pakistan har mere end travlt med at gemme sig for USA's droner og specialstyrker, ikke har tid til at opretholde deres tidligere så effektive kommunikation og ikke har været involveret i gennemførelsen af terrorhandlinger i flere år.

Ikke desto mindre vil nogle fastholde, at al-Qaeda på Den Arabiske Halvø (AQAP), hvilket vil sige Yemen, fremdeles er en aktiv gruppe,

der stædigt arbejder på at ramme amerikanerne i deres hjemland, bl.a. ved at forsøge at sende bomber camoufleret som printerpatroner til mål i USA. Af samme grund anser USA Yemen for det sted, den største trussel om al-Qaeda-baseret terrorisme udgår fra, og derfor er amerikanerne dybt involveret i antiterrorismeaktiviteter i Yemen i samarbejde med den yemenitiske regering. Men næppe mange vil seriøst påstå eller argumentere for, at AQAP udgør en *existential threat* mod USA eller Vesten. Da jeg stillede spørgsmålet til mine kontakter med forbindelse til det amerikanske efterretningssamfund i november 2013, var svaret, at man her ikke anså AQAP som en *existential threat* mod USA, men at USA's store engagement i bekæmpelsen af AQAP i Yemen var begrundet i en multolerancepolitik: Amerikanerne vil gøre alt for at forhindre, at f.eks. en aktion som den, hvor en passager på et fly forsøger at bringe sprængstof i sine underbukser til eksplosion, mens flyet kredser over Detroit, bliver en realitet. Et sådant angreb ville være langt fra at være *existential*, men det ville efter 11. september-terrorismen have en kolossal symbolsk betydning (ud over, naturligvis, den konkrete katastrofe for ofrene for angrebet).

I dag er al-Qaeda primært en ideologi, som forskellige lokale grupper abonnerer på enten helt eller i fragmenter. Det er rigtigt at pege på, at det arabiske oprør i 2011 og de mange konflikter, oprøret har givet næring til, har givet rum og mulighed for en opblomstring af grupper, der kæmper i de forskellige konflikter og borgerkrige med ønsker om at oprette islamiske emirater, men det er tillige rigtigt at understrege, at de sjældent har andet tilfælles end fragmenter af en ideologi og tågede forestillinger om jihad, og hvad emiratet skal indeholde. Forskere fra den amerikanske tænketank American Enterprise Institute (AEI), der i George W. Bushs første periode som præsident blev berømt for at være storleverandør af neokonservative ideologer til Bushs sikkerhedskabinet, insisterer på at se de "lokale al-Qaeda-grupper" som dele af et stort netværk, det ikke er lykkedes USA at bekæmpe, men som stadig udgør en betydelig trussel mod det ame-

rikanske hjemland. I en høring i september 2013 i det amerikanske Senats komite for "Homeland Security" konkluderede senioranalytiker fra AEI Katherine L. Zimmerman:

"Tactical successes in Yemen or Pakistan will not lead to victory, and maybe reversed should pressure on groups be removed. Understanding the latticed structure that forms the heart of the al Qaeda network will more fully develop a picture of how the entire network is operating. Locally focused al Qaeda groups, currently dismissed and at times ignored, are extremely important to the al Qaeda network because of how they support the efforts of such groups as AQAP. Any strategy to counter the al Qaeda network must recognize the role of these local groups in strengthening the network".³

Præmissen i denne konklusion er, at de lokale al-Qaeda-grupper er dele af samme netværk, og først når leddene i dette netværk hver for sig er tilintetgjort, er al-Qaeda bekæmpet. Det er imidlertid fuldstændig uklart, hvad netværk i denne sammenhæng betyder: Er der tale om en organisation, der har en slags postmoderne virksomhedsopbygning med flad ledelsesstruktur, eller er det et sammenbundet net af enheder, der hierarkisk ledes fra et skjulested i Pakistan eller Yemen? Under alle omstændigheder må der være tale om en form for organisation, der på et eller andet niveau hænger sammen, hvis Zimmermans konklusioner skal holde for en nærmere betragtning. Men som der er argumenteret for i nærværende analyse, er der ikke tale om en organisatorisk forbindelse endsige sammenhæng mellem de forskellige lokale grupper. Der kan være personsammenfald, og det kan også, som f.eks. påpeget af Stig Jarle Hansen, forekomme, at grupper rekrutterer fra hinanden. Det kan ikke udelukkes, at en gruppe undertiden kan støtte en anden, hvilket er set mange gange i andre sammenhænge i den politiske volds historie, hvor det f.eks. er kendt, at den irske gruppe IRA har haft samarbejde med baskernes ETA eller Baader-Meinholds RAF med den palæstinensiske PFLP, men

det var ingenlunde ensbetydende med, at en bekæmpelse af RAF stod og faldt med en bekæmpelse af PFLP: RAF har længe været væk, mens PFLP lever i bedste velgående. Den eneste reelle sammenhæng, der i dette al-Qaeda-netværk er mellem det forkrøblede centrum i Pakistan og de lokale grupper, er den ideologi, de abonnerer på, hvilket indebærer, at en bekæmpelse af netværket er identisk med *bekæmpelse af en ideologi*. Forskerne fra AEI og andre, der er enige med dem, kan have ret i, at al-Qaeda først effektivt er bekæmpet, den dag ideologien er udryddet som politisk platform for grupper i verden – uanset hvor små, lokale og ligegyldige de måtte være. Men at bekæmpe en ideologi er et omfattende og uendeligt sisyfosarbejde, der altid indebærer risikoen for at tilvejebringe vækstgrundlaget for det, der skal bekæmpes, fremfor at udrydde det. Man kan i den sammenhæng stilsfærdigt gøre opmærksom på, at al-Shabaab er et resultat af en radikalisering i Somalia, der blev igangsat med den amerikanskstøttede etiopiske invasion i 2006 med henblik på at fjerne De Islamiske Domstole fra magten i Mogadishu, der ellers havde fået skabt stabilitet i Somalia såvel som markant begrænset pirateriet uden for Somalias kyst. I stedet for denne relativt stabile situation fik man startet en radikalisering af den politiske situation, der befordrede fremvæksten af al-Shabaab. Ved at anskue de lokale grupper som dele i et sammenhængende, organisatorisk al-Qaeda-netværk tilvejebringer man grundlaget for en uophørlig og stadigt voksende krig mod terrorisme uden andet perspektiv end at have fået denne krig omformuleret til “den evige gentagelse af det samme” (med en formulering hentet hos den tyske filosof Friedrich Nietzsche).

Konklusion

Vi indledte denne artikel med udsagnet om, at en epoke er ved at gå på hæld, al-Qaedas epoke. Men hvis vi fastholder, at enhver militant gruppe, der dukker op med en ideologisk platform, som enten direkte refererer til eller har dele tilfælles med al-Qaedas ideologi, vil al-Qaeda fortsætte i generationer endnu, og hvis vi insisterer på, at ter-

rorhandlinger som dem, vi så i Algeriet i januar 2013 og i Nairobi i september samme år, er al-Qaeda's værk, vil "the evil empire of al-Qaeda strike back eternally". Som situationen er i Mellemøsten efter det arabiske oprør, vil konflikter og borgerkrige være virkeligheden i regionen i årtier fremover. Selvom vi knap gider interessere os for det i Vesten, er konflikten i Irak i dag på et voldsniveau, der ikke er set siden 2007, og intet konstruktivt bliver gjort hverken fra den irakiske regering eller fra den koalition af stater, der med Irakkrigen fik startet den sekteriske vold, for at få dæmmet op for de konflikter, volden næres af. Selvom vi hører om, at kun en politisk løsning på volden i Syrien rummer mulighed for at afslutte konflikten der, hvorfor der efter svære forhandlinger blev indledt en Genèveproces i januar 2014, er der ingen virkelige forventninger om, at den vil komme inden for de nærmeste år. Risikoen for, at den sekteriske vold vil brede sig til lande som Jordan, Libanon og Saudi-Arabien er til stede, mens den allerede udfolder sig i Bahrain og Yemen. Polariseringen i Egypten mellem støtter af militærregimet og de forsmåede islamister er voldsom og uforsonlig og vil ikke blive forligt ved kommende valg. Den såkaldte fredsproces mellem Israel og palæstinenserne dækker blot over en håndtering af en konflikt med henblik på at holde volden nede på et niveau, hvor de internationale medier ikke finder det relevant at skrive om den, og samtidig legitimere, at andre perspektiver end den tostatsløsning, ingen tror på, ikke kan komme på tale, så længe parterne forhandler. USA har sat april 2014 som deadline for forhandlingerne, men denne deadline vil givetvis blive forlænget uden mål og med. Med andre ord kan vi se frem til et utal af blodige, sekteriske konflikter og kampe i Mellemøsten i mange år frem - man kan med en vis rimelighed i analogien sige, at Mellemøsten i dag er i gang med sin trediveårskrig. Utvivlsomt vil militser med ideologi a la al-Qaeda's uophørligt dukke op i mange år fremover. Og selvfølgelig skal man være opmærksom på dem, for naturligvis kan de udgøre trusler enten på længere sigt eller i de områder, hvor de opererer, og hvor de kunne tænkes at angribe vestlige mål som f.eks. ambassader,

hvis de mener, det kan fremme deres sag. USA er meget opmærksomt på denne trussel, ikke mindst efter det fatale angreb på USA's repræsentationskontor i Benghazi i Libyen den 11. september 2012, hvor der i stigende grad er tvivl om, hvorvidt al-Qaida overhovedet var involveret.⁴

Hvis Vesten insisterer på, at krigen mod terror først er vundet (i sig selv en problematisk terminologi), den dag al-Qaedas ideologi er fjernet fra denne verden, og de grupper, der finder det meningsfuldt at referere til al-Qaedas ideologi, er definitivt nedkæmpet, vil Vesten uvægerligt blive en del af og aktør i den sekteriske trediveårskrig, Mellemøsten er i gang med at udkæmpe, hvilket givetvis vil betyde, at Vesten i mange år frem må opbygge et fintmasket beredskab mod "al-Qaeda-terrorisme", fordi der er en klar sammenhæng mellem at engagere sig i det, Samuel Huntington kaldte brudlinjekrige – altså krige baseret på sekterisme – og en øget terrortrussel på hjemmefronten, hvor diasporaen kan blive mobiliseret til kamp.

Et andet problem i fastholdelsen af, at militant islamisme skal italesættes, fortolkes og forstås som en del af al-Qaeda, er, at vi risikerer at stirre os blinde på et forvrænget trusselsbillede. Vi kan her blot henvise til, at den største terrorhandling, som har fundet sted i Skandinavien, blev udført af en mand, der på den ene side var sygeligt optaget af al-Qaeda, men på den anden havde sin baggrund i en højreekstremistisk ideologi, ingen havde taget alvorligt før massakren i Oslo i juli 2011.

Jeg mener, vi tjener vores sag bedst ved at fastholde, at al-Qaedas epoke er slut, og at truslen fra den kant klart er blevet mindre. I stedet for sprogligt at fastholde diskursen om al-Qaeda som det store monster, der ikke vil dø, vil det være mere konstruktivt at analysere de nye militante islamistiske grupper i deres lokale og regionale sammenhænge for på den baggrund at lægge en strategi for, hvordan Dan-

mark og Vesten kan positionere sig i Mellemøstens trediveårskrig uden dermed selv at bidrage til, at terrortruslen mod Danmark og Vesten øges markant.

Lars Erslev Andersen (født 1956) er seniorforsker ved Dansk Institut for Internationale Studier. Han var i en årrække ansat som lektor ved og leder af Center for Mellemøststudier, SDU. I 1994 udarbejdede han for Aarhus Politi/PET en rapport om islamisk fundamentalisme, jihadgrupper i Egypten og forbindelsen til Afghanistanveteraner i forbindelse med den såkaldte egyptersag i Aarhus. Han havde i 2000-2002 et stipendium fra Rigspolitiet med tilknytning til Politiets Efterretningstjeneste (PET) og Center for Nonproliferation Studies, Monterey Institute, Washington D.C. I den forbindelse arbejdede han med trusselsvurderinger i forhold til radikaliserede miljøer i Danmark samt truslen for kemisk og biologisk terrorisme. I 2006 var han projektleder på et studie af Mellemøsten rekvireret af Udenrigsministeriet. Han har publiceret bøger og artikler om al-Qaeda siden 1997.

1. Det forhold, at Danmark tilsyneladende sammenlignet med andre europæiske lande og USA har en bemærkelsesværdig høj tilstedeværelse af radikaliserede miljøer, samtidig med at Danmark har været meget langt fremme i skoene med hensyn til at forebygge radikalisering, burde føre til en komparativ analyse med lande, som vi sædvanligvis sammenlignes med, for at undersøge spørgsmålet, om der er en problematisk sammenhæng mellem radikalisering og antiradikalisering.
2. Okstrøm & Jørgensen, 2013.
3. Zimmerman, 2013: 7.
4. I en større rapport offentliggjort i *The New York Times* december 2013, David D. Kirkpatrick: *A Deadly Mix in Benghazi*, konstateres det, at der ikke er fundet dokumentation på al-Qaidas involvering, men at angrebet var udført af de militser, USA forhandlede med i Benghazi med henblik på at gøre fælles front mod al-Qaida! Denne konklusion støttes indirekte af materialet fra Senatets komite for Efterretninger, *Review of the terrorist attacks on U.S. facilities in Benghazi, Libya*, September 11-12, 2012, offentliggjorde 15. januar 2014.

Det Pakistanske Taleban vil genopfinde sig selv

Af Mona Kanwal Sheikh

Hvilken indvirkning vil det have på Pakistan, når de internationale kamptropper trækker sig ud af Afghanistan i 2014? Afghanistan-krigen har ikke kun været en krig udkæmpet i Afghanistan. Også nabolandet Pakistan har i høj grad mærket konsekvenserne af invasionen, hvis man måler på parametre som civile tab, droneangreb, eskaleringen af vold og militante oprørsbevægelser. Derfor er spørgsmålet om, hvilken indvirkning tilbagetrækningen vil have på Pakistan, særlig relevant at stille. Hertil kommer, at Pakistan er et kerne-land, når det gælder den regionale stabilitet, og især er det gennem de sidste 13 år blevet tydeligt, at Afghanistans og Pakistans skæbner synes at være intimt forbundne.

Jeg vil her fokusere på tre spørgsmål, der på forskellige måder har præget den vestlige verdens dagsorden og interesse for Pakistan, gennem den periode Afghanistan-krigen har raset, og jeg vil se dem i lyset af, hvad der vil ske, når de internationale kamptropper trækker sig ud af Afghanistan i 2014. Hvad vil der ske med Det Pakistanske Taleban, der fik deres eksistensberettigelse med invasionen i nabolandet? Hvad vil der ske med Pakistans forhenværende loyale linje over for det afghanske Taleban? Og har Afghanistan-krigen ændret noget ved Pakistans historiske brug af stedfortræderbevægelser som især Lashkar-e-Taiba, der siden 2002 har figureret på nationale og internationale terrorlister?

Det er naturligvis svært at spå om fremtiden, og Pakistan er et af de lande, der på grund af sin uforudsigelighed og kompleksitet forekommer særlig vanskeligt. Det er et land, der sandsynligvis ville placere sig i topfigen, hvis der fandtes en disciplin, der gik ud på at undslippe matematiske forklaringsmodeller. Men selvom Pakistans nationale kompleksitet er så enorm, og de regionale magtkampe, der spiller ind på de lokale udfordringer, er så betydningsfulde, at det er svært at trække en lige linje fra a til b, vil jeg alligevel forsøge at give mit bud på, hvilken vej udviklingen er ved at gå baseret på min forskning og mine indtryk fra feltarbejde i Pakistan. Behovet for at forstå landets fremtidige kurs er stor og vil kun vokse i fremtiden, da Pakistan ofte associeres med de lande, hvorfra den internationale terrortrussel er størst.

Det Pakistanske Talebans nye fortælling

Tilbagetrækningen af kamptropper fra Afghanistan i 2014 vil potentielt skabe yderligere ustabilitet i Pakistan, siden Det Pakistanske Talebans største paraplyorganisation Tehrik-e-Taleban Pakistan (TTP) må forventes at rette deres opmærksomhed mod Pakistan på en mere fuldgældig facon. Blandt Det Pakistanske Talebans mange organisationer og grupperinger repræsenterer TTP de organisationer, der indtil videre har haft den mest uforsonlige holdning til den pakistanske regering og hær. Gennem de år, jeg har studeret Det Pakistanske Talebans kommunikations- og rekrutteringsmaterialer, har jeg også kunnet se en tendens, der peger i den retning, og den manifesterer sig som et skifte i deres fortælling om sig selv. I udgangspunktet var Det Pakistanske Taleban en bevægelse, der udsprang på baggrund af solidaritet med det afghanske Taleban, og deres modstandskamp i Afghanistan. Det Pakistanske Talebans første leder, Nek Muhammad, var en ung beundrer af det afghanske Taleban, og han organiserede, i sin loyalitet over for bevægelsen, krigere, der kunne rejse fra Pakistan til Afghanistan. Det Pakistanske Taleban var dengang ikke etableret som en organisation som sådan,

men betegnede Talebanloyalister, dvs. aktivister, der sympatiserede med det afghanske Talebans ideologi.

Kort efter at den pakistanske hær indsatte tropper i de pakistanske stammeområder i årene 2003 og 2004, fik Det Pakistanske Taleban dog gradvis konsolideret en mere selvstændig pakistansk identitet. Med årene blev den spæde bevægelse i højere grad vendt mod den pakistanske hær og landets beslutningstagere, der ifølge Det Pakistanske Taleban havde forrådt det pakistanske folk og islam ved at indgå allianceforholdet med USA i krigen mod terror. Vreden over den pakistanske hærs krænkelse af stammeområdernes autonomi blev fortolket som en krigserklæring. Men det var først i 2007, at paraplyorganisationen TTP blev etableret med den dobbelte målsætning om at bekæmpe invasionsstyrkerne i nabolandet og at kæmpe mod den pakistanske hær og modregeringsrepræsentanter. Den sidste målsætning blev også flettet sammen med idealet om, at sharia (som Taleban fortolker begrebet) skulle være definerende for den pakistanske stat.

Ser man på de seneste udmeldinger fra TTP, tyder det på, at bevægelsen i højere grad end tidligere er begyndt at engagere sig i den fundamentale kamp om, hvorfor Pakistan overhovedet blev etableret. Denne kamp, der går mellem en fløj, der argumenterer for, at Pakistan skal være en stat for muslimer, og dens modpol, der argumenterer for, at Pakistan skal være en islamisk stat, har præget Pakistan og pakistansk politik lige siden Pakistans etablering i 1947. Det Pakistanske Talebans engagement i den debat tyder på, at bevægelsen forsøger at finde en mere langsigtet plads og berettigelse i Pakistan, og at den i stedet for at udvikle sig i en regional/global retning i højere grad er optaget af Pakistan og den pakistanske stats identitet.

Pakistan ser derfor ud til at stå tilbage med en langsigtet udfordring, der ikke blot vil forsvinde med de internationale troppers tilbage-

trækning. TTP vil efter alt at dømme fortsætte sin kamp for at implementere en særlig fortolkning af sharia i de egne af Pakistan, det kan komme til. Det er indtil videre lykkedes dem i store dele af stammeområderne, og det lykkedes dem kortvarigt i Swatdalen, indtil den pakistanske hær slog hårdt ned på dem i 2009.

Da jeg på en af mine rejser i 2008-2009 interviewede Talebanaktivister og -talsmænd i Pakistan, var de meget klare i mælet om, at de som reaktion på USA's tilbagetrækning ville nedlægge deres våben "and go to sleep, peacefully", som en af deres fortalere udtrykte det. I dag fem år efter er der dog ingen udsigt til, at Det Pakistanske Taleban vil gå til køjs. Dog vil tiden vise, i hvilken udstrækning bevægelsen vil reformere sig og genopfinde sig selv. Og om de på noget tidspunkt kan blive en del af den almindelige – ubevæbnede – politiske samtale i og om Pakistan. Selvom det måtte synes utopisk i lyset af den Talebanudløste voldseskalering, Pakistan har oplevet gennem det sidste tiår – ikke kun i det nordvestlige grænseområde, men også i byer som Karachi og Quetta – peger et par pile i retning af, at en reformation af bevægelsen ikke er et helt umuligt scenarie.

For det første var antidemokrati aldrig Det Pakistanske Talebans primære agenda – det var ikke modstanden mod demokrati, der fik de omtrent 40 militante ledere til at sætte sig sammen og vedtage beslutningen om at etablere TTP. Den primære begrundelse for, at de anså det for legitimt at rette skytset mod pakistanske sikkerhedsstyrker, blev givet med reference til deres samarbejde med amerikanerne, og kun sekundært, at de bliver anset som repræsentanter for et uislamisk system, navnlig demokratiet.

En del af TTP fremstår som hardcore antidemokrater, hvilket man også kan læse i deres rekrutteringsmaterialer, men stadigvæk var det ikke deres antidemokratiske dagsorden, der fik dem til at ty til våben. De antidemokratiske grupper, der er baseret i stammeområ-

derne, var også antidemokrater, før TTP blev oprettet, og deres syn var betinget af de normer og traditioner, der prægede stammeområderne. En tilbageskuende ekskriger, jeg talte med i Pakistan, fortalte mig under et af mine besøg i Pakistan, at det, der fik ham til at omfavne jihad i Afghanistan, var hans alder og hans udsigtsløse fremtid. Det højeste, han nu ønskede sig, var en normalisering og mulighed for at føre et normalt liv med arbejde og familie. Demokrati eller ikkedemokrati. En del af Nawaz Sharif-regeringens politik på terrorbekæmpelsesområdet (uddybet nedenfor) er at lancere reintegrationsinitiativer, der netop kan få unge som den ekskriger, jeg talte med, til at opgive væbnet kamp til fordel for arbejde og indkomst. Det er en politik, der, såfremt den udgør andet end varm luft, potentielt vil kunne "normalisere" de Talebantilhængere, der på baggrund af udsigtsløshed og økonomisk incitament – og ikke ideologi – tilsluttede sig bevægelsen.

I dag er Det Pakistanske Taleban ikke kun et fænomen, der begrænser sig til stammeområderne. Det er heller ikke et fænomen, der alene repræsenterer pashtunske interesser, som det afghanske Taleban oprindeligt blev anset som et udtryk for. En del af Det Pakistanske Taleban går under betegnelsen Punjabi Taleban og har repræsentanter fra Sipah-e-Sahaba Pakistan (som længe har været parlamentarisk aktive også), oprindelige tilhængere af Fazlur Rehman fra Jamiat Ulema-e-Islam (et af de største islamistiske partier i landet, der stadig også er en del af det parlamentariske system) og støtter af den alliance af religiøse partier, Muttahida Majlis-e-Amal, der kom til på demokratisk vis og regerede provinsregeringen i det nordvestlige grænseområde mellem 2002 og 2008. Det vil sige, at TTP dækker over elementer, der har en pragmatisk indstilling til at bruge alle legitime midler for at fremme organisationens dagsorden. Dog har lederskabet i TTP ofte repræsenteret den mest uforsonlige linje inden for den samlede bevægelse, og med den nye TTP-leder Mullah Fazlullah, der netop er kendt for sin kompromisløshed

fra hans kortvarige styre i Swatdalen, kan man ikke forvente, at denne tendens vil ændre sig i den nærmeste fremtid.

Det afghanske Taliban har siden 2012 haft et kontor i Qatar, hvorfra de kan forhandle. I en af de tidlige udmeldinger fra et medlem af Talebans repræsentation i Doha blev der fremsat et ideal om en repræsentativ regering i Kabul. Såfremt der sker skred i det afghanske Talebans forhandlingsvillighed, og vi ser en mere entydig omfavnelser af ideen om en repræsentativ regering i Kabul, kan det ikke udelukkes, at det vil have indflydelse på den måde, Det Pakistanske Taliban tænker.

Endelig er der andre eksempler på voldelige grupper og/eller islamistiske grupper, der ideologisk har skiftet ståsted i forhold til deltagelse i politiske processer. Selvom man ikke kan kalde Talibanregimet i Afghanistan for demokratisk, så havde de dog medlemmer af andre partier i deres administration og gik i princippet fra at være en oprørsbevægelse til at blive en politisk spiller i løbet af en meget kort årrække. I Egypten, Algeriet og Libanon har vi set eksempler på partier/bevægelser, der har skiftet standpunkt i forhold til legitimiteten i at deltage i den politiske proces, og enkelte skelsættende begivenheder kan være afgørende for, om demokrati og parlamentarisme bliver anset for legitimt eller illegitimt. Det Pakistanske Taliban er en usammenhængende og broget forsamling, som næppe vil konvertere til et decideret politisk parti. Men elementer af bevægelsen vil periodisk støtte kandidater, der arbejder under sloganet om "mere sharia i Pakistan".

Pakistan og det afghanske Taliban

Pakistan var et af de få lande, der støttede Talibanregimet i Afghanistan, så længe det varede. Dels var Pakistan det afghanske Talebans oprindelige arnested, dels var logikken, at med en pashtundomineret regering i Kabul ville man kunne holde separatistiske

krav om et særskilt Pashtunistan nede, og Pakistan kunne undgå at give afkald på den del af det nordvestlige grænseområde, hvor der er pashtunsk overvægt.

Men logikken har ændret sig eller er rettere sagt blevet mere kompliceret. Da det afghanske Taliban flygtede ind over Pakistans grænser i 2001, satte det Pakistan i en paradoksal situation, fordi Pakistan jo officielt havde stillet sig på amerikanernes side i konfrontationen mellem to af landets gamle allierede. Situationen blev yderligere mudret for Pakistan, da TTP erklærede krig mod den pakistanske regering og hær. Selvom Pakistan ikke har slået hårdt ned på det afghanske Talebans lederskab, som sandsynligvis stadig befinder sig i Pakistan, er Pakistans incitament til at satse på Taliban som regeringsmagt i Kabul efter 2014 blevet væsentligt reduceret. For Pakistan er det væsentligt at kunne kontrollere TTP, og hvis det afghanske Taliban nogensinde vender tilbage til magten i nabolandet, vil det kun øge usikkerheden i Pakistan. En sådan situation vil med stor sandsynlighed inspirere Det Pakistanske Taliban til en magtovertagelse i Pakistan, og at det afghanske Taliban ikke vil støtte en søsterorganisation i sine bestræbelser, er utænkeligt.

Gennem de sidste seks år har truslen fra TTP stået højt på Pakistans liste over de væsentligste sikkerhedsudfordringer, og hyppige angreb på politiskoler, fængsler, militærakademier og civile mål har rystet de gamle ven-fjende-billeder. Da Talibanregimet blev væltet i Afghanistan, gik det pakistanske militær efter al-Qaeda, de udenlandske krigere fra nabolandene og de pakistanske grupper, der forsvarede dem i stammeområderne. Pakistan gik aldrig efter det afghanske Talebans centrale lederskab, da det blot ville skabe flere fjender for Pakistan, hvilket på det tidspunkt ikke var i Pakistans interesse. At sikre stabilitet i lyset af den nye trussel har været en af Pakistans topprioriteter for at kunne reducere det interne trusselsniveau. Logikken bag at frede det afghanske Taliban i Pakistan var

ikke, at man ønskede dem tilbage ved magten, men at det afghanske Taleban kunne være et nyttigt redskab til at fjerne TTP's opmærksomhed fra Pakistan. Mullah Omar er kommet med flere opråb til Det Pakistanske Taleban om, at de skal fokusere deres kamphandlinger i Afghanistan, hvor den virkelige fjende er, og ikke i Pakistan. De opråb har Pakistan haft brug for.

Men alt dette betyder stadigvæk ikke, at Pakistan anser det afghanske Taleban for at være deres eneste mulighed i Afghanistan. Pakistan har gennem de sidste år presset på for at pointere, at den etniske sammensætning i den afghanske nationale hær og centralregering skal være repræsentativ for den etniske sammensætning i landet, hvor pashtunerne er i overtal. Pakistan har naturligvis en egeninteresse i at fremme en repræsentativ regering og hær, da den separatistiske trussel stadig lurer i baggrunden sammen med separatistiske krav fra grupper i provinserne Balochistan og Sindh. Samtidig er støtten til pashtunerne Pakistans måde at imødegå Indiens støtte til andre etniske grupper i Afghanistan og derved den indiske indflydelse i Afghanistan på. Pakistan kan derfor forventes at arbejde for, at en kommende regering i Kabul vil være domineret af pashtunere, der vil være villige til at vedtage en formel ratificering af Durandlinjen som officiel grænse mellem de to lande. Og Pakistan vil lede med lys og lygte efter andre grupperinger end Taleban, der kan repræsentere det pashtunske element i Afghanistans regering.

Ny kur mod terrorisme og ny kurs for Pakistan

Mens Det Pakistanske Taleban vil genopfinde sig selv, og Pakistan skal finde en ny kurs i forhold til Afghanistan, er landet nødt til at opfinde en ny kur mod terrorisme. Pakistan bliver hyppigt beskyldt for at spille dobbeltspil i forhold til de militante bevægelser i landet, dels på baggrund af, at det afghanske Taleban sammen med Haqqaninetværket (en anden afghansk oprørsbevægelse, der opererer fra de pakistanske stammeområder) synes at være fredet på paki-

stansk territorium, dels på baggrund af landets historiske brug af stedfortrædere, særligt bevægelsen Lashkar-e-Taiba (LeT) i konflikten med Indien. Men også i sidstnævnte forhold er der sket et massivt skred.

Det er veldokumenteret, at den pakistanske hær havde tætte forbindelser til LeT i 1990'erne. Gennem min egen forskning og rejser har jeg erfaret, at LeT-aktivister indtil slutningen af 1990'erne blev trænet side om side med den pakistanske hær, og de brugte således de samme faciliteter. Forholdet mellem hæren og LeT led dog stor skade i 2002, da præsident Musharraf ulovliggjorde bevægelsen, selvom det af senere begivenheder (f.eks. angrebene i Mumbai i 2008) tydeligt fremgår, at det stadig er muligt for bevægelsen at operere i Kashmir og Indien, og at dens oprindelige stifter stadig kan gå rundt i Lahore og Islamabad og propagere jihad i Kashmir. I august 2013 så vi f.eks. Hafiz Saeed, bevægelsens ledende figur, i spidsen for en kæmpe parade, der skulle markere Pakistans uafhængighedsdag i Lahore. Siden 2002 har tilgangen til LeT derfor været kendetegnet ved en "hands-off"-relation mere end et forsøg på at eliminere eller forhindre militære operationer fra en bevægelse, der oprindeligt var en missonsivrighed. Endnu en grund har været at undgå skabelsen af flere interne fjender, hvilket dog ikke helt er lykkedes for hæren.

Musharrafs politik var et klart forsøg på at fjerne forbindelsen mellem hæren og stedfortræderbevægelser som LeT. Selvom der er stor uenighed om, hvorvidt og i hvilken grad den militære efterretnings-tjeneste fortsatte med at bruge LeT, så fremmedgjorde den formelle og offentlige sortstempeling af bevægelsen elementer inden for LeT, der senere tilsluttede sig TTP. De fremmedgjorte LeT'ere omfavnede ideen om, at den pakistanske hær havde forrådt muslimske broderskabsbånd ved at støtte den amerikanske invasion af Afghanistan og ved at gennemføre de efterfølgende militæroperationer i stamme-områderne.

Man skal ikke undervurdere den skade, der skete i forholdet mellem den pakistanske hær og LeT i perioden 2002-2004. Hertil kommer, at den pakistanske hærs militære nedslag mod Den Røde Moske i 2007 repræsenterer en anden vigtig skillevej, fordi den skabte stor polarisering i landet og påvirkede den gamle alliance til stedfortræderbevægelserne. Som lederen af United Jihad Council (en paraplyorganisation bestående af de Kashmirorienterede jihadorganisationer i Pakistan, herunder LeT) har sagt: "Vi kæmper Pakistans krig i Kashmir, og hvis Pakistan trækker sin støtte, vil krigen blive udkæmpet i Pakistan".

Fra mine egne samtaler med repræsentanter for LeT og United Jihad Council har jeg det indtryk, at LeT er blevet meget polariseret i forhold til samarbejdet med den pakistanske hær, og især omkring, hvorvidt det er legitimt at rette skytset mod den pakistanske hær. Under alle omstændigheder er det mit indtryk, at forholdet ikke længere er så broderligt, som det engang har været. At elementer af LeT samarbejder med TTP, har selvfølgelig vanskeliggjort den pakistanske hærs og militære efterretningstjenestes kontrol med bevægelsen. Hertil kommer, at et generationsskifte i bevægelsen betyder, at selvom den pakistanske hær og militære efterretningstjeneste formentlig har venlige relationer til lederskabet i den gamle organisation, er det stadig begrænset, hvilken indflydelse det gamle lederskab kan udøve hele vejen nedad i bevægelsen til fodsoldatniveau.

Mit indtryk fra samtaler med pakistanske soldater er, at også deres opfattelser af Taleban og de grupper, der samarbejder med dem, har ændret sig. I starten af krigen hørte man om soldater, der nægtede at udføre ordrer i stammeområderne, fordi de ikke ville kæmpe mod deres gamle allierede. Men situationen har ændret sig, og den stigende brutalitet og konflikteskalering har betydet, at broderskabsfortællingen mellem hæren og Taleban er blevet erstattet af koldblodigt fjendskab. Den udvikling er også forventelig, når man ser, hvor-

dan den pakistanske hær bliver portrætteret i det kommunikationsmateriale, TTP udsender.

Alt i alt tegner der sig et billede af, at Pakistan står over for en intern terrortrussel, der er markant, uforudsigelig og ukontrollerbar. Pakistan er både nødt til at tænke nyt i forhold til sin politik i Afghanistan og sin måde at håndtere konflikten med Indien på og nødt til at opfinde en ny kur mod terrorisme. Det er tydeligt, at den militariserede tilgang til terrorbekæmpelse ikke har gjort meget godt for Pakistan. I stammeområderne fik man dog rensset ud blandt al-Qaeda's krigere, og de amerikanske droneangreb har også – med en eller anden grad af accept – været på Pakistans side i kampen mod TTP i stammeområderne. Men TTP blev til gengæld skabt som følge af militærets indtog i stammeområderne, og den katastrofale militære eliminering af en pigeskole ved siden af Den Røde Moske var en begivenhed, der virkelig gav de militante bevægelser vind i sejlene.

På toppen af magten sidder nu Nawaz Sharif – en mand, der har siddet der to gange før som premierminister og er kendt for sine store investeringer inden for landets transportsektor, sine magtkampe med militæret og de korrupsionsanklager, der fulgte i kølvandet på Pervez Musharraf's kup imod ham. Hans parti, Pakistans Muslimske Liga, menes at ville føre en blødere linje over for Det Pakistanske Taleban og forsøge sig med fredsftaler. Fredsftaler med udvalgte grupper fra Det Pakistanske Taleban er der intet nyt i, og det er også blevet forsøgt af tidligere regeringer. Dog har alle fredsftaler indtil videre været kortvarige og reflekteret, at Det Pakistanske Taleban ikke er en hierarkisk organisation, hvor fredsftaler indgået af lederne får menige tilhængere til at nedlægge deres våben.

Sharif vil fortsætte forsøg på fredsftaler med de dele af Taleban, der er villige til at tale. Det samme vil Imran Khan og hans Retfærdighedsparti, der sidder tungt på magten i Khyber Pakhtunkhwa, hvor

Taleban ud over stammeområderne har sit primære fodfæste. Udfordringen for både central- og provinsregeringen vil være at definere, hvad der kan tilbydes til gengæld for våbenudlæggelse. Indtil videre har man "handlet" med fanger, implementeringen af sharia i Swat og gensidig våbenhvile.

Det nye ved Sharifregeringens terrorbekæmpelsespolitik vil dog ikke være indgåelsen af fredsftaler, men derimod konsolideringen af en civil strategi. Ingen i Pakistan forudså etableringen af TTP, og det var først med deres overtagelse af Swat i 2007-2009, at terrorisme blev ophøjet til at være en seriøs national sikkerhedstrussel blandt pakistanske policyfolk. I betragtning af Sharifs gamle magtkampe med militæret er det netop en mand som ham, der vil få noget ud af at lancere en civil strategi, hvor han selv kan stå i spidsen. Uanset om en civil strategi vil være succesfuld eller ej, vil Sharif være frontløber i en kamp, der vil handle om at bryde hærens monopol på beslutninger, der vedrører den nationale sikkerhed.

I den pakistanske administrations hidtil præsenterede strategipapirer kan man læse, at den tidligere regerings tre D'er ("development, dialogue, and deterrence") er blevet udvidet og genlanceret som fem elementer: demontering, inddæmning, forebyggelse, uddannelse og reintegration. Selvom meget af indholdet er det samme, er der en højere grad af fokus på civil opfølgning efter militære operationer. Så mens forsoningsforsøg vil fortsætte, vil de ifølge den officielle politik blive parret med reintegrationsinitiativer, hvilket er inspireret af det, Hamid Karzai gjorde i 2004 i relation til det afghanske Taleban: Han forsøgte at engagere tidligere krigere og fængselsindsatte og fik dem til offentligt at afsværge vold til gengæld for økonomiske incitamenter. Hans projekt kuldsejlede imidlertid på grund af forskellige praktiske implementeringsfejl og ikke mindst korruption i forvaltningen af initiativet.

Man skal ikke forvente, at Sharif udelukkende vil føre en blød linje over for Taleban, som flere kommentatorer har påstået, siden han kom til magten i sommeren 2013. Selvom Sharif nyder højere anseelse i nogle af de islamistiske bevægelers øjne end forgængerne fra Det Pakistanske Folkeparti (PPP), så var det Lashkar-e-Jhangvi (en af de bevægelser, der forbindes med det Punjabbaserede Taleban), der stod bag et fejlslagent mordforsøg på Sharif i 1999. Hertil kommer, at hardlinerne i Talebanbevægelsen har dræbt eller taget afstand fra toneangivende medlemmer af TTP på grund af deres positive indstilling til fredsforhandlinger. Derfor er der i den nye regerings politikpapirer stadig tydelige spor af hårde midler til at bekæmpe terrortruslen. Den blandede tilgang vil derfor fortsætte, selvom balancen mellem civile og militære instrumenter kan ændre sig. Med den forventede ustabilitet, der vil opstå i kølvandet på 2014, kan balancen dog hurtigt tippe til de militære instrumenters fordel, især hvis man beslutter sig for at gennemføre en militær operation i det nordlige Waziristan. Hvorvidt vi vil se en ny generation af militante talebanere blive udklækket i stammeområderne, eller om vi vil se en fragmenteret bevægelse forsøge at finde sine ben i en virkelighed, hvor den eksterne besættelsesmagt er væk, og incitamenterne til væbnet kamp er begrænsede, vil i høj grad afhænge af, hvilken tilgang til terrorbekæmpelse den nye pakistanske regering vælger.

Der er ingen tvivl om, at vestlige regeringer, især de, der ligesom Danmark har ført en såkaldt aktivistisk udenrigspolitik i Afghanistan, vil følge udviklingen i Pakistan tæt. Selvom Det Pakistanske Taleban, som beskrevet ovenfor, i overvejende grad har opmærksomheden rettet mod det lokale, har der gennem de sidste ti år indimellem været enkeltpersoner, der med støtte fra Talebantilknyttede er gået efter mål i Vesten. I fremtiden kan Det Pakistanske Taleban derfor kun i svag grad forventes at involvere sig i angrebsforsøg i Vesten, og igen vil deres involvering formentlig være af indirekte karakter. Truslens omfang i fremtiden vil blandt andet afhænge af, i

hvilken udstrækning Det Pakistanske Taleban gennem fredsaftaler og politisk normalisering kan afvæbnes efter 2014.

Mona Kanwal Sheikh har en ph.d. fra Institut for Statskundskab ved Københavns Universitet og er specialiseret i Det Pakistanske Taleban og deres legitimering af vold. Siden 2011 har hun været tilknyttet terrorforskningen på DIIS og har ud over involveringen i forsknings- og formidlingsprojekter omkring Afghanistan og Pakistan arbejdet med etableringen af en database med originalt rekrutteringsmateriale indsamlet fra Pakistan. P.t. er hun gæsteforsker ved University of California, Santa Barbara, hvor hun arbejder på en bog om Det Pakistanske Taleban og udviklingen af en ny analytisk tilgang til studiet af religion og vold.

Syria's Sectarian Spillover and Implications for Pakistan

By Qandeel Siddique

Dansk resumé

Sekterisme udgør i øjeblikket den største trussel i Mellemøsten og vokser med hastige skridt mod at blive den "nye terrorisme" i regionen. Konflikten i Syrien har medvirket til at genoplive århundredets gamle narrativ om shia-sunni konflikten og løftet det til et transnationalt niveau. Det shia-ledede Iran og det sunni-ledede Saudi-Arabien som repræsenterer to store magt-knudepunkter i Mellemøsten har fundet en ny front i Syrien og støtter her hver sin side i konflikten.

Mangfoldigheden i de forskellige oprørsgrupper i Syrien gør os vidne til sekterismens mere krigeriske træk. Det sker eksempelvis ved, at tværnationale terrororganisationer slår sig sammen med allerede eksisterende sekteriske grupper i Syrien og påvirker disse. De sekteriske konflikter kan mærkes i andre dele af Mellemøsten, herunder Pakistan, hvor sekterisme i dag udgør en af de største trusler for sikkerheden og stabiliteten i landet.

I mange år har sekteriske gruppers støtte i Pakistan været påvirket af begivenheder, der foregår i Mellemøsten, ikke mindst været en scene for rivaliseringen mellem Saudi-Arabien og Iran. Saudi-Arabien er et af de lande, der yder størst økonomisk støtte til Pakistan. Saudi-

Arabien bidrager til øget sekterisme ved eksempelvis at yde økonomisk støtte til sunniekstremistiske netværk i den pakistanske provins Punjab.

Nuværende konflikter i Mellemøsten, især konflikten i Syrien forventes at have en indvirkning på det sekteriske landskab i Pakistan, idet Pakistans mangeårige rolle som platform for saudiri-iransk proxy krig skaber et forum for fremtidige sekteriske dagsordener.

Konflikten i Syrien bidrager med endnu et scenarie. Det er muligt, at Pakistan agerer som mobiliserings-pulje for nye krigere, der bliver sendt til Syrien. Den Pakistanske Taleban-bevægelse har tydelige sekteriske tilbøjeligheder og for dem er Bashar Al-Assad en shiamuslimsk leder, der undertrykker den store sunnimuslimske syriske befolkning, hvilket legitimerer jihad i Syrien.

Det er dog tvivlsomt hvorvidt celler fra Det Pakistanske Taleban befinder sig i Syrien, eftersom den fysiske afstand mellem de to lande og andre faktorer gør det svært for TTP at sende krigere til Syrien, og på trods af de fælles ideologiske standpunkter er det ikke sikkert at de arabiske kollegaer vil byde sådan et samarbejde velkommen. Dog udgør TTP en vigtig allieret for al-Qaeda og kunne måske blive opfordret af al-Qaeda til at fokusere på Syrien eftersom NATO's tilbagetrækning vil gøre flere radikaliserede grupper "job-løse".

Sectarianism is fast emerging as the 'new terrorism' in the greater Middle East region. A cursory look at the security situation in the region reveals it to be one of the most critical threats facing the area. While states such as Iraq and Pakistan have been gripped by sectarian violence for a number of years, the ongoing Syria conflict – now

in its third year – has arguably had a sectarian spillover effect on many more regional actors, reviving the centuries-old narrative on Shia-Sunni conflict and elevating it to a transnational level. Demarcations along sectarian lines have a deep history locally and globally; the two sects have longstanding alliances formed across the region.

The Iraq war effectively created a Shia-Sunni divide by giving power to Shia leaders thereby lending Iran a new lease on its regional role – the war in Syria threatens a repeat of this pattern.

Sunni-led Saudi Arabia and Shia-run Iran are two regional powerhouses that have found a new front in Syria, supporting opposite sides in the conflict. Iran sees Syria – led for four decades by an Alawite minority – as a linchpin in its ‘Axis of Resistance’ alliance. Efforts by the predominantly Sunni population of Syria to thwart the ruling Shia elite threaten the Shia dominion; while the rise of Sunni Islamists to power in Tunisia and Egypt further pushes Iran to support the Syrian regime and wrest control from a seemingly expanding Sunni sphere of influence.

The conflict has also exposed the atrocities committed against Sunnis by Shias, sparking a Sunni bid for ascendancy in religious and political realms of the region. Saudi Arabia, backed by Sunni-run Gulf states, chiefly views Syria as a battle with Iran.

Moreover, the perception of outside interference creates a virtual proxy war pitting one group of regional and international state/non-state actors against another – namely, the United States, Saudi Arabia and Turkey versus Russia, Iran, Syria and Hezbollah. Russia has been a staunch ally of Syria in the ongoing conflict. It has heavily funded the Syrian regime to the tune of 71% of Syria’s foreign arms imports from 2008 to 2012 according to the Stockholm Inter-

national Peace Research Institute (SIPRI). Russia and China, both permanent members of the United Nations Security Council, have vetoed three UNSC resolutions on Syria.

Iran has been another staunch ally of the Assad regime. It has backed the Syrian regime since well before the current conflict and has been highly critical of any proposals of military intervention, deeming these latter an effort to target Syria, Iran and Hezbollah.

On the other side lie the United Kingdom, France and the US, who have provided non-lethal military aid to Sunni rebel groups in Syria. Turkey, home to hundreds of thousands of Syrian refugees and a major conduit for aid to rebel groups, has been urging the international community to act since the beginning of the crisis. Qatar and Saudi Arabia are also financially and diplomatically supporting the Syrian rebel groups and they virulently contest the Assad regime.

In short, Syria is simply “in the middle of a very strategic part of the Middle East”.¹ Its geopolitical position and history immediately render any conflict externally relevant. The impact of interlocking alliances and competition, compounded by the seemingly perennial sectarian tensions, implies that regional and international strategic interests are vying to gain ground in Syria. The Sunni-Shia split and struggle for power has arguably displaced the broader war between Muslims and the West as the chief terrorist threat emanating from the region.

The issue is complicated by the diversity of the groups that make up the insurgency in Syria, which remain largely localised and fragmented. Internecine fighting is common and the battle is increasingly assuming an al-Qaeda-inspired flavour. Transnational terrorist organisations merging with pre-existing sectarian groups exacerbate the situation; grafting their influence and praxis onto the latter.

This accounts for the more belligerent features of sectarianism as witnessed today.

Reverberations of the above-mentioned seismic sectarian shifts are being felt across the greater Middle East, including Pakistan. Sectarianism is not a new phenomenon to Pakistan, it has plagued the country for decades. At the time of writing sectarianism and communalism is one of – if not *the* – issue threatening the internal security and social fabric of the country. With the ongoing Syria conflict, deepening of sectarian cleavages, and intensification of Saudi–Iranian contention for regional influence, Pakistan is likely to experience effects. The various aspects of sectarian strife in Pakistan and the implications of the Syria conflict for this dynamic are discussed below.

Pak Sects

Pakistan is a Sunni-dominant country where Shias account for between 15% and 20% of the population.² It possesses the second-largest Shia community in the world after neighbouring Iran; yet Pakistan is second only to Iraq in sectarian violence directed against Shias. Widespread sectarian violence therefore threatens to destabilise not only the country but potentially the region. Sectarian violence was rampant in Pakistan in the 1980s and early 1990s. The policies and legislation of former military dictator (1977-1988) General Zia-ul-Haq aimed at ‘Islamisation’ were based on orthodox Sunni Islam and served to isolate minority groups.

The Pakistani state’s employment of extremist organisations as proxies to execute foreign policy vis-à-vis India or Afghanistan has not only allowed sectarian outfits and their leaders space to operate and expand inside Pakistan and the wider region but has also given them considerable political clout. Sectarian leaders have made inroads into political constituencies; implying that other, more mainstream,

political parties often rely on their support to achieve a majority in parliament. This trend has continued since at least the 1980s and was seen again in the May 2013 general election.

While sectarian violence has a long history in Pakistan, the aggression of these attacks has increased dramatically in the past years, resulting in hundreds of killings year after year. The glaring numbers of mass and targeted killings have blighted national morale. In 1990, 274 incidents of sectarian terror claimed 32 lives. In 2010, however, 57 acts of sectarianism resulted in a staggering 509 casualties. The year 2012 was the bloodiest year for the Shia community in Pakistan with 173 incidents of sectarian violence. Up to the time of writing in 2013 (January–October), at least 443 people have been killed in 91 episodes of sectarianism.³

The explanation for this increase in the death toll while the frequency of sectarian attacks has decreased lies in the gradual colligation of sectarian outfits to broader local and/or global terrorist movements such as the Pakistani Taleban or al-Qaeda. This invariably results in these groups developing a more virulent *modus operandi* entailing mass casualties and including suicide bombings, aimed at effectuating the greatest impact.

A marked sectarian tinge has coloured the Pakistani Taleban ideology due to an injection of leaders and cadres from sectarian backgrounds into the group. A key extension to the Pakistani Taliban, or Tehrik-e-Taliban Pakistan (TTP), is the Punjabi Taliban, consisting primarily of militants from South Punjab. This cohort of extremists is believed to provide logistical and financial assistance, as well as manpower, to the Taliban core. The surge in terrorist activity in Pakistan's heartland, namely in the big cities of Islamabad, Lahore and Karachi, is attributed to this organisation. Their presence has also made an imprint in Quetta in Balochistan province and across

the Federally Administered Tribal Areas, in particular the ‘middle agencies’ of Kurram, Orakzai and Khyber, which are home to a sizeable Shia population.

The Punjabi Taliban (PT) includes sections of extremist Sunni sectarian groups and previously Kashmir/India-focused factions who moved their bases to Pakistan’s western border and started networking with the core TTP in the aftermath of Pakistan’s ‘war on terror’ efforts and subsequent banning of various extremist groups. The resumed force of sectarian violence in the country reflects the changing stripes of the TTP leadership – many of whom hail from Lashkar-e-Jhangvi backgrounds. The LeJ, in particular, boasts close ties to al-Qaeda and has acquired a more bellicose *modus operandi*: it inflicts mass sectarian fatalities. In addition to attacking the Shia community, the group is believed to have been behind most of the attacks against Western targets in Pakistan since 9/11.

TTP ideologue and commander Qari Hussain, better known as Ustad-e-Fidayeen (or ‘suicide commander’) purportedly held a high-level post in the Lashkar-e-Jhangvi ranks during the 1990s when sectarian violence in Karachi was at its peak. As the designated TTP ‘suicide commander’ Qari has been behind much of the recent terrorist activity in Pakistan.

In the late 1990s, after a wave of arrests of LeJ cadres, the groups shifted their bases to Afghanistan, where they were allegedly provided sanctuary by Mullah Omar’s regime. After the Taliban ouster in 2001, many of these sectarian militants returned to Pakistan, settling in the borderlands, in particular Lower Kurram and Orakzai Agencies of FATA.

As part of their strategy to garner greater local support, the Taliban aimed to expand the religious divide within the middle agencies.

From at least early 2008, the TTP in the region aligned itself with sectarian positions, expressed in anti-Shia raids in the surrounding FATA agencies. Former TTP Amir, Hakimullah Mehsud (allegedly killed in a US drone strike in November 2013), accelerated anti-Shia activity during his tenure as commander of the middle agencies in FATA by successfully exploiting dormant anti-Shia sentiment prevalent in the area. In turn, the Shia population of the middle agencies was seen to retaliate. The Pakistani Taliban accuse Shia extremist groups of being funded by the 'apostate' Afghan regime. Sunni-Shia fighting continues in this area to date: on 26 June 2013, a pair of twin bomb blasts occurred in Kurram's main town of Parachinar, claiming 60 lives.

While Shias in particular have been targeted in Pakistan, minority groups such as Christians, Hindus and Ahmedis, have also been attacked with a renewed voracity. Mass killings make most headlines but targeted sectarian killings aimed at individuals are also rampant, concentrated for the most part in Karachi, but also occurring in Lahore, Peshawar, and elsewhere.

According to Human Rights Watch, in 2011 and 2012 Shias, Ahmedis and Christians "faced unprecedented insecurity and persecution in the country".⁴ This testifies to the pervasiveness of sectarian strife in society. Terrorist activity (mainly against symbols of the Pakistani state) has spread like a miasma over Pakistan for almost a decade, and the establishment now must tackle the spectre of sectarianism.

Saudi-Iranian tug of war

An enduring relationship based on close economic, intelligence and military cooperation exists between Pakistan and Saudi Arabia. The newly-elected prime minister of Pakistan Nawaz Sharif, who won elections in May 2013 with a majority, boasts especially close ties to the Kingdom. Saudi Arabia has been one of the largest benefactors

of aid to Pakistan since at least the 1960s. Pakistani troops have repeatedly served in Saudi Arabia. The kingdom was one of the few countries to back Pakistan after its nuclear tests in 1998.

Sectarian tensions in Pakistan are known to be manipulated and aggravated by changing geopolitical trends such as the 1979 Iranian Revolution, the anti-Soviet war in Afghanistan, and so on. In Pakistan widespread suspicion prevails that “the intensification of the sectarian feeling among the clerics is actually a result of a war relocated from Pakistan’s neighbourhood in the Gulf”.⁵

Saudi Arabia, along with the United States, is believed to have heavily supported the Afghan mujahideen during the anti-Soviet jihad in the 1980s. Following the Soviet withdrawal from Afghanistan in 1989, these fighters formed anti-Shia militant groups based in the southern districts of Pakistan’s Punjab province. The region’s poverty and political marginalisation, and the stark contrast between wealthy Shia landlords and landless Sunni peasants, made it a fertile recruiting ground for extremist sectarian groups.

Saudi Arabia and the United Arab Emirates are still seen as funding Pakistan’s hard-line Sunni religious seminaries, or madrassas. According to US diplomatic cables retrieved by WikiLeaks: “The initial success of establishing madrassas and mosques in these areas led to subsequent annual ‘donations’ to these same clerics, originating in Saudi Arabia and the United Arab Emirates”.⁶ The cables also revealed that financial support estimated at \$100 million a year was being transferred from Arab Gulf states to extremist networks in Pakistan’s Punjab province; where madrassa instructors assessed the inclination of children “to engage in violence and acceptance of jihadi culture”.⁷

With worsening friction between Saudi Arabia and Iran, the former is expected to garner support from its South Asian friend. This is

reflected in recent rumours of Saudis seeking to acquire nuclear weapons from Pakistan before Iran could field its own nuclear arsenal.⁸ Although such reports are not new, they point to how Riyadh can leverage its influence over Islamabad to counter Iran.

Pakistan has long been the arena where Saudi–Iranian rivalry is played out. It can be postulated that tensions in Arab states, especially Gulf Cooperation Council states, led to increased funding of radical extremist Sunni groups in Pakistan and, in parallel, led to large-scale Iranian state funding of Iranian state funding of Shia extremists in Pakistan, resulting in tit for tat attacks on each other.⁹ Present-day conflicts in the Middle East, and especially the Syria conflict, are therefore likely to have an impact on the sectarian landscape of Pakistan. Pakistan’s longstanding prominence as a platform for Saudi–Iranian proxy war makes it a suitable receptacle for future sectarian agendas.

This scenario suggests that Sunni jihadi groups in Pakistan are likely to escalate their activities in Pakistan – a prospect Islamabad can ill afford at this time. As mentioned above, FATA’s middle agencies continue to suffer sectarian violence against their Shia populations. Some of these attacks were perpetrated in the name of the ongoing conflicts in Syria and Iraq: a spokesman for the terrorist organisation that killed 60 Shias in Kurram tribal agency in June 2013 told a news channel the strike was carried out to seek revenge for Sunni Muslims in Syria and Iraq.¹⁰

The Taliban’s sustained anti-Shia campaign in the FATA led to the reconsolidation in northwestern Pakistan of Shia extremist groups. These groups are repeatedly accused by the Pakistani Taliban of furthering the ‘Iranian agenda’ of spreading Shiism – thus continuing the cycle of sectarianism.

Pakistan's Balochistan province bordering Iran is currently mired in sectarianism; it recently saw a resurgence of sectarianism dominated by LeJ. In February 2013 at least 90 people were reported dead and 180 wounded after a bomb exploded in the capital city of Balochistan, Quetta.

The Syria conflict invites one other scenario: owing to the sectarian proclivity of large segments of the Pakistani Taliban, it is possible that Pakistan serves as a recruitment pool whence new fighters are sent to Syria. Anti-Shiism is a key tenet of the TTP ideology; they therefore view the rule of Syrian president Bashar al-Assad and other Shia rulers in the country as oppressing the large group of Sunni Muslims who constitute about three-quarters of the Syrian population.

Indeed, in July 2013 a Pakistani Taliban operative and 'coordinator of the Syrian base' claimed to have a cell open in Syria for the purposes of assessing "the needs of the jihad in Syria and to work out joint operations with our Syrian friends".¹¹ Historically Syria has had a special religious significance, rooted in the eschatological belief that the 'final battle' to defeat the 'forces of evil' which will herald the end of the world is to take place in and/or around Damascus. This raises the status of the Syrian conflict to that of a sought-after holy war invariably drawing large numbers of supporters and followers from across the Muslim world.

Jihadi propaganda often paints its struggle as a holy war against Western 'crusaders' or infidels of any stripe, from Christian to Shia. Increasingly, the Islamist fight against the Assad regime and for the creation of a caliphate ranging from Anbar in Iraq to Northern Syria, is emerging as a final calling. The significance attributed to Syria as a key battlefield therefore attracts swathes of potential recruits. The crossing into Syria is said to be a religious experience for many:

“When they get to the fence, they kneel and cry, they weep [...]. They believe this land, Syria, is where God’s judgment will come to pass”.¹² The war in Syria, then, can be said to go beyond being a sectarian conflict. The impetus for many fighters moving to Syria could be to partake in the fulfilment of the ‘final calling’.

However, claims of Pakistani Taliban cells in Syria strike a spurious chord given the long distances involved and the preoccupation of militant groups inside the Af-Pak region with waging war against the Pakistani state and foreign troops in Afghanistan. While the TTP has a track record of being active in cross-border struggles, for instance in the Afghan jihad, this has mainly been facilitated by close proximity and by the strong bonds born of shared ethnicity (Pashtunistan). Although they share an ideological nucleus with their Arab counterparts, Pakistan-based militant groups have not typically been welcomed to work alongside them.

Nevertheless, the TTP is a key al-Qaeda ally and may be encouraged to focus on Syria, especially after NATO exit from the Af-Pak region in 2014, leaving several radical groups ‘jobless’. Any movement from Pakistan to Syria hinges on the future objectives of various Pakistani Taliban factions as well as the interests of their patrons/funders. It also depends on how the ongoing Afghan reconciliation process unravels.

Qandeel Siddique is Senior Researcher on Middle Eastern and South Asian affairs at the Centre for International and Strategic Analysis (SISA) based in Oslo, Norway. Previously, Siddique worked as a Research Consultant for the Norwegian Defence Research Establishment (2007–2010) and the Danish Institute for International Studies (2010–2011).

1. Andrew Tabler, quoted in McDonnell, 2012.
2. International Crisis Group, 2005.
3. South Asia Terrorism Portal, 2013.
4. Human Rights Watch, 2012.
5. *The Express Tribune*, 2012.
6. *The Express Tribune*, 2011.
7. *The Express Tribune*, 2011.
8. BBC, 6 November 2013.
9. Hussain, 2008.
10. *The News International*, 2013.
11. Mujeeb, 2013.
12. CNN, 5 November 2013.

“Vi vil (aldrig) forhandle med terrorister”

Af Maja Touzari Janesdatter Greenwood

Det har været den generelle udmelding fra demokratiske regeringer, at de aldrig kunne finde på at forhandle med terrorister. I 2003 erklærede den amerikanske præsident George W. Bush: “Man kan ikke tale med [terrorister]. Man kan ikke forhandle med dem”,¹ og på højden af konflikten med IRA gjorde den britiske premierminister Margaret Thatcher ordene “Vi vil aldrig forhandle med terrorister” til sit politiske valgprog på linje med udmeldinger fra israelske, colombianske, franske, og spanske regeringsledere for blot at nævne et par stykker.

Denne slags kompromisløse udtalelser er oftest indlejret i følelsesmæssige og politiske eftervirkninger af et terrorangreb, hvor landets politikere forsøger at skabe national samling og betrygge befolkningen ved at vise principfasthed omkring, at “terrorisme ikke betaler sig”. Særligt efter “9/11” er terrorisme blevet dæmoniseret som et ultimativt onde, der skal udraderes og elimineres militært, og enhver reaktion, der kan blive opfattet som eftergiveness over for terrorister, anses som politisk selvmord i efterspillet efter et angreb. Effekten af denne tendens afspejles også i det militariserede sprogbrug omkring responsen på “9/11” såsom “krigen mod terror”² og “kampen om ideer”.³

Absurd nok er demokratiske regerings aversion mod at tale med terrorister bemærkelsesværdig for antallet af undtagelser fra reglen; når det handler om at forhandle med terrorister, er der en klar modsætning mellem, hvad regeringer siger, de gør, og hvad de rent faktisk gør.⁴ Eksempelvis fastholdt den britiske regering en hemmeligholdt kontakt til IRA under konflikten, selv efter at premierministeren blev udsat for et attentatforsøg i hendes embedsbolig, og den israelske regering forhandlede Osloaftalen på plads hemmeligt i 1993, samtidig med at de kraftigt fordømte ideen om forhandlinger.⁵

Dette paradoks opstår, fordi terrorisme synes at efterlade regeringer med det svære valg at enten indgå i dialog med bevægelser, de betragter som terrorister, og dermed underminere den delegitimering, der ligger i at have benævnt dem terrorister, eller ved at udelukke den mulighed og risikere at afskære sig fra andre fremtidige konfliktløsningsstrategier end militær undertrykkelse. Der er situationer, hvor militær bekæmpelse alene kan være utilstrækkelig til at afslutte en kampagne. Aggressionen kan endda forværre problemet, eller niveauet af vold, der er nødvendigt for at udslette en terrorkampagne, kan være så blodigt og vilkårligt, at staten risikerer destabilisering – og at konflikten derfor ikke kan stoppes på anden måde end ved at indlede en dialog med henblik på forhandling. Forhandlinger finder derfor oftest sted i al hemmelighed og bliver sjældent en del af den officielle politiske diskurs. Hvad der er tabu i offentligheden, er ofte praksis bag kulisserne.

“Ingen forhandling”-doktrinen har imidlertid smittet uheldigt af på forskningsverdenen, hvor nogle af de mest indflydelsesrige akademikere inden for terrorismestudier har etableret et lignende paradigme om, at det er “helt uacceptabelt”⁶ at tale om forhandlinger med terrorister om deres underliggende politiske krav.⁷ Dette bundet blandt andet i, at terrorismeforskningen ikke har været et særlig teoretisk sofistikeret forskningsområde, men i stedet primært har fokuseret

på konkrete strategier for oprørsbekæmpelse, grundet i ofte ukritiske a priori-konstruktioner af terrorisme som en utvivlsomt illegitim og "ond" afvigelse, og af staten som rationel og god.⁸

Paradigmet om, at man ikke bør forhandle med terrorister, har givet forskningen skyklapper på i forhold til at forestille sig forskellige måder at håndtere terrorisme på. Den del af litteraturen, som har beskæftiget sig med muligheden for forhandlinger, har primært fokuseret på brugen af kortsigtede taktiske forhandlinger såsom håndtering af gidseltagninger, mens spørgsmål såsom "Hvordan kan en regering forhandle med terrorister uden at risikere statens integritet?"; "Hvad kan være terroristers interesse i at forhandle?"; og "Hvordan kan forhandlinger hjælpe med at afslutte længerevarende konflikter?" generelt forbliver overset og tabu.^{9,10}

Den tidligere borgmester i New York, Rudolph Giuliani, har udtalt, at "de, der praktiserer terrorisme, mister enhver ret til at få deres sag forstået",¹¹ men at tale med og lytte til terrorister, ikke som en radikal afvigelse eller en taktisk manøvre, men snarere som et middel til at bevæge en dialog, der allerede finder sted gennem vold, i en potentielt mere konstruktiv retning bør ikke kategorisk udelukkes. Muligheden for forhandling og mægling bør ikke evalueres mod idealiserede strategier om absolut undertrykkelse af "det onde", men mod den specifikke kontekst.

Selvom det er en bitter pille at sluge for koalitionen, åbner USA nu – 12 år efter invasionen af Afghanistan – i stigende grad op for at forhandle direkte med Taleban for at sikre stabilitet og national forsoning i landet, efter at de udenlandske tropper trækkes ud i 2014. Forhandlingerne kan ses som den uundgåelige pris, der må betales for ikke at have evnet at nedkæmpe fjenden, men med en opbakning for forhandlinger med Taleban på 83 procent i den afghanske civilbefolkning, er der også spørgsmål om demokratisk ansvarlighed at

stille til ikke at forfølge denne løsning. Spørgsmålet om, hvordan en varig fredsproces indledes, er dog afgørende for alle parter: Den afghanske regerings største bekymring er at undgå en tilstand af total borgerkrig, når de udenlandske tropper trækkes ud i 2014. USA er fokuseret på at forlade Afghanistan med en fortælling om relativ succes for den militære kampagne. Samtidig er Taleban bevidst om, at de mangler kapaciteten til at gribe magten alene, og at de højst sandsynligt står over for at miste folkelig opbakning, når de ikke længere kan leve højt på at bekæmpe en fremmed fjende, men i stedet kan blive set som en kilde til borgerkrig. Konkurrerende positioner fører altså ikke nødvendigvis til konkurrerende interesser. Siden de tre parter har mål, de kun kan opnå ved at engagere sig i dialog med hinanden, bør der på alle sider eksistere et reelt ønske om at sætte sig til forhandlingsbordet. Det vigtigste og mest essentielle element i en succesfuld forhandling er netop, at alle parter går til forhandlingsbordet med reel forhandlingsvilje. Forhandling indebærer i sin definition kompromis fra begge sider, og indtil nu har der derfor ikke været tale om egentlig forhandling i Afghanistan – kun mislykkede forsøg på tillidsskabende samtaler.

Nytten af forhandlingerne i en gidseltagning – hvor hele pointen jo netop er forhandlinger – er åbenlys. Jeg vil derfor i dette kapitel fokusere udelukkende på langsigtede politiske forhandlinger imellem demokratiske stater og bevægelser, som disse stater betragter som terrorbevægelser, på det tidspunkt forhandlingerne fandt sted. Kapitellet vil derfor ikke diskutere, om for eksempel IRA, Hamas eller Taleban bør kategoriseres som terrorbevægelser, da relevansen for diskussionen ligger i, om den regering, som forhandlede med dem, anså dem for en terrorbevægelse, og hvordan denne opfattelse kan have påvirket synet på, hvilke strategier fra konfliktløsningsværktøjskassen man anser som relevante. Benævnelsen “terrorist” både foranlediger og blokerer nemlig for forskellige handlingsmuligheder og kan legitimere voldelige reaktioner og besværliggøre forhandling.

Benævnelses magt

Benævnelser med moralsk ikkeneutrale ord – såsom “terrorisme”, hvis eneste universelle kvalitet er dets fordømmende karakter – vil aldrig kunne anvendes til blot at beskrive et fænomen, fordi benævnelsen til en vis grad altid vil enten bifalde eller fordømme det og dermed legitimere og tillade visse responser og samtidig delegitimere og udelukke andre.¹² Ordet “terrorisme” bærer, i Adrien Guelkes formulering, en massiv følelsesmæssig slagkraft;¹³ det er designet til at sende tankerne hen på handlinger, der terroriserer uskyldige på uhyrlige måder, og sende kuldegysninger ned ad ryggen på læseren. Michael Bhatia advarer om, at begrebet terrorisme som fortolkende linse på den måde forfladiger diversitet og kompleksitet i bevægelsers formål, aktiviteter, lokale faktorer, historik eller ideologi og forsimples det samme fænomen, som vi forsøger at forstå.¹⁴ Brugen af begrebet afspejler måske nogle kvaliteter af det fænomen, som bliver benævnt som terrorisme, men en myriade af andre aspekter går tabt. Benævnelsen tager form af en magthandling, af den grund at “når først et navn er tildelt, træder den proces, hvorved navnet blev valgt, generelt i baggrunden, og en række normative motiver, og karakteristika knyttes til det navngivne”.¹⁵

Men ikke nok med at brugen af terrorismebegrebet, som Christopher Hitchens formulerer det, “slører virkeligheden, forarmer sprog og gør en banalitet ud af diskussionen om krig, revolution og politik”,¹⁶ det gør det i høj grad med en politisk og ideologisk effekt. Som Ariel Merari påpeger, findes der ikke en neutral måde at bruge begrebet terrorisme på som en teknisk betegnelse for en bestemt kategori af vold, løsrevet fra de politiske kontroverser og debatter, begrebet er indlejret i; begrebet terrorisme betegner udelukkende en voldelig adfærd, som benævneren fordømmer.¹⁷ Poststrukturalister fremhæver, at terrorismebegrebet repræsenterer en fusion af alt, hvad der betragtes som uværdigt, og står i modforhold til et “vi”, som er kendetegnende for alt, hvad der er godt.¹⁸ Gennem denne optik ser vi

kun vor egen sags rationalitet, legitimitet, etik og ret til at blive anerkendt.

Denne modstilling kan have stor betydning, fordi det netop er vores opfattelse af terrorister som irrationelle, der ofte begrundes, hvorfor forhandling ikke ses som en mulighed.¹⁹ Emily Pronin med flere²⁰ konkluderer ud fra psykologiske forsøg, at når vi reagerer på terrorisme med militære aggressionshandlinger og mistro til muligheden om at nå en fredelig løsning, er det ikke kun, fordi vi er uenige med modparten, men især fordi vi ved at have defineret dem som "terrorister" på forhånd har forbundet dem med et sæt karakteristika, der gør, at vi ser dem som irrationelle og uimodtagelige for fornuft og pragmatik. Forsøget konkluderer desuden til stor relevans for terrorismeforskningen, at opfattelsen af "terrorister" som irrationelle og "vores side" som fornuftig og objektiv i høj grad er påvirket af mediernes og forskningens skildringer. Det er altså af stor betydning, hvad vi forbinder med ordet terrorisme, og hvordan akademikere og medier bruger begrebet i offentligheden, for både når forskere beskæftiger sig med analyse af terrorbevægelser, og når politikere beskæftiger sig med politiske modsvar, forstår vi disse grupper på en specifik måde som følge af betegnelsens brug. Dette gør sig måske særlig gældende i "post-9/11"-analyse af islamistiske militante bevægelser, fordi krigen mod terror har bidraget med en tendens til at antage, at alle islamistiske militante grupper er forenet af religiøst inspirerede krav, som er ubetingede og universelle.

Nogle eksperter såsom Bruce Hoffman og William Zartman mener, at terroristernes ideologi bør være den afgørende faktor for, om man kan have tillid til dem som forhandlingspartnere. Zartman skelner derfor mellem tre slags terrorister: 1) "traditionelle" enten "instrumentelle" eller "politiske" terrorister (for eksempel IRA), som aktivt søger at forhandle som en del af deres strategi; 2) "traditionelle absolute" terrorister (for eksempel Taleban eller Hamas), som ikke nød-

vendigvis aktivt søger at forhandle, men har noget håndgribeligt at forhandle om, eksempelvis et område eller selvstændighed, og derfor har potentiale til at blive konstruktive forhandlingspartnere, selvom deres metoder (såsom brugen af selvmordsbombere) er “absolutte”; og 3) “absolutte” terrorister, der har (ofte religiøse) kompromisløse, ubetingede og universelle metoder og mål (for eksempel al-Qaeda), og som anses for ustabile forhandlingspartnere og uden for forhandlingsmæssig rækkevidde.²¹ “Absolutte” terroristers mål kan også sammenlignes med det, Louise Richardson kalder “transformerende mål”; mål, der i deres natur ikke kan forhandles om, fordi deres krav er en komplet omvæltning af statssystemet.²²

Denne skelnen mellem angiveligt rationelle og irrationelle terrorister er imidlertid ofte i øjet af beskueren. Som Peter R. Neumann påpeger, synes IRA kun at være mere rationelt end al-Qaeda, fordi deres mål – nationalisme og separatisme – har en lang historie i den vestlige politiske tænkning, mens al-Qaedas ideologi endnu ikke er blevet en del af det 21. århundredes dna og derfor fortsat er vanskeligt at rationalisere og teoretisere.^{23,24}

Forhandling og legitimitet

Kernen af argumentet imod at forhandle med terrorister er, at den anerkendelse, der ligger i forhandling, til en vis grad vil legitimere deres mål og midler. Det centrale mål for enhver regering, der overvejer at forhandle med terrorister, er ikke blot at stoppe volden, men at gøre det på en måde, der minimerer risikoen for at sætte en farlig præcedens, der kan destabilisere det politiske system. Denne holdning afspejles også i forskningen, for eksempel når Wilkinson afviser mulighed for samtaler med terrorister, fordi man derved ville acceptere “forbrydere” som “legitime samtalepartnere”.²⁵ Man nægter altså ikke at forhandle, fordi det er umuligt, men fordi det er forkert. Selve handlingen at navngive en gruppe eller aktion som “terrorist” eller “terrorisme” har jo netop haft til hensigt at virke delegitime-

rende, fordi terrorister anses som at bruge vold på en uacceptabel måde, og ved at acceptere dem som legitime samtalepartnere antydes det, at staten accepterer brugen af voldelige midler inden for dens territorium til at fremme en politisk dagsorden.²⁶ Dette anses som et forræderi mod grundlæggende demokratiske værdier og principper, fordi monopolet på legitim brug af vold netop er en grundlæggende egenskab ved, hvad vi forstår som en stat, og voldelige ikkestatslige aktører repræsenterer derfor en eksistentiel trussel for statens legitimitet.²⁷

I en konventionel forståelse af statsmagt og legitimitet ses legitimitet som noget, staten kan enten give eller nægte terrorister, ikke kun over for regeringen men også for samfundet som helhed. Forhandling med disse aktører vil understrege deres udfordring af statens magt, da forhandlinger netop er en praksis, der forekommer i mellemrummet mellem magt – den etablerede magt kan derfor ses som udfordret i sit monopol på magt, suverænitets og legitimitet. Som Harmonie Toros påpeger, overser denne forståelse af legitimitet begrebets intersubjektive karakter som en “generaliseret opfattelse, der passer ind i socialt konstruerede systemer af normer, værdier, overbevisninger og definitioner”.²⁸ Ifølge denne forståelse kan regeringen tildele noget eller nogen legitimitet for sig selv, men dette betyder ikke, at dens accept af en legitim samtalepartner automatisk tillægger sidstnævnte legitimitet for samfundet som helhed. Som Jessica Mathews understreger, er fordelingen af magt i international politik under alle omstændigheder under forandring, i takt med at staterne i stigende grad deler deres politiske, sociale og sikkerhedsmæssige suverænitets med internationale organisationer, private virksomheder, borgergrupper m.m. på en måde, der transcenderer territorium.²⁹ Statsmonopolet på magt og måder at tænke legitimitet og suverænitets på er derfor allerede under forandring.

Harmonie Toros argumenterer desuden for, at legitimering af ter-

rorbevægelser gennem forhandlinger kan være et konstruktivt middel til at bevæge en konflikt væk fra vold, og at forhandling er en løsning, som styrker normen for ikkevold snarere end svækker den, fordi forhandlinger altid involverer våbenhvile og sluttelig en aftale om permanent at afstå fra vold.³⁰ Desuden kan anerkendelse og legitimering være med til at fjerne en af de underliggende årsager til, at nogle terrorister ser vold som det eneste tilgængelige instrument til at fremme deres sag, nemlig følelsen af uretfærdighed, udelukkelse, afmagt, ydmygelse og frustration over ikke at have en ikkevoldelig måde at få opmærksomhed omkring deres sag.³¹ Eksempelvis udtrykker Sinn Fein-lederen Gerry Adams i sin selvbiografi, at den militante strategi var en mulighed, som var “opstået som en konsekvens af blokeringen af alternative veje til at opnå fremskridt”.³² Et centralt mål, argumenterer Toros, er derfor at fjerne denne følelse og overbevise disse bevægelser om, at de bedre kan tjene deres sag gennem demokratisk engagement, og muliggøre andre veje dertil, såsom forhandling om delmål eller politisk inklusion, som bringer større gevinster end fortsat vold.

I så fald vil det være vigtigt, at terrorbevægelserne ikke på nogen måde sætter lighedstegn mellem disse muligheder og overgivelse, og at regeringslederne har den politiske vilje til at tage terrorbevægelsernes interesser og sager, ikke kun deres handlinger, alvorligt. Regeringen bør være lydhør over for reelle bekymringer³³ og anerkende, “at terrorgruppen repræsenterer et gyldigt krav, selvom dens midler er uacceptable”.³⁴

Forhandling og demokratiske principper

Når en bevægelse eller gruppe stemples som en terrorbevægelse, udelukkes den samtidig fra normal interaktion, og “ingen forhandling”-doktrinen træder i kraft. For eksempel har den amerikanske terrorliste til hensigt gennem registrering at “stigmatisere og isolere terrorgruppe[r] internationalt”.^{35,36} Det fremføres ofte, at politiske

sanktioner og militær nedkæmpelse er en mere effektiv strategi, og at der derfor ingen grund er til at indlede samtaler eller forhandlinger med terrorister.³⁷ Kritikere af denne strategi argumenterer for, at militær nedkæmpelse og politisk undertrykkelse ikke kun skader de demokratiske principper og processer og undlader at behandle problemets kerneårsager, men også er en ineffektiv strategi, som kan resultere i en eskalerende blodig konflikt uden anden udvej end absolut sejr for én side. Herbert Butterfield har beskrevet, at en konsekvens af sådanne voldsspiraler er en stigende tendens til at tilgå modparten med stadigt mere forenkede og stereotype forståelser af deres sag, hvilket til gengæld nærer yderligere vold.³⁸

Selvom forhandling, kompromis og forlig er demokratiske processers bankende hjerte, betragtes de i denne situation ikke som relevante principper, og man ønsker netop at gøre deres sanktionering til en pointe i sig selv. Det traditionelle hovedargument for at afvise forhandlinger med terroristerne er, at demokratier aldrig må give efter for vold eller belønne terrorister for deres strategier, fordi man så risikerer at skabe en farlig præcedens, svække demokratiske staters struktur og underminere de aktører, der har udøvet politisk forandring gennem fredelige midler. Denne strategi afspejler indstillingen, at staters problem med forhandlinger ligger i ideen om, at man igennem forhandling fordeler legitimitet og ret, og at staten derved taber noget af dens egen politiske kapital ved at give terrorister gevinster.³⁹ For eksempel antages det, at staten igennem forhandling med terrorister tildeler deres krav legitimitet på bekostning af statens egen legitimitet.

Nogle akademikere inden for feltet har argumenteret for, at regeringsledere er demokratisk forpligtede over for deres vælgere til at forhandle direkte med terrorister for at opnå pragmatiske kompromiser og løse konflikter fredeligt, hvis befolkningens sikkerhed er i fortsat fare.⁴⁰ Andre argumenterer for forhandling ud fra det argu-

ment, at det kan være den eneste måde at udøve indflydelse over terrorbevægelser på for at løse territoriale eller etnopolitiske konflikter og for at politisere terrorbevægelser med henblik på at få dem til at nedlægge våben på sigt.⁴¹ Under sloganet “Vive la difference!” argumenterer Carl Miller for eksempel for, at der oftere end antaget er mulighed for fælles gevinst, fordi de forskellige parter besidder forskellige prioriteter og mål. Disse kan være af lave omkostninger for den ene side og høj betydning for den anden og udelukker derfor ikke nødvendigvis hinanden.⁴²

Fordi forhandlinger er forbundet med omkostninger, motiveres begge sider af en anerkendelse af overlappende interesser, og af, at man kan opnå et bedre resultat gennem forhandling end det resultat, man ville opnå gennem fortsat konflikt – hvad William Zartman beskriver som det “smertefulde dødvande”, forhandling opstår ud af, når parterne indser, at de ikke kan opnå en absolut sejr og søger en alternativ udvej.⁴³ Det var et sådant dødvande, der startede fredsprocessen i Nordirland i slutningen af 1980’erne; dialog imellem de to parter blev kun en reel mulighed, efter at årtiers vold havde demonstreret for begge parter, at det var formålsløst at forsøge at gennemtvinge en militær løsning på konflikten. Lederen af Den Irske Republikanske Hær (IRA)s politiske afdeling, Sinn Féin, Gerry Adams erklærede i 1987, at “der er ingen militær løsning, ingen overhovedet [...] Der kan kun være en politisk løsning [...] et alternativ, en ubevæbnet kamp for at opnå irsk uafhængighed”.⁴⁴ Ligeledes sagde Peter Brooke, den britiske guvernør i Nordirland i 1989: “Det er svært at forestille sig et militært nederlag for IRA”.⁴⁵

Den øverste britiske militærmand i Afghanistan, general Nick Carter, fastslog i juni 2013, at koalitionen burde have forsøgt at tale med Taleban, allerede umiddelbart efter at de var blevet væltet fra magten, fordi “de problemer, vi siden er stødt på, er politiske problemer, som altid kun kan løses af, at mennesker taler med hinanden”.⁴⁶

Carters udtalelse støttes af den tidligere Talebanambassadør Mullah Salam Zaeef, som har påpeget, at umiddelbart efter invasionen var “døren åben for forhandlinger, hvilket kunne have sparet mange liv, men Amerika var sikker på, at de ville vinde krigen nemt”.⁴⁷ Da Barack Obama tiltrådte i 2009, var Taleban på et højdepunkt, og det stod klart, at der på trods af otte års krig ikke var tale om noget militært gennembrud i Afghanistan. Grænserne for nytten af militær magt var tydelige. Seks måneder inde i sin præsidentperiode blev Obama spurgt, om der var håb for en militær sejr i Afghanistan. Uden tøven svarede han kort og godt “Nej”.⁴⁸ Afghanistankonfliktens vedvarende høje omkostninger for begge parter og balancen i deres styrkeforhold kan således ses som en forudsætning for motivationen for at finde en forhandlingsløsning på konflikten. Når koalitionen trækker sine tropper ud af Afghanistan efter 12 års konflikt, tegner det til, at et vedvarende dødvande i stigende grad gør forhandling til den bedste – hvis ikke den eneste – løsning på konflikten.⁴⁹

Forhandling og vold

Forhandlinger forudsætter en tro på gensidighed, troværdighed, kompromisvillighed samt åbne kommunikationskanaler og en vilighed til at kontrollere graden af vold. Også her afhænger forhandlinger af den bredere politiske kontekst og den anvendte strategi for oprørsbekæmpelse; hvis man kræver, at terroristerne afsværges vold, bør man også i en vis udstrækning gøre det selv.⁵⁰ Jonathan Powell har understreget behovet for grundigt at overveje, hvilke betingelser der sættes for forhandlinger, såsom et komplet ophør af volden.⁵¹ Insisteren på urealistiske forudsætninger eller opretholdelse af ambitiøse røde linjer blokerer forhandlingerne fuldstændigt. En af årsagerne til, at forhandlinger med Taleban endnu ikke er kommet i gang, er nemlig det absolutte krav om, at Taleban først nedlægger våben.

Det burde være forhandlingsteknisk logik, at en militant bevægelse, der har opnået en plads med stor vægt ved forhandlingsbordet i

kraft af væbnet kamp, næppe vil være indstillet på at betragte et ufravigeligt krav om, at de skal nedlægge deres våben, som et reelt udgangspunkt for forhandlinger. Der ville være meget lidt idé for dem i at opgive deres trumfkort og overgive sig som det første træk i forhandlingsspillet. De følte ikke, at de på slagmarken var trængt op i et hjørne, så hvorfor starte i et ved forhandlingsbordet? Disse krav skal i stedet ændres til forhandlingsmål. Det er usandsynligt, at ubesejrede bevægelser vil indlede forhandlinger, hvis betingelsen om at afstå fra vold ses som overgivelse. Tværtimod vil volden oftest fortsætte som et nødvendigt pressions- og kontrolmiddel parallelt med dialogen.

Forhandlinger går nemlig ikke nødvendigvis hånd i hånd med våbenhvile, og man kan måske endda forvente en intensivering af volden i perioder med forhandlinger, når parterne tester hinandens styrke. Det bør derfor ikke overraske nogen, at Talebanledelsen bevidst udnytter to spor simultant: at fortsætte med orkestrerede angreb i Afghanistan og at finde diplomatisk fodfæste. Faktisk ville det være mere overraskende, hvis de ville skade deres egen forhandlingsposition og skære ned på angreb, fordi Taleban med denne type angreb forsøger at placere sig i en styrkeposition, som det vil være komfortabelt for dem at forhandle ud fra. Insisteren på urealistiske forudsætninger risikerer at blokere forhandlingerne fuldstændigt. Disse krav bør i stedet omformuleres til forhandlingsmål. Hillary Clinton udtalte for eksempel i 2011, at de entydige røde linjer for at nå en politisk løsning med Taleban var, at bevægelsen afstår fra vold, opgiver deres alliance med al-Qaeda og accepterer Afghanistans forfatning. Men i juni 2013 lød det fra amerikanske embedsmænd, at de ikke "forventer, at Taleban bryder båndene til al-Qaeda straks. Det vil i stedet være et forhandlingsmål".⁵² IRA opgav heller aldrig ambitionen om et forenet Irland, men på et tidspunkt i slutningen af 1980'erne besluttede organisationens ledere at udforske, hvorvidt der fandtes mere effektive alternativer til at opnå målet end den militære kampagne.

I den efterfølgende direkte og indirekte kontakt med den britiske regering anså IRA anerkendelse af deres ledende figurer som legitime forhandlingspartnere og af deres grundlæggende klagepunkter som betingelserne for at bevæge sig fremad mod en forhandlingsløsning. At disse krav blev imødekommet, var i dette tilfælde med til at styrke principper omkring ikkevold.⁵³

Frem for at anerkende sin potentielle forhandlingspartners lederskab tilbyder den amerikanske præsident Barack Obama fortsat 10 millioner dollars som dusør for Talebans leder Mullah Omar – “død eller levende” – og fortsætter strategien med at udradere Talebanlederskabet igennem dronekampagnen. Dette har den kortsigtede effekt at intensivere konflikten, samtidig med at det både øger mistilliden og styrker modstanden mod forhandlinger blandt Talebanledelsen og besværliggør deres opgave med at overbevise fodfolket om rigtigheden af at indgå i forhandlinger. Som en Talebankommandør udtrykker det: “Hvorfor øser Vesten millioner af dollars i forsoning for derefter at forsøge at dræbe os? [...] En dræbt kommandør bliver oftest udskiftet med en, der er mere aggressiv og hævngerig, og med en lavere grad af tillid”.^{54,55}

Der er allerede tegn på, at dialogen med USA og den afghanske regering har delt Taliban i en politisk fløj, som er for forhandlinger, og en militær fløj, der er imod. For at støtte den politiske fløjs indflydelse bør man sikre, at de opnår pragmatiske gevinster gennem forhandlinger, som kan hjælpe dem til at overbevise den militære fløj om forhandlingernes legitimitet og på sigt om at nedlægge våbnene.

Ikke altid, men heller ikke aldrig

Der er naturligvis alvorlige spørgsmål at stille om de negative konsekvenser, en fredsaftale kan føre med sig, hvis Taliban får politisk indflydelse. Det internationale samfund frygter, at den overhængende risiko for en intensivering af konflikten vil betyde, at civile

rettigheder kan blive ofret i en forhandlingssituation. De potentielt utilfredsstillende resultater af forhandlingerne skal dog vejes op mod, hvad en intensivering af konflikten vil betyde for de samme rettigheder. En forhandlet løsning kan marginalisere segmenter af befolkningen, men i betragtning af at den nuværende regering heller ikke er særlig hverken funktionel eller repræsentativ, kan en aftale, som engagerer de vigtigste ideologiske og politiske bevægelser i at genopbygge samfundet og uddelegerer dem formel politisk og administrativ ansvarlighed over for deres civile bagland, stadig ses som en acceptabel mulighed, både nationalt og internationalt. Ikke mindst fordi alternativet kan være en videre udvidelse af Talebanholdt territorium og potentielt en ny borgerkrig, hvilket vil være endnu mere skadeligt for befolkningen.

I betragtning af kompleksiteten af de involverede aktører, det udbredte fjendskab og den megen mistro skal forståelsen af national forsoning udvides til at omfatte en langsigtet indsats for at opbygge bedre relationer og tillid i et fragmenteret samfund og derved fremme konfliktløsning på alle niveauer. En proces, der søger at lave hurtige aftaler snarere end at bygge varige relationer op, vil være ganske sårbar. Den største umiddelbare hindring for forhandlingerne er den dybe mistro, der eksisterer mellem parterne. Succesfulde samtaler er derfor usandsynlige uden en nedjustering af militære operationer og en trinvis opbygning af gensidig tillid. Erfaringer fra andre konflikter viser dog, at ensidige tiltag tilføjer lidt eller intet momentum til forhandlinger, og hver foranstaltning forpligter derfor til gensidighed og kræver målrettet kontrol. Disse punkter vil naturligvis ikke garantere varig fred, men uden dem er det svært at forestille sig en afslutning på den nuværende konflikt i Afghanistan.

Selv når alle de nødvendige betingelser er opfyldt, vil forhandlinger aldrig være ligetil eller lette. Der er ingen tvivl om, at processer, der involverer forhandlinger, er risikable og fyldt med praktiske vanske-

ligheder for begge parter. Forhandlinger fører sjældent til klare og ubestridte aftaler, men trækker snarere ud i årevis. De ender ofte i fiasko og til tider politisk forlegenhed. Selv vellykkede forhandlinger fører ikke nødvendigvis til løsning af den grundlæggende konflikt, og situationen kan være skrøbelig, længe efter at forhandlingerne er officielt afsluttet.

Desuden vil forhandlinger ikke være lige hensigtsmæssige i alle tilfælde – hver enkelt sag må vurderes ud fra dens specifikke kontekst – men dette kapitels pointe er, at forhandling heller ikke bør udelukkes som en principsag i konflikter præget af terroristisk vold. Krigen mod terror kan ikke vindes med militær aktion alene – i sidste ende vil fremskridt sandsynligvis indebære politiske kompromiser baseret på den erkendelse, at nogle terrorbevægelser trækker på politiske og sociale klagepunkter, som ligger langt forud for “krigen mod terror”-æraen, og som må adresseres, før volden kan få en ende.

Maja Touzari Janesdatter Greenwood (f. 1983) er ph.d.-kandidat ved Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS) og Centre for Resolution of International Conflicts (CRIC), KU. Hun har en kandidatgrad i religionssociologi med speciale i islamistiske militante bevægelser, særligt i Mellemosten og Afghanistan.

1. Bush, 2003.
2. Udtrykket blev første gang brugt af Præsident George W. Bush i en tale til Kongressen 20. september 2001. Hele talen kan læses her: <http://edition.cnn.com/2001/US/09/20/gen.bush.transcript/> (link tilgået 01/11-2013).
3. *Washington Times*, 31. aug. 2006.
4. Cronin, 2009. Ifølge Audrey Cronin forekommer forhandling (vi kender til) i omkring 20 procent af væbnede konflikter. De fleste af disse konflikter omhandler territorium, og det mest sandsynlige udfald af strategiske forhandlinger er politisk inkludering af terrorbevægelsen (Cronin, 2009). Her kan det være brugbart at skelne mellem “kontakt/dialog” (uformal og ofte hemmelig dialog uden fast dagsorden eller forpligtelser, evt. ad utraditionelle veje) og “forhandling” (en mere formel løsnings-orienteret proces, som involverer gensidige indrømmelser og kompromiser). Dialog går næsten altid forud for forhandlingerne og kan trække ud i adskillige år inden en reel fredsproces. For eksempel havde den britiske regering indirekte kontakt med IRA så tidligt som 1973 (Wither, 2009: 21). I de tidlige stadier af dialog, inden man har en idé om, hvad den vil resultere i, vil regeringsledere ofte forsøge at undgå at blive anset for at forråde deres “ingen forhandling”-slogans. Dialogen foregår derfor ofte indirekte gennem a) mellemmand, b) udmeldinger via massemedierne, eller c) strategiske nonverbale signaler om kompromisvillighed, som udsendes i håb om en reciprocitetseffekt, der kan hjælpe til at reducere spændinger, udvikle gensidig forståelse og tillid og starte reelle forhandlinger (Ancram, 2007; Spector, 2003: 616-617; Wither, 2009: 21). Hvis disse indledende øvelser ikke fører nogle steder hen, kan initiativtagerne trække sig ud af dialogen uden at tabe ansigt.

5. Spector, 2003. Spector nævner desuden Spanien, Frankrig, Tyrkiet, Sri Lanka, Sydafrika, Mozambique, Mali og Mexico.
6. Dickinson, 2001: 80.
7. Se også: Wilkinson, 2001; Alexander, 2002; Narveson, 1991: 116-169; Neumann, 2007: 128-139.
8. Hocking, 1993: 14; Weinberg & Richardson, 2004; Gunning, 2007.
9. Zartman, 1990.
10. Gode eksempler på undtagelser fra denne tendens er: Hoffman, 1999; og Toros, 2008.
11. Toros, 2008: 412.
12. Miller, 2011; Hicks, 1991; Russell, 2005.
13. Guelke, 2009.
14. Bhatia, 2005.
15. Bhatia, 2005.
16. Hitchens, 1986.
17. Merari, 1993.
18. Toros, 2008.
19. Stevenson, 2001.
20. Emily Pronin et al., 2006.
21. Zartman, 2003: 443-50.
22. Richardson, 2006: 30.
23. Neumann, 2007.
24. Selvom Taleban lader til at have et relativt robust organisationshierarki og centraliseret strategisk planlægning, kan det ikke betragtes som en monolitisk organisation. Tværtimod omfatter den som et paraplybrand forskellige grupper med varierende taktik, mål og tilhængere – løst forenet af ideologiske, religiøse, etnokulturelle og territoriale faktorer. Mens især lederskabet kan have ideologiske motivationer, synes fodfolket at deltage af mere pragmatiske årsager – f.eks. modstand mod fremmede tropper, manglen på andre karrieremuligheder samt skuffelse over regeringen og/eller det internationale samfund.

Denne indre diversitet betyder, at de specifikke mål for disse entiteter kan adskille sig radikalt. Inspireret af Johannes Paul Lederach og Johan Galtung præsenterer Harmonie Toros i al-Qaedas tilfælde denne kompleksitet som nøglen til at identificere muligheder for at transformere konflikter og eventuelt forhandle, fordi den tilbyder flere indgange for kontakt (Toros, 2008: 407; Lederach, 2003; Galtung, 1996). Løseligt forbundne grupper kan have, hvad Richardson kalder "materielle mål", som kan vindes eller tabes, uden at den grundlæggende magt-balance omvælttes, og som derfor er mål, der kan forhandles om (Richardson, 2006:30). Om det er tænkeligt at engagere disse grupper i dialog, bør derfor analyseres på baggrund af deres unikke lokale kontekster og dagsordener snarere end med udgangspunkt i deres forhold til Taliban, som de måske kun bruger som en form for branding for at styrke deres profil.

25. Wilkinson, 2001: 80.
26. Toros, 2008: 411-12.
27. Wither 2009: 22.
28. Suchman, 1995: 574.
29. Mathews, 1997: 50.
30. Toros, 2008: 407.
31. Woodhouse et al., 2003: 44.
32. Adams, 2001: 320.
33. Spector, 2003: 618.
34. Ignatieff, 2004: 88.
35. US Department of State, 2012.
36. FN's terrorisme-arbejdsgruppe udtrykte i 2002 bekymring over, at "registreringen af modstandere som terrorister repræsenterer bevisligt en fremgangsmåde til at delegitimere og dæmonisere dem" (United Nations, 2002: 6).
37. Sederberg, 1995: 295-312.
38. Butterfield, 1950.
39. Blum & Mnookin, 2006: 109-10.

40. Eban, 1994; Fisher et al., 1992.
41. Stedman et al., 2002; Spector, 2003: 613-21.
42. Miller, 2011; Fisher et al., 1992: 73.
43. Zartman, 2001: 8.
44. Taylor, 1997: 353.
45. Taylor, 1997: 353.
46. *The Guardian*, 2013b.
47. Zaeef, 2010: 239.
48. *The New York Times*, 2009.
49. Semple, 2009.
50. Vold kan i denne sammenhæng forstås mere bredt som “overgreb”. Den israelske besættelsespolitik spillede for eksempel en lige så central rolle for sammenbruddet af den første runde forhandlinger imellem Israel og Palæstina, som Hamas’ fortsatte vold. “Vi forhandler ikke med terrorister” er dog et bredt kendt slogan, som vækker bedre genklang hos det internationale samfunds magter end “Vi forhandler ikke med besættelsesmagter”.
51. Powell, 2008: 309-32.
52. *The Guardian*, 2013a.
53. Mitchell, 1999.
54. Michael Semple et al., 2012.
55. Et andet eksempel er det internationale samfunds boykot af Hamas’ valgsejr i 2006. Da Hamas stillede kandidater op til valg af den palæstinensiske lovgivende forsamling i januar 2006, virkede det umiddelbart som et skridt hen mod en proces af “mainstreaming” af Hamas, som på den måde fik en legitim proces til at søge indflydelse for deres klagepunkter. Denne chance blev dog tabt komplet på gulvet, da både Israel og det internationale samfund reagerede på Hamas’ valgsejr ved at underkende valget og indlede en boykot. Denne udelukkelse af de mere yderliggående partier fra dialogen gjorde processen både irrelevant og uholdbar og resulterede i inten-

siveret vold fra de parter, som ikke var blevet hørt. Boykotten demonstrerede for Hamas og deres vælgere, at de ingen anden vej havde til at gøre sig gældende end at bruge vold. Saudi-Arabien advarede USA om, at “hvis vi ikke taler med dem, hvordan overbeviser vi dem så om, at de bør ændre deres holdning til fred?” (Wither, 2009: 28). Ligeledes argumenterede en Oxford-forskningsgruppe kort efter valget af Hamas for, at det internationale samfund burde starte en åben dialog med Hamas frem for at udsætte det palæstinensiske folk for kollektive sanktioner, som kun ville tilskynde til mere ekstremisme (Rifkind, 2006). Konsekvensen af boykotpolitikken var et sammenbrud af den palæstinensiske administration i en konflikt mellem Hamas og det mere moderate Fatah, som resulterede i, at Fatah tog magten på Vestbredden, mens Hamas satte sig på Gaza, hvorfra grupper jævnligt sender raketter mod Israel og bliver sønderbombet som svar.

Exit fra militant ekstremisme

Af Anja Dalgaard-Nielsen

Indledning

Over det forløbne årti har de fleste vestlige lande gradvis udbygget deres indsats mod terrorisme fra hovedsagelig at basere sig på klassiske politi- og efterretningsmæssige tiltag til også at inkludere en række tidlige forebyggende indsatser rettet mod at reducere de voldelige ekstremistiske gruppers rekrutteringsgrundlag og -muligheder. Desuden har der inden for de senere år været en stigende interesse for indsatser rettet mod at tilskynde mennesker, der allerede er en del af et militant miljø, til at forlade dette – såkaldte exitindsatser.

Mens lande som Norge, Sverige og Tyskland i mange år har drevet exitprogrammer målrettet neonazistiske og højreekstremistiske miljøer, har fokus i de senere år rettet sig mod at etablere exitprogrammer målrettet militant islamistiske miljøer. Mange analytikere og kommentatorer har i den forbindelse peget på erfaringer fra blandt andet Saudi-Arabien og Indonesien, hvor sådanne indsatser har været gennemført i en årrække.¹

Virker programmerne? Det spørgsmål står for nærværende åbent, eftersom data om, endsige uafhængige evalueringer af, programmerne er en sjældenhed. Hvad man imidlertid kan fastslå med udgangspunkt i en række casestudier, hvis resultater diskuteres nedenfor, er,

at exit faktisk er en naturligt forekommende proces og et fænomen, der optræder hyppigere, end de fleste måske tror, ikke mindst i lyset af det forløbne årtis megen fokus på og bekymring for den modsatrettede proces, nemlig radikaliserings. Dette kapitel ser i kort form nærmere på, hvad forskningen kan fortælle os om, hvorfor mennesker frivilligt vender den militante ekstremisme ryggen.

Hvad ved vi om exit fra forskningen?

En af terrorforskningens store udfordringer, der særligt gør sig gældende, når forskningen forsøger at kaste lys over individuelle motivationsfaktorer, er, at der eksisterer meget få primærdata i form af for eksempel interviews eller deltagerobservation. For indsamling af primærdata i ekstreme miljøer er vanskeligt, tidskrævende og til tider etisk problematisk eller ligefrem farligt. Manglen på primærdata gør sig også gældende, når vi ser på forskning i exit. Faktisk i endnu videre udstrækning, end når det gælder forskning i radikaliserings. Dette kan hænge sammen med, at forskning i terrorisme typisk forekommer mest akut, når en militant gruppe eller ideologi opstår og gror, og mindre påtrængende, når en bølge af terrorisme er på retur, og grupperne eller miljøerne taber tilhængere.

Der eksisterer dog efterhånden en række videnskabelige studier, der helt eller delvis baserer sig på interviews med eks-ekstremister, og som belyser, hvilke faktorer der er i spil, når enkeltindivider frivilligt forlader et voldeligt ekstremistisk miljø. Studierne spænder over en række forskellige typer ekstremisme – militant islamisme, højre- og venstreekstremisme samt nationalistisk/separatistisk ekstremisme – og omfatter såvel medlemmer af stærkt militante grupper som grupper, der kun lejlighedsvis anvender vold. Blandt de interviewede eks-ekstremister findes både ledere og fodsoldater, mennesker med en lang og en kort løbebane i det ekstremistiske miljø, muskeltyper og ideologer, kriminelle dømt for alvorlige ekstremistiske forbrydelser og mennesker, der har spillet en mere marginal rolle i miljøerne.²

Der tegner sig tre distinkte exitmønstre i empirien på tværs af de forskellige ekstremismeformer: Nogle vender tilsyneladende den voldelige ekstremisme ryggen, fordi de mister troen på hele eller dele af den ekstreme gruppes *ideologi*. Andre bliver tilsyneladende desillusionerede på grund af forhold, der har med den konkrete gruppe, dens dynamikker og dens *ledere* at gøre. Endelig er der dem, der siger farvel på grund af *praktiske omstændigheder*, der gør livet som militant aktivist omkostningsfyldt, ubehageligt eller umuligt.

Studierne har en række begrænsninger, både enkeltvis og samlet betragtet – for eksempel opererer ingen af dem med en kontrolgruppe af mennesker, der er forblevet i ekstremistiske miljøer, hvorfor det ikke kan konkluderes med sikkerhed, at de exitforklaringer, der gives, er de faktiske kausale forklaringer. Skønt man derfor må være varsom med at konkludere endeligt, må de tre mønstre betragtes som det bedste fingerpeg, forskningen på nuværende tidspunkt kan give os om, hvad der får mennesker til at vende den voldelige ekstremisme ryggen. Og hvad der i hvert fald kan konkluderes med udgangspunkt i studierne, er, at frivilligt exit ikke, som nogen måske skulle tro, er et usædvanligt og sjældent fænomen. Tværtimod. Studierne dokumenterer, at exit er et naturligt fænomen, der forekommer løbende og hyppigt uden udadvendt dramatik.

I tvivl om den militante fortælling om verden

Det første mønster, der træder frem i empirien, er en gruppe af exitter, der ser ud til at være begrundet i tvivl om den militante ideologi hos dem, der går ud. Skønt der er åbenlyse forskelle på de ideologier og narrativer, de forskellige former for militant ekstremisme betjener sig af, så er der også nogle grundlæggende ligheder. De militante ideologer fortæller typisk en historie om en verden i krig delt i to grupper, hvor “de” hader og frygter alt forbundet med “vores” måde at leve på og grundlæggende værdier så meget, at de ønsker “os” udryddet. Vold fremstilles følgelig som det eneste sprog, “de” for-

står, og som et nødvendigt selvforsvar. Volden fremstilles ikke blot som middel til et mål – overlevelse – men også som en frisættende, rensende og transformativ kraft, der skal føre kollektivet frem mod en bedre verden og individet frem mod henholdsvis Gud eller en bedre, stærkere og mere autentisk version af sig selv, alt afhængigt af hvilken form for militant ekstremisme vi ser på.³

Skønt den militante fortælling set udefra forekommer absurd, så har den en stærk indre logik og en klassisk dramatisk struktur med fokus på en række arketypiske dualismer mellem helte og skurke, godt og ondt, aktiv handlen og passiv opgiven. Endvidere indbygger den hyppigt en række konspirationsteoretiske antagelser, hvilket gør det muligt for den at afvise selv faktabaserede angreb som “blot endnu et tegn på konspirationen”.

Vi ved fra psykologiske studier, at de fleste mennesker udviser kognitiv konservatisme, for så vidt angår væsentlige forestillinger og værdier – det vil sige kun modvilligt ændrer på deres grundlæggende forestillinger om godt og ondt og deres opfattelse af samfundets basale drivkræfter. Det kræver mentale kræfter og kan skabe stor usikkerhed at måtte lave om på disse grundlæggende forestillinger om verden.⁴ Men selv absolutte verdenssyn kan miste grebet om disciplene. Nogle forhenværende ekstremister beretter om, hvordan én markant begivenhed slår hul i troen, andre om en gradvis proces, hvor tvivlen vokser. For nogle er det postulatet om, at vold er legitimt og transformativt, der begynder at vakle. For andre knytter tvivlen sig til ideologiens påstand om et grundlæggende os-demskel. Og for andre igen er det selve ideologiens absolutistiske tilsnit, der af den ene eller den anden grund ophører med at forekomme plausibelt.

Ser man på den propaganda, ekstremistiske grupper betjener sig af, så fremstilles vold typisk på en ublodig og klinisk måde, for eksem-

pel i form af animationer eller optagelser af en bombesprængning, der kun viser materielle ødelæggelser. Ofrene har sjældent ansigter. Det har de i den virkelige verden. Og en konfrontation med disse er tilsyneladende en stærk kilde til tvivl hos militante ekstremister. Tidligere venstreekstremister samt voldelige separatister kan berette om nagende tvivl i kølvandet på begåede drab: Hvad hvis vi tog fejl, for så vidt angår den dræbtes rolle? Hvad med hans familie og deres smerte?⁵ Lignende eksempler er at finde på den ekstreme højrefløj, hvor adskillige forhenværende ekstremister beretter om chok over at blive konfronteret med resultaterne af faktiske voldshandlinger. Andre beskriver en mere diffus frygt for, at "tingene er ved at gå for vidt" i det ekstremistiske miljø.⁶

En anden faktor, der hyppigt forekommer i exitternes beretninger er, at de på et tidspunkt er kommet i kontakt med personer uden for det ekstremistiske miljø, der har udvist menneskelig interesse, og som på en vedholdende, men ikke dømmende måde har insisteret på en anden version af virkeligheden end den, ekstremisten bekendte sig til. Sådanne oplevelser forekommer naturligvis særlig forstyrrende, hvis der er tale om et menneske, der repræsenterer ekstremistens formodede fjender.⁷ Andre beretter om, hvordan tvivlen opstod i forbindelse med perioder, hvor de var isolerede fra det ekstremistiske miljø og fra den løbende sociale genbekræftelse af den militante gruppes fælles forestillinger. Isolationen gav ophav til en mere selvstændig refleksion over holdninger og handlinger og til konklusionen, at verden er en del mere kompleks, end det ekstremistiske verdenssyn kan rumme.⁸

Der findes exitter, der tilsyneladende er drevet af en mere begrænset revision af tanker og ideer. Nogle militante ekstremister lægger tilsyneladende afstand til militant aktivisme, ikke som resultat af en grundlæggende revision af fjendebilleder og politisk/ideologiske mål, men som resultat af, at de mister troen på det hensigtsmæssige i at

anvende vold. Et typisk argument i disse exitter er, at når der ikke er udsigt til, at volden fører til de ønskede sociale og politiske forandringer, kan voldens menneskelige omkostninger ikke retfærdiggøres moralsk. Man kunne fristes til at kalde disse exitter for taktiske eller instrumentelle. Men betegnelsen er næppe rammende. For det, der sættes spørgsmålstegn ved, er en central påstand i det militante verdensbillede, nemlig postulatet om, at volden er en rensende og transformativ kraft på såvel personligt som samfundsmæssigt plan. Og at volden, uafhængigt af hvilke konkrete politiske og sociale forandringer kampen skaber, fører individet til Guds rige eller, i de sekulære militante ideologer, til realiseringen af et mere sandt og autentisk selv.

At tvivl forbundet med den militante ideologis grundpostulater kan føre til exit, er måske ikke så overraskende til trods for vores viden om kognitiv konservatisme og menneskelig modvilje mod at give slip på eksisterende, grundlæggende forestillinger om, hvordan verden hænger sammen. For det kræver også mentale kræfter til stadighed at benægte eller omfortolke for eksempel voldens konsekvenser, hvis man hyppigt er konfronteret med den. Der findes eks-ekstremister, der beretter om, hvordan det at blive i stand til at se den ekstremistiske ideologi og dens selvmodsigende elementer og selvreferentielle og konspiratoriske natur udefra først gav ophav til en følelse af at være blevet taget ved næsen, sidenhen en følelse af lettelse ved ikke længere bevidst eller ubevidst at undertrykke tvivl i forbindelse med ideologiens indre spændinger. Men det kan tage lang tid at komme dertil. For der kan for mange være stor angst og smerte forbundet med at give slip på en række overbevisninger, som man har brugt år af sit liv på at kæmpe for, og i hvis navn man har begået forbrydelser og måske ligefrem slået ihjel. Mange, der har forladt en militant gruppe, kan berette om års tvivl og vaklen, før de omsider formåede at tage skridtet ud.

Bristede illusioner i forhold til gruppe og ledere

Det andet mønster, der træder frem, når vi tager et samlet blik på den tilgængelige empiri om individuelle exitter, er, at folk kommer i tvivl og før eller siden forlader det ekstremistiske miljø, fordi deres illusioner i forhold til den ekstremistiske gruppe og/eller dens ledere brister. Ligesom det ikke altid er ideologiske faktorer, der får mennesker til at tilslutte sig en ekstrem gruppe, er det heller ikke altid disse faktorer, der skubber dem bort igen. Gruppedynamik og gruppefaktorer spiller en væsentlig rolle, og den ekstreme propagandas idealiserede billede af, hvem og hvordan "vi" er, overlever ikke altid mødet med virkeligheden.⁹

Det viser sig hyppigt og på tværs af forskellige ekstremismer, at de relationelle logikker, der anvendes udadtil – had, mistro og forestillingen om en absolut og eksistentiel kamp – før eller siden begynder at påvirke den måde, medlemmerne forholder sig til hinanden på internt. Den skuffelse, der opstår, bliver så meget desto stærkere, fordi de magtbaserede relationer støder sammen med en ideologi, der fremhæver sammenhold, broderskab og/eller ligeværd.

Adskillige tidligere ekstremister fra såvel det ekstreme højre som militant islamistiske grupper beretter om deres skuffelse over omfanget af interne magtkampe, gensidig mistænksomhed og egoistisk adfærd. Skuffelse og vrede over, hvad de oplever som manglende sammenhold og solidaritet, går igen, ligesom svigt fra formodede brødre i forbindelse med sygdom, retssager og/eller fængselsophold optræder hyppigt i beretningerne.¹⁰

På den ekstreme venstrefløj og i krydsfeltet mellem ideologisk og grupperelateret tvivl beretter en række forhenværende ekstremister om, hvordan brugen af vold mod eksterne før eller siden inficerer de interne relationer i gruppen. Idealet om et ligeværdigt og magtfrit rum viser sig urealistisk i længden. Andre påpeger, at deres tvivl tog

til, fordi personer med en kriminel baggrund eller utilregnelig adfærd blev lukket ind i gruppen og underminerede sammenholdet samt gruppens mulighed for at opbygge ekstern støtte.¹¹

Egoistiske, manipulerende, kujonagtige eller blot inkompetente ledere er et andet tema, der går igen i beretningerne på tværs af forskellige typer ekstremisme. På det ekstreme højre oplever mange tilsyneladende skuffelse, når ledere viser sig ikke at leve op til propagandaens idealer om fysisk styrke, mod og intelligens. Andre bemærker, at lederne typisk hytter deres eget skind i farens stund og lader fodsoldaterne i stikken.¹² Blandt tidligere militante islamister findes lignende beretninger om at føle sig behandlet som kanonføde af ledere, der virkede mere optagede af magt og penge end af sagen.¹³

Fra den ekstreme venstrefløj berettes der hyppigt om ledere, der lader de menige medlemmer knokle, men ikke selv fører en helt så asketisk tilværelse. Og om hvordan påståede værdier som lighed og antimaterialisme ikke afholdt lederne fra at reservere en række materielle privilegier til sig selv. Yderligere påpeges brutale interne "kritiksessioner", hvor dissens blev smadret. Tidligere separatistiske ekstremister fortæller endvidere, hvordan obskure interne magtkampe i deres organisationers top bidrog til at underminere deres engagement.¹⁴

På tværs af de forskellige ekstremismer forekommer det, at det dualistiske verdenssyn, hvor man enten er helt med eller helt imod, vanskeliggør intern konfliktløsning. Ideologien må, givet, at den skal retfærdiggøre store personlige ofre og dødelig voldsanvendelse mod outsiders, fremstå som ufejlbarlig. Afvigende meninger må derfor reduceres til personlig svaghed eller karakterbrist hos dem, der udtrykker dem. Der er således en række indbyggede svagheder i et fællesskab, der baserer sig på et stærkt dualistisk verdenssyn og på en stærk skelnen mellem, hvem der er ude, og hvem der er inde.

Praktiske og personlige forhold

Voldelig ekstremisme repræsenterer et komplekst problem med alvorlige konsekvenser for såvel ofre som gerningsmænd. Og derfor skulle man måske tro, at den enkeltes beslutning om at indtræde i eller forlade et ekstremistisk miljø var båret af tungtvejende politiske, ideologiske, eksistentielle eller teologiske overvejelser. Forskningen illustrerer da også en række eksempler på, at det kan forholde sig sådan. Men den indeholder også eksempler på, at langt mere lavpraktiske hverdagsovervejelser gør sig gældende. Det tredje mønster, der træder frem ved et samlet blik på empirien, er, at folk forlader et ekstremistisk miljø, fordi personlige og praktiske omstændigheder gør den fortsatte militante løbebane ubehagelig, ubejlig eller omkostningsfuld.

I nogle tilfælde bliver det, der oprindeligt forekom attraktivt ved det militante miljø – det høje tempo, spændingen og handlingsorienteringen – for opslidende. En række ekstremister føler sig tilsyneladende udbændte efter en periode i miljøet. Særligt i kombination med en begyndende tvivl på, at kampen faktisk bidrager til at omsætte gruppens idealer til virkelighed, kan udbændthed tilsyneladende blive en vægtig exitfaktor.¹⁵

Også alder og det at blive ældre forekommer som et væsentligt forhold. En række forhenværende ekstremister beretter om, hvordan det i stigende grad føltes unaturligt at være frontlinjeaktivist i et ungt miljø, efterhånden som man selv blev ældre. Med tiden ændrer mange deres personlige prioriteter og trækker sig, fordi tilværelsen som aktivist bliver besværlig at forene med job, børn og familie. I norske højreekstremistiske grupper er der for eksempel en tendens til, at aktivister falder fra, når de er midt i 20'erne. Noget tilsvarende gør sig gældende på den ekstreme venstrefløj.¹⁶

Pres fra myndighederne, fra omgivelserne eller fra familiemedlemmer kan ligeledes føre til exit. Dog skal det fremhæves, at pres i

mange tilfælde fører til modpres og til et endnu mere indædt forsvar af den pågældende ekstremists valg og verdenssyn. Flere beretter om, hvordan familiemedlemmers åbenlyse bekymringer og smerte gav dem dårlig samvittighed og rørte dem langt mere end direkte angreb og beskyldninger. Hensynet til børn og bekymring for, hvordan deres liv vil blive påvirket af eget ekstremistisk engagement, kan endvidere tilsyneladende motivere til exit.¹⁷

Exit fremstår inden for dette tredje mønster – praktiske og personlige forhold – som et pragmatisk valg frem for noget, der er drevet af ideologisk tvivl. En række forhenværende ekstremister fremfører da også, at skønt de nu agerer anderledes og har ændret omgangskreds, tænker de som før. Andre hævder, at skønt deres exit ikke havde noget med tvivl om den ekstreme gruppes ideologi at gøre, har de gradvis ændret holdninger som en konsekvens af at have skiftet deres sociale omgangskreds ud.¹⁸

Alt i alt træder der tre mønstre frem, når man ser på den tilgængelige empiri om frivilligt exit fra voldelige ekstremistiske miljøer: Tvivl forbundet med den ekstremistiske ideologi, tvivl forbundet med gruppedynamikker eller ledelsesmæssige forhold og tvivl forbundet med praktiske og personlige forhold kan tilsyneladende alle spille en rolle.

Konklusion: Hvad fortæller forskningen om exit, og hvordan kan udenforstående understøtte processen?

Terrorisme og voldelig ekstremisme er forbrydelser, der er designede til at provokere og til at udløse stærke politiske og følelsesmæssige reaktioner. Mange, særligt i samfund, der har været ramt af terrorisme, vil nok have en tendens til at mene, at den eneste acceptable vej ud af voldelig ekstremisme går via en fængselsstraf, og at vejen ud skal indebære anger og eksplicit afstandtagen fra tidligere tankesæt. Men en terrorbekæmpelsesstrategi, der udelukkende forlod sig på

traditionel retshåndhævelse kombineret med et fokus på at fremme ideologiske “counter-narratives” til den voldelige ekstremismes fortællinger, ville afskære sig fra at drage nytte af, at mennesker tilsyneladende kommer ud af voldelig ekstremisme på mange andre måder. Den eksisterende forskning har ikke en sådan karakter, at man kan generalisere eller konkludere håndfast, for så vidt angår kausalsammenhænge. Men den illustrerer, at der er mange veje ud, og at skønt exit kan indebære en afstandtagen til det ekstremistiske tankegods, så kan det også blot, i hvert fald i første omgang, bestå i en ændret adfærd til trods for et uændret verdensbillede. Både tvivl om mål og midler, intern kiv og splid i den ekstreme gruppe, dårlig ledelse, og praktiske forhold kan bringe en ekstremist i tvivl og gøre personen åben over for alternative fortolkninger, alternative fællesskaber og alternative livsformer.

Forskningen illustrerer også, at exit hyppigt finder sted i forbindelse med ny eller intensiveret kontakt med outsiders. Mennesker uden for de ekstreme miljøer kan med andre ord gøre en forskel.

Man må være overordentlig varsom med at tro, at social indflydelse er ligetil eller lineær, og man må være overordentlig varsom med ikke at skabe en modsat effekt af den ønskede ved for eksempel et frontalt angreb på overbevisninger, som ekstremisten måske ikke selv er klar til at sætte spørgsmålstegn ved.¹⁹ De mønstre, der er identificeret ovenfor, udgør ikke nogen skabelon eller indflydelsesopskrift, der vil virke i alle tilfælde. Men de kan bidrage med større viden om, hvordan man kan forstå det enkelte individ, som måske er på vej til at lægge ekstremismen bag sig – de kan give et fingerpeg om, hvor man skal søge efter de frø af tvivl, der måske allerede spirer, og som man som udenforstående kan forsøge at få til at gro.

Anja Dalgaard-Nielsen er afdelingschef i Politiets Efterretningstjeneste (PET) og har bl.a. ansvar for PET's strategiske analysearbejde, forebyggende indsats og eksterne rådgivning om sikkerhed. Hun er tidligere seniorforsker og koordinator af forskningsenheden "Terrorisme og terrorbekæmpelse" ved DIIS. Anja Dalgaard-Nielsen er ph.d. fra Johns Hopkins University, School of Advanced International Studies (SAIS) og cand.scient.pol. fra Aarhus Universitet og Master of Public Governance fra Copenhagen Business School og Københavns Universitet. Hun er bl.a. forfatter til bøgerne Umulig mission? Danmark i Afghanistan og Irak (Gyldendal, 2008); Between Pacifism and Pre-Emptive Strikes? The Security Policy of Re Unified Germany (Manchester University Press, 2006); og Transatlantic Homeland Security (Routledge, 2006) (redigeret i samarbejde med Daniel Hamilton).

1. Boucek, 2007: 3; Gunaratna & Bin Ali, 2009: 277-291; Gunaratna, 2011: 81; Hannah et al., 2008: xi-xii; Kruglanski et al., 2010; Montlake, 2007; Noricks, 2009: 306; Rabasa et al., 2010: 188.
2. For et overblik over og en mere dybdegående diskussion af tilgængelige studier se Dalgaard-Nielsen, 2013: 99-115.
3. *Inspire Magazine*, 2011b; Pierce, 1978; Varon, 2004.
4. Zuwerink & Devine, 1996: 931. Se også Brinol et al., 2004: 95-96; Johnson et al., 2004: 237.
5. Barrelle; Demant et al., 2008: 125; Docurama, 2003; Horgan, 2009: 90; Jacobson, 2010: 11; Kassimeris, 2011: 561; Reinares, 2011: 783, 794.
6. Arnstberg & Hållén, 2000: 37; Bjørigo, 2009: 37; Bjørigo, 2005: 26; Christensen, 1994: 220.
7. Aho, 1994: 143; Arnstberg & Hållén, 2000: 42; Christensen, 1994: 222; Jacobson, 2010: 15; Rommelspacher, 2006: 188.
8. Olsen, 2009: 52; Vidino, 2011: 411.
9. *Inspire Magazine*; Pierce, 1978; Varon, 2004.
10. Jacobson, 2010: 14; Vidino, 2011: 410.
11. Demant et al., 2008: 131-132.
12. Demant et al., 2008: 133; Reinares, 2011: 792; Rommelspacher, 2006: 158.
13. Vidino, 2011: 412; Horgan, 2009: 69.
14. Reinares, 2011: 789.
15. Arnstberg & Hållén, 2000: 38; Bjørigo, 2009: 38, 40; Docurama, 2003; Jacobson, 2010: 12; Kassimeris, 2011: 562; Reinares, 2011: 796.
16. Barrelle; Bjørigo, 2005: 29; Demant et al., 2008: 138; Olsen, 2009: 53; Olsen, 2010/2011: 48; Kassimeris, 2011: 526; Reinares, 2011: 796.

17. Reinares, 2011: 797; Rommelspacher, 2006: 179; Olsen, 2009: 54; Aho, 1994: 135; Demant et al., 2008: 139; Olsen, 2010/2011: 48; Reinares, 2011: 703; Rommelspacher, 2006: 194.
18. Arnstberg & Hållén, 2000: 38; Bjørge, 2009: 37; Brottsförebyggande rådet, 2011: 26-27; Docurama, 2003; Reinares, 2011: 798; Rommelspacher, 2006: 174.
19. For en nærmere diskussion af faldgruber og indflydelses muligheder se Dalgaard-Nielsen, 2013: 106-110.

- Abbas, Hassan (2010): "Shiism and Sectarian Conflict in Pakistan: Identity Politics, Iranian Influence, and Tit-for-Tat Violence", *Occasional Paper Series*, Combating Terrorism Center.
- Adams, Gerry (2001): *Before the Dawn: An Autobiography*, Dingle: Brandon.
- Ahmed, Khalid (2011): "Sectarian War: Pakistan's Sunni-Shia Violence and Its Links to the Middle East", London: Oxford University Press.
- Aho, James A. (1994): *This Thing of Darkness: A Sociology of the Enemy*, Seattle & London: University of Washington Press.
- Alexander, Yonah (2002): *Combating Terrorism: Strategies of Ten Countries*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Alibek, Ken (2000): *Biohazard: The Chilling True Story of the Largest Covert Biological Weapons Program in the World Told from the Inside by the Man Who Ran It*, London: Arrow Books.
- al-Rahman, Atiyah Abd (2005): "Atiyah's Letter to Zarqawi", *Harmony Documents*, Westpoint: Combating Terrorism Center. (www.ctc.usma.edu/posts/atiyahs-letter-to-zarqawi-english-translation-2)
- al-Zawahiri, Ayman (2005): "Zawahiri's Letter to Zarqawi", *Harmony Documents*, Westpoint: Combating Terrorism Center. (<http://www.ctc.usma.edu/posts/zawahiris-letter-to-zarqawi-english-translation-2>)

- Ancram, Michael (2007): "Dancing with Wolves: The Importance of Talking to Your Enemies", *Middle East Policy* 14:2, s. 22-29.
- Anzalone, Christopher (2013): "The Nairobi Attack and Al-Shabab's Media Strategy", *CTC Sentinel* 6:10, Westpoint: Combating Terrorism Center.
- Arnstberg, Karl-Olov & Jonas Hällén (2000): Smaka kanga. Vägen tillbaka. *Intervjuer med avhoppade nynazister*, Stockholm: Fryshuset.
- Bale, Jeffrey M. & Gary Ackerman (2004): *Recommendations on the Development of Methodologies and Attributes for Assessing Terrorist Threats of WMD Terrorism*, Monterey: Center for Nonproliferation Studies.
- Barkun, Michael (1994): *Religion and the Racist Right – The Origins of the Christian Identity Movement*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Barrelle, Kate (2011): *From terrorist to citizen*, Victoria: Monash University.
(<http://www.arts.monash.edu.au/politics/terror-research/-downloads/barrelle-2011-apsa-paper.pdf>) (19. jan. 2014).
- BBC (2012): *US Federal Reserve 'bomb plot' foiled by FBI*, 17. okt. 2012.
(<http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-19985987>)
- Bergen, Peter (2012): *And now, only one senior al Qaeda leader left*, CNN, 6. juni 2012.
(<http://edition.cnn.com/2012/06/05/opinion/bergen-al-qaeda-whos-left>)
- Bergen, Peter L. (2012): *Jagten på Osama. Ti år i hælene på Bin Laden*, København: Jyllands-Postens Forlag, især kapitel 14: "Efterspil" med en vurdering af al-Qaedas fremtid.
- Berger, J.M. (2013): "Omar and Me: My strange, frustrating relationship with an American terrorist", *Foreign Policy*, 16. sep. 2013.
(http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/09/16/omar_and_me)

- Bhatia, Michael V. (2005): "Fighting Words: Naming Terrorists, Bandits, Rebels and Other Violent Actors", *Third World Quarterly* 26:1, s. 5-22.
- bin Laden, Osama (2010): "Letter to Abu Zubeir", *Harmony Documents*, SOCOM-2012-0000005, Westpoint: Combating Terrorism Center.
- Bjørge, Tore & Yngve Carlsson (2005): "Early Intervention with Violent and Racist Youth Groups", *NUPI Paper 677*, Oslo: Norwegian Institute of International Affairs.
- Bjørge, Tore (2009): "Processes of Disengagement from Violent Groups of the Extreme Right", i Tore Bjørge & John Horgan (red.): *Leaving Terrorism Behind: Individual and Collective Disengagement*, London: Routledge.
- Blum, Gabriella & Robert H. Mnookin (2006): "When not to negotiate", i Andrea Kupfer Schneider & Christopher Honeyman (red.): *The Negotiator's Fieldbook: The Desk Reference for the Experienced Negotiator*, Washington: American Bar Association.
- Boucek, Christopher (2007): "Extremist Reeducation and Rehabilitation in Saudi Arabia", *Terrorism Monitor* 5:16.
- Breivik, Anders Behring (Andrew Bervick) (2011): *2083 – A European Declaration of Independence*.
- Brinol, Pablo, Derek D. Rucker, Zakary L. Tormala & Richard E. Petty (2004): "Individual Differences in Resistance to Persuasion: The Role of Beliefs and Meta-Beliefs", i Eric S. Knowles & Jay A. Linn (red.): *Resistance and Persuasion*, London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Brottsförebyggande rådet (BRÅ) (2011): "Exit för avhoppare. En uppföljning och utvärdering av verksamheten åren 1998-2001", *BRÅ-rapport 2001:8*, Stockholm.
- Brown, Wahid (2007): "Cracks in the Foundation. Leadership Schisms in al-Qa'ida 1989-2006", *Harmony Project*, Westpoint: Combating Terrorism Center.

- (<http://www.ctc.usma.edu/posts/cracks-in-the-foundation-leadership-schisms-in-al-qaida-from-1989-2006>)
- Burke, Jason (2003): *Al-Qaeda: Casting a shadow of terror*, London: I.B. Tauris.
- Burke, Jason (2004): *Al-Qaeda: The True Story of Radical Islam*, London: Penguin.
- Bush, George W. (2001): Tale til kongressen, 20. september.
(<http://edition.cnn.com/2001/US/09/20/gen.bush.transcript/>)
- Bush, George W. (2003): Pressekonferanse på Filippinerne, 19. maj.
(<http://www.presidency.ucsb.edu/s/?pid=64449#axzz2iYAYeXSE>)
- Butterfield, Herbert (1950): "The Tragic Element in Modern International Conflict", *The Review of Politics* 12:2, s. 147-164.
- CBS News (2013): *Egypt terror group from Sinai claims suicide attack on Interior Minister*, 9. sep. 2013.
(<http://www.cbsnews.com/news/egypt-terror-group-from-sinai-claims-suicide-attack-on-interior-minister>)
- Christensen, Loren (1994): *Skinhead Street Gangs*, Boulder, Colorado: Paladin Press.
- Cooper, Michael, Michael S. Schmidt & Eric Schmitt (2013): "Boston Suspects Are Seen as Self-Taught and Fueled by Web", *New York Times*, 23. april 2013.
(http://www.nytimes.com/2013/04/24/us/boston-marathon-bombing-developments.html?_r=0)
- Cronin, Audrey Kurth (2009): *How Terrorism Ends: Understanding the Decline and Demise of Terrorist Campaigns*, Princeton: Princeton University Press.
- Cruickshank, Paul (2010): "The Militant Pipeline", *Counterterrorism Strategy Initiative Policy Paper*, New America Foundation.
- Dalgaard-Nielsen, Anja (2013): "Promoting Exit from Violent Extremism: Themes and Approaches", *Studies in Conflict and Terrorism* 36, s. 99-115.

- Demant, Froujke, Marieke Slootman, Frank Buijs & Jean Tillie (2008): *Decline and Disengagement. An Analysis of Processes of Deradicalisation*, Amsterdam: IMES.
- Docurama (2003): *The Weather Underground*, dvd, The Free History Project.
- Dylan Klebolds dagbog, transskriberet og kommenteret af Peter Langman. (<http://www.schoolshooters.info>)
- Eban, Abba (1994): "The Duty to Negotiate", *Washington Post*, 9. september 1994.
- Eric Harris' dagbog, transskriberet og kommenteret af Peter Langman. (<http://www.schoolshooters.info>).
- FBI: "Terror Hits Home: The Oklahoma City Bombing". (<http://www.fbi.gov/about-us/history/famous-cases/oklahoma-city-bombing>).
- Fisher, Roger, William Ury & Bruce Patton (1992): *Getting to Yes: Negotiating an Agreement Without Giving In*, New York: Random House.
- Galtung, Johan (1996): *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. London: Sage/PRIO.
- Gelvin, James L. (2012): *The Arab Uprisings: What Everyone Needs to Know*, New York: Oxford University Press.
- Gerges, Fawaz A. (2011): *The Rise and Fall of Al-Qaeda*, London: Oxford University Press.
- Gezer, Oezlem & Holger Stark (2012): "More Pistols than Pampers: Disillusioned German Islamists Abandoning Jihad", *Spiegel*, 18. juli 2012. (<http://www.spiegel.de/international/world/disillusioned-german-islamists-returning-home-to-germany-a-844799.html>)
- Guelke, Adrian (2009): *The New Age of Terrorism and the International Political System*, London: I. B.Tauris.
- Gunaratna, Rohan & Mohamed Bin Ali (2009): "De-Radicalizing Initiatives in Egypt: A Preliminary Insight", *Studies in Conflict and Terrorism* 32.

- Gunaratna, Rohan (2011): "Terrorist rehabilitation: a global imperative", *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism* 6:1, s. 65-82.
- Gunning, Jeroen (2007): "A case for critical terrorism studies?", *Government and Opposition* 42:3, s. 363-393.
- Hannah, Greg, Lindsay Clutterbuck & Jennifer Rubin (2008): *Radicalization or Rehabilitation: Understanding the challenge of extremist and radicalized prisoners*, teknisk rapport, Santa Monica: RAND EUROPE.
- Hansen, Stig Jarle (2013): *Al Shabaab in Somalia: The History and Ideology of a Militant Islamist Group, 2005-2012*, bogpræsentation med efterfølgende diskussion, 12. juni 2013.
- Hansen, Stig Jarle (2013): *Al Shabaab in Somalia: The History and Ideology of a Militant Islamist Group, 2005-2012*, London: Hurst.
- Hegghammer, Thomas (2011): "The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad", *International Security* 35:3, Winter.
- Hegghammer, Thomas (2013): "Should I Stay or Should I Go? Explaining Variation in Western Jihadists' Choice between Domestic and Foreign Fighting", *American Political Science Review* 107:1, February.
- Hemmingsen, Ann-Sophie (2010): *The Attractions of Jihadism. An Identity Approach to Three Danish Terrorism Cases and the Gallery of Characters around Them*, ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Hicks, Kenneth S. (1991): "Metaphors We Kill By: The Legacy of U.S. Antiterrorist Rhetoric", *The Political Chronicle* 3:2, s. 21-29.
- Hitchens, Christopher (1986): "Wanton Acts of Usage", *Harper's Magazine*, September.
- Hocking, Jenny (1993): *Beyond Terrorism: The Development of the Australian Security State*, Sydney: Allen & Unwin.
- Hoffman, Bruce (1999): *Inside Terrorism*, London: Indigo.

- Hoffman, Bruce (1999): *Is Europe soft on terrorism?*, Rand Corporation reprint series (oprindelig publiceret i *Foreign Policy* (1999), Summer).
- Hoffman, Bruce (2008): "The Myth of Grass Root Terrorism", *Foreign Affairs* 87:3, May/June.
- Hoffman, Bruce (2011): "The Leaderless Jihad's Leader: Why Osama Bin Laden Mattered", *Foreign Affairs*, May.
- Horgan, John (2009): *Walking Away from Terrorism: Accounts of Disengagement from Radical and Extremist Groups*, London: Routledge.
- Hove, Søren (2011): "Al-Qaida og Omvæltninger i Mellemøsten", i Lars Erslev Andersen, Helen Hajjaj & Clement B. Kjersgaard (red.): *Arabisk Forår: baggrund og konsekvenser*, København: Ræsons Forlag.
- Hove, Søren (2012): "Somalias al-Shabaab og al-Qaeda - mellem national oprørsbevægelse og international terrorisme", *DIIS Report* 2012:11.
- Howard, Russell D. & James J.F. Forest (2008): *Weapons of Mass Destruction and Terrorism* (McGraw-Hill Contemporary Learning Series), Dubuque: McGraw-Hill.
- Human Rights Watch (2012): "Pakistan", *World Report* 2012.
- Huntington, Samuel P. (2006): *Civilisationernes sammenstød: Mod en ny verdensorden*, København: People's Press.
- Husby, Torgeir (2011): *Anders Behring Breivik Psychiatric Report 2011-11-29*, psykiatrisk evaluering, 29. nov. 2011. (<https://sites.google.com/site/breivikreport/documents/anders-breivik-psychiatric-report-of-2011>)
- Hussain, Zahid (2008): *Frontline Pakistan: The Struggle With Militant Islam*, Columbia University Press.
- Ibraim, Yahya (2010): "The Ultimate Mowing Machine", *Inspire Magazine*, Fall.
- Ignatieff, Michael (2004): *The Lesser Evil: Political Ethics in an Age of Terror*, Princeton: Princeton University Press.

Inspire Magazine (2011a): “AQ Chef: Destroying Buildings”, January.

Inspire Magazine (2011b): Fall.

(<http://azelin.files.wordpress.com/2011/09/inspire-magazine-7.pdf>) (16. april 2012)

Inspire Magazine (2012): “AQ Chef: It is of your freedom to ignite a firebomb”, May.

International Crisis Group (2005): “The State of Sectarianism in Pakistan”, Asia Report 95, 18. april 2005.

(<http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/south-asia/pakistan/095-the-state-of-sectarianism-in-pakistan.aspx>)

Jacobson, Michael (2010): “Terrorist Dropouts: Learning from Those Who Have Left”, *Policy Focus* 101, January, The Washington Institute for Near East Policy.

(<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/terrorist-dropouts-learning-from-those-who-have-left>)

Johnson, Blair T., Aaron Smith McLallen, Ley A. Killeya & Kenneth D. Levin (2004): “Truth or Consequence: Overcoming Resistance to Persuasion with Positive Thinking”, i Eric S. Knowles & Jay A. Linn (red.): *Resistance and Persuasion*, London: Lawrence Erlbaum Associates.

Jones, Seth G. & Martin C. Libicki (2008): *How Terrorist Groups End: Lessons for Countering Al Qa’ida*, Rand Corporation monograph series.

Joscelyn, Thomas (2013): “Analysis: Zawahiri’s letter to al Qaeda branches in Syria, Iraq”, *Long War Journal*, 10. juni 2013.

(http://www.longwarjournal.org/archives/2013/06/analysis_alleged_let.php)

Juergensmeyer, Mark (2003): *Terror in the Mind of God – The Global Rise of Religious Terrorism*, Berkeley: University of California Press.

Kaplan, David E. & Andrew Marshall (1996): *The Cult at the End of the World – The Incredible Story of Aum Shinrikyo*, London: Arrow Books.

- Kassimeris, George (2011): "Why Greek Terrorists Give Up: Analyzing Individual Exit from the Revolutionary Organization 17 November", *Studies in Conflict and Terrorism* 34:7, s. 556-571.
- Kepel, Gilles (2004): *The War for Muslim Minds: Islam and the West*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Kilcullen, David (2009): *The Accidental Guerilla: fighting small wars in the midst of a big one*, Oxford: Oxford University Press.
- Kilcullen, David (2010): *Counterinsurgency*, Oxford: Oxford University Press.
- Kirkpatrick, David D. (2013): *A Deadly Mix in Benghazi*, Special Report, The New York Times, 28. december 2013
- Kruglanski, Arie W., Michele J. Gelfand & Rohan Gunaratna (2010): *Aspects of Deradicalization*, Institute for the Study of Asymmetric Conflict. (<http://www.asymmetricconflict.org/articles/aspects-of-deradicalization/>) (3. april 2012).
- Lederach, John P. (2003): *The Little Book of Conflict Transformation*, Intercourse: Good Books.
- Lia, Brynjar (2007): *Architect of Global Jihad: The Life of Al-Qaeda Strategist Abu Mus'ab al-Suri*, London: Hurst and Company.
- Lifton, Robert Jay (2000): *Destroying the World to Save it – Aum Shinrikyo, Apocalyptic Violence, and the New Global Terrorism*, New York: Henry Holt and Company.
- Lund, Aron (2013): "The Non-State Militant Landscape in Syria", *CTC Sentinel* 6:8, Westpoint: Combating Terrorism Center.
- Lynch, Marc (2012): *The Arab Uprising: The Unfinished Revolutions of the New Middle East*, New York: Perseus Books Group.
- Marchal, Roland (2010): "Are al-Shabaab Connections With al-Qaida Incremental?", indlæg på konferencen: *The Jihadi affiliates of al-Qaida*, DIIS 24.-25. maj 2010.
- Marechal, Brigitte & Sami Zemni (2013): "The Dynamics of Sunni-Shia Relationships: Doctrines, Transnationalism, Intellectuals, and the Media", London: C. Hurst & Co. Publishers Ltd.

- Mathews, Jessica T. (1997): "Power shift", *Foreign Affairs* 76:1, s. 50-66.
- McDonnell, Patrick J. (2012): "Syria's Conflict Has Significance Far Beyond Its Borders", *Los Angeles Times*, 18. marts 2012.
- Merari, Ariel (1993): "Terrorism as a strategy of insurgency", *Terrorism and Political Violence* 5:4, s. 213-251.
- Miller, Carl (2011): "Is it Possible and Preferable to Negotiate with Terrorists?", *Defence Studies* 11:1, s. 145-185.
- Mitchell, George J. (2000): *Making Peace: The Inside Story of the Making of the Good Friday Agreement*, Berkeley: University of California Press.
- Moghadam, Assaf & Brian Fishman (2010): *Self-Inflicted Wounds: Debates and Divisions within al-Qa'ida and its Periphery*, Westpoint: Combating Terrorism Center.
- Montlake, Simone (2007): "U.S. tries rehab to religious extremists", *The Christian Science Monitor*, 9. okt. 2007.
(<http://www.csmonitor.com/2007/1009/p01s04-woap.html>)
(28. feb. 2012).
- Mujeeb, Ahmed Wali (2013): *Pakistan Taliban 'sets up a base in Syria'*, BBC, 12. juli 2013.
(<http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-23285245>)
- Musharbash, Yassin (2011): "Terror Plot or Homesickness? Austria Detains Alleged Islamic Extremist", *Spiegel*, 20. juni 2011.
(<http://www.spiegel.de/international/europe/terror-plot-or-homesickness-austria-detains-alleged-islamic-extremist-a-769405.html>)
- Narveson, Jan (1991): "Terrorism and Morality", i Raymond Gillespie Frey & Christopher Morris (red.): *Violence, Terrorism and Justice*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Nesser, Petter (2008): "Chronology of *Jihadism* in Western Europe 1994-2007: Planned, Prepared, and Executed Terrorist Attacks", *Studies in Conflict & Terrorism* 31:10.

- Nesser, Petter (2010): "Chronology of *Jihadism* in Western Europe Update 2008-2010", arbejdsrapport, 20. dec. 2010, Oslo: FFI.
- Neumann, Peter R. (2007): "Negotiating with Terrorists", *Foreign Affairs* 86:1, s. 128-139.
- Noricks, Darcy M. E. (2009): "Disengagement and Deradicalization: Processes and Programs", i Paul K. Davis & Kim Cragin (red.): *Social Science for Counterterrorism: Putting the Pieces Together*, Santa Monica: RAND, s. 299-321.
- Okstrøm, Oliver & Uffe Jørgensen (2013): "Terror-ekspert: Næste gang rammer de os", interview med Magnus Ranstorp om al-Shabaabs angreb i Nairobi, *BT*, 23. sep. 2013.
- Olsen, Jon A. (2009): "Roads to Militant Radicalization: Interviews With Five Former Perpetrators of Politically Motivated Organized Violence", *DIIS Report 12*, København: Danish Institute for International Studies.
- Pierce, William M. (alias Andrew Macdonald) (1978): *The Turner Diaries*, Hillsboro: National Vanguard Books.
- Politiets Efterretningstjeneste (2013): "Truslen mod Danmark fra personer, der er udrejst til Syrien", 24. nov. 2013. (<https://www.pet.dk/Nyheder/2013/PM%20Syrien%2020131124.aspx>)
- Powell, Jonathan (2008): *Great Hatred, Little Room: Making Peace in Northern Ireland*, London: Bodley Head.
- Pronin, Emily, Kathleen Kennedy & Sarah Butsch (2006): "Bombing Versus Negotiating: How Preferences for Combating Terrorism Are Affected by Perceived Terrorist Rationality", *Basic and Applied Social Psychology* 28:4, s. 385-392.
- Pruitt, Dean G. (2006): "Negotiation with Terrorists", *International Negotiation* 11:2, s. 371-394.
- Rabasa, Angel, Stacie L. Petty, Jeremy J. Ghez & Christopher Boucek (2010): *Deradicalizing Islamist Extremists*, Santa Monica: RAND.
- Rabil, Robert G. (2006): *Syria, the United States, and the War on Terror in the Middle East*, Westport: Praeger Security International.

- Rapoport, David C. (2004): "The Four Waves of Modern Terrorism", i Cronin, Audrey & James Ludes (red.): *Attacking Terrorism*, Washington: Georgetown University Press.
- Rassler, Don et al. (2012): *Letters from Abbottabad: Bin Ladin Sidelined?*, Westpoint: Combating Terrorism Center.
- Reader, Ian (2000): *Religious Violence in Contemporary Japan – The Case of Aum Shinrikyo*, Richmond: Curzon Press.
- Reinares, Fernando (2011): "Exit From Terrorism: A Qualitative Empirical Study on Disengagement Among Members of ETA", *Terrorism and Political Violence* 23, s. 780-803.
- Richardson, Louise (2006): *What terrorists want: understanding the enemy, containing the threat*, New York: Random House.
- Riedel, Bruce (2013): "Egypt's Coup Breathes New Life Into Al-Qaeda", *Al-Monitor*, 20. august 2013.
(<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/08/egypt-coup-aids-al-qaeda.html>)
- Rifkind, Gabrielle (2006): *What Lies Beneath Hamas' Rhetoric: What the West Needs to Hear*, Oxford Research Group.
(<http://www.oxfordresearchgroup.org.uk/publications/briefing-papers/hamas.php>)
- Roggio, Bill (2011): "How many al Qaeda operatives are now left in Afghanistan?", *Longwar Journal*, 26. april 2011.
(http://www.longwarjournal.org/threat-matrix/archives/2011/04/how_many_al_qaeda_operatives_a.php)
- Rommelspacher, Birgit (2006): *"Der Hass hat uns geeint": Junge Rechtsextreme und ihr Aufstieg aus der Szene*, Frankfurt: Campus Verlag.
- Rosenbach, Marcel & Holger Stark (2011): "German Jihad: Homegrown Terror Takes on New Dimensions", *Spiegel*, 9. maj 2011.
(<http://www.spiegel.de/international/germany/german-jihad-homegrown-terror-takes-on-new-dimensions-a-761391.html>)

- Roy, Olivier (2011): "For Osama, there's no hope of resurrection", *New Statesman*, 12. maj 2011.
(<http://www.newstatesman.com/global-issues/2011/05/bin-laden-qaeda-afghanistan>)
- Russell, John (2005): "Terrorists, Bandits, Spooks and Thieves: Russian Demonisation of the Chechens Before and Since 9/11", *Third World Quarterly* 26:1, s. 101-116.
- Sageman, Mark (2008): *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*, University of Pennsylvania Press.
- Scheuermann, Christoph & Andreas Ulrich (2010): "Disillusionment in Afghanistan: The Fate of 11 Aspiring Jihadists from Germany", *Spiegel*, 18. okt. 2010.
(<http://www.spiegel.de/international/germany/disillusionment-in-afghanistan-the-fate-of-11-aspiring-jihadists-from-germany-a-723640.html>)
- Sederberg, Peter C. (1995): "Conciliation as Counter-Terrorist Strategy", *Journal of Peace Research* 32:3, s. 295-312.
- Semple, Michael (2009): *Reconciliation in Afghanistan*, Washington: United States Institute of Peace Press.
- Semple, Michael et al. (2012): "Taliban Perspectives on Reconciliation", *Royal United Services Institute Briefing Paper*.
- Silber, Mitchell D. (2011): *The Al Qaeda Factor: Plots Against the West*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- SITE Monitoring Service (2013): *IWISC Says Shabaab Faction Opposed to Zubeir Carried Out Westgate Siege*, oversættelse, 24. sep. 2013.
- Skjoldager, Morten & Jakob Sheikh (2013): "Edderkoppen i det salafistiske miljø er blevet emir for danske krigere i Syrien", *Politiken*, 30. aug. 2013.
(<http://politiken.dk/indland/ECE2063068/edderkoppen-i-det-salafistiske-miljoe-er-blevet-emir-for-danske-krigere-i-syrien/>)
- South Asia Terrorism Portal* (2013): "Sectarian Violence in Pakistan: 1989-2013".

- (<http://www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/database/sect-killing.htm>)
- Spector, Bertram (2003): "Negotiating with Villains Revisited: Research Note", *International Negotiation* 8, s. 613-621.
- Stedman, Stephen, Donald Rothchild & Elizabeth Cousens (2002): *Ending Civil Wars: The Implementation of Peace Agreements*, Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Stevenson, Jonathan (2001): "Pragmatic counter-terrorism", *Survival* 43:4, s. 35-48.
- Suchman, Mark C. (1995): "Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches", *The Academy of Management Review* 20:3, s. 571-610.
- Taylor, P. (1997): *Behind the Mask: The IRA and Sinn Fein*, London: Bloomsbury.
- The Express Tribune* (2011): "WikiLeaks: Saudi Arabia, UAE funded extremist networks in Pakistan", 22. maj 2011.
- The Express Tribune* (2012): "Battling the Monster of Sectarianism", leder, 20. maj 2012.
(<http://tribune.com.pk/story/381350/battling-the-monster-of-sectarianism/>)
- The Guardian* (2013a): "US races to mollify Hamid Karzai over plans for peace talks with Taliban", 19. juni 2013.
- The Guardian* (2013b): "'We should have talked to Taliban' says top British officer in Afghanistan", 28. juni 2013.
- The New York Times* (2009): "Obama's Interview Aboard Air Force One", 7. marts 2009.
- The News International* (2013): "Parachinar blasts death toll reaches 60", 28. juli 2013.
(<http://www.thenews.com.pk/Todays-News-7-192783-Parachinar-blasts-death-toll-reaches-60-Sunni-tribes-condemn-incident>)
- The Washington Times* (2006): "War Turns to Islamic Fascism", 31. august 2006.

- The White House (2006): National Strategy for Combating Terrorism.
(<http://www.state.gov/s/ct/rls/wh/71803.htm>)
- Tom Olsen (2010/2011): *Nynazistiske miljøer: en studie om tilslutnings- og exitprosessene*, speciale, Universitetet i Stavanger.
- Toros, Harmonie (2008): "We Don't Negotiate with Terrorists!: Legitimacy and Complexity in Terrorist Conflicts", *Security Dialogue* 39:4, s. 407-426.
- Tørrissen, Terje & Agnar Aspaas (2012): *Anders Behring Breivik Psychiatric Report* 2012-04-10, psykiatrisk evaluering, 10. april 2012.
(<https://sites.google.com/site/breivikreport/documents/anders-breivik-psychiatric-report-2012-04-10>)
- United Nations (2002): *Report of the Policy Working Group on the United Nations and Terrorism*, Annex to A/57/273 S/2002/875, New York: United Nations.
- United States Department of Defense (2006): National Military Strategic Plan for the War on Terrorism.
(<https://www.hsdl.org/?abstract&did=459916>)
- United States Department of State (2012): Foreign Terrorist Organizations.
(<http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>)
- United States Senate Select Committee on Intelligence (2014): Review of the Terrorist Attacks on U.S. Facilities in Benghazi, Libya, September 11-12, 2012 together with Additional Views, January 15, 2014
- Van Dam, Nikolas (2011): *The Struggle for Power in Syria: Politics and Society Under Assad and the Ba'th Party*, New York: I.B. Tauris.
- Varon, Jeremy (2004): *Bringing the War Home: The Weather Underground, the Red Army Faction, and Revolutionary Violence in the Sixties and Seventies*, Berkeley: University of California Press.
- Vidino, Lorenzo (2011): "The Buccinasco Pentiti: A Unique Case Study of Radicalization", *Terrorism and Political Violence* 23:3, s. 398-418.

- Wardlaw, Grant (1989): *Political Terrorism: Theory, Tactics, and Counter-Measures*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Weinberg, Leonard & Louise Richardson (2004): "Conflict theory and the trajectory of terrorist campaigns in Western Europe", i Andrew Silke (red.): *Research on Terrorism: Trends, Achievements and Failures*, London: Routledge.
- Wiktorowicz, Quintan (2005): *Radical Islam Rising*, Rowman & Littlefield.
- Wilkinson, Paul (2001): *Terrorism Versus Democracy: The Liberal State Response*, London: Frank Cass.
- Wilkinson, Paul (2006): *Terrorism Versus Democracy: The Liberal State Response*, London: Routledge.
- Wither, James K. (2009): "Selective Engagement with Islamist Terrorists: Exploring the Prospects", *Studies in Conflict & Terrorism* 32:1, s. 18-35.
- Woodhouse, Tom, Oliver Ramsbotham & Andrew Cottey (2003): *Conflict Prevention and the Democratic Peace: Democracy, Conflict and Terror*, Bradford: University of Bradford.
- Zaeef, Abdul S. (Alex Strick van Linschoten & Felix Kuehn (red.)) (2010): *My Life with the Taliban*, New York: Columbia University Press.
- Zartman, William I. (1990): "Negotiating Effectively with Terrorists", i Barry Rubin (red.): *The Politics of Counterterrorism: The Ordeal of Democratic States*, Washington: Foreign Policy Institute.
- Zartman, William I. (2001): "The timing of peace initiatives: hurting stalemates and ripe moments", *Global Review of Ethnopolitics* 1:1, s. 8-18.
- Zartman, William I. (2003): "Negotiating with Terrorists", *International Negotiation* 8:3, s. 443-450.
- Zimmerman, Katherine L. (2013): *Testimony: AQAP's Role in the al Qaeda Network: Statement before the House Committee on Homeland Security Subcommittee on Counterterrorism and Intelligence On*

“*Understanding the Threat to the Homeland from AQAP*”,
American Enterprise Institute for Public Policy Research (AEI),
18. sep. 2013.
(<http://www.criticalthreats.org/al-qaeda/zimmerman-testimony-aqaps-role-al-qaeda-network-september-18-2013>)

Zuwerink, Julia A. & Patricia G. Devine (1996): “Attitude
Importance and Resistance to Persuasion: It’s Not Just the
Thought That Counts”, *Journal of Personality and Social Psychology*
70:5, s. 931-944.

